

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**İRAN'IN SURİYE POLİTİKASINI DEFANSİF VE OFANSİF
REALİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRMEK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Davut YEŞİL

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**İRAN'IN SURİYE POLİTİKASINI DEFANSİF VE OFANSİF
REALİZM AÇISINDAN DEĞERLENDİRMEK**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Davut YEŞİL

Dr. Öğr. Üyesi ARDA ERCAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 24.02.2021/6

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimini aldığım Kocaeli Üniversitesi öğretim üyelerine özellikle Danışmanım Arda Ercan hocama bana kattıklarından dolayı çok teşekkür ediyorum. Ayrıca eğitim hayatım boyunca yanımda olan aileme saygı ve hürmet ile teşekkür ediyorum. Tez yazım sürecinde desteğini eksik etmeyen değerli arkadaşım Sami Ullah'a ayrıca teşekkür ediyorum.

DAVUT YEŞİL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.TEORİK VE KAVRAMSAL ÇEVÇEVE	5
1.1. NEOREALİST TEORİ.....	5
1.1.1. Uluslararası Sistem Üzerine Varsayımlar	6
1.1.2. Savaşların Sebepleri Üzerine Varsayımlar	8
1.1.3. Devletlerin Amacı Üzerine Varsayımlar	11
1.1.4. İnsan Doğası Üzerine Varsayımlar	12
1.1.5. Güç ve Güç Dengesi Üzerine Varsayımlar	13
1.1.6. Güvenlik Üzerine Varsayımlar.....	16
1.1.7. Ulusal Çıkar Üzerine Varsayımlar.....	18
1.2. DEFANSİF REALİZM.....	19
1.3. OFANSİF REALİZM	22
1.4. İTTİFAKLAR-TEHDİT VE ÇIKAR DENGESİ.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEVRİM SONRASI İRAN-SURİYE İLİŞKİLERİ VE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER	29
2.1. İran Dış Politikasını Belirleyen Faktörler	29
2.2. Şii Jeopolitiği ve Suriye Nusayriliği	33
2.3. Direniş Ekseni ve Suriye	36
2.4. İRAN-SURİYE İLİŞKİLERİ GELİŞME EVRELERİ.....	37
2.4.1. 1979-82 İran Suriye İttifakının Ortaya Çıkışı	42
2.4.2. 1982-85 İlişkilerin Doruk Noktası.....	43
2.4.3. 1985-88 İran-Suriye Ekseni Gerilimler ve Gelişmeler	45

2.4.4. 1988-91 Irak'ın Çevrelenmesi.....	47
2.4.5. 1991-2003 Soğuk Savaş Sonrası Dönem İttifak-İşbirliği.....	48
2.4.6. 2003 Irak İşgali Sonrası İttifakın Yeniden Dirilişi	50
2.5. SURİYE KRİZİ VE İRAN'IN YAKLAŞIMI.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İRAN-SURİYE İTİFAKININ DEFANSİF-OFANSİF PERSPEKTİFTEN KURULUMU	55
3.1. SURİYE İÇ SAVAŞINA İRAN'IN YAKLAŞIMI VE TAVRI.....	55
3.1.1. İran'ın Suriye'ye Politik Desteği	61
3.1.2. İran'ın Suriye'ye Askeri Desteği	62
3.1.2.1. İran'ın Milisleri.....	62
3.1.3. İran'ın Suriye'ye Ekonomik Desteği.....	64
3.2. SURİYE KRİZİNDE İRAN-RUSYA İLİŞKİLERİ.....	66
3.3. ASTANA SÜRECİ	68
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA	76
ÖZGEÇMİŞ.....	85

ÖZET

Bu çalışma devrim sonrası İran ve Suriye ilişkilerini ortaya koyarak İran'ı Suriye krizinde Esad rejimini tereddütsüz bir şekilde desteklemesinin defansif ve ofansif realizm çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır. Bu çalışmada bölgede yaptırımlar ile yalnızlaşmış İran'ın neredeyse tek müttefiki Esad rejimine verdiği desteklerin neden kaynaklandığının daha iyi anlaşılmasını sağlamaya çalışmaktadır. İran ve Suriye'nin, İran'da gerçekleşen devrimden sonraki ittifakı gelişme evreleri şeklinde kronolojik olarak açıklamaktadır. İran ve Suriye'yi bir araya getiren nedenlerin saldırgan amaçlar ile mi gerçekleştiği yoksa iki ülke arasındaki ittifakın savunma temelli bir hayatta kalma mücadelesi mi olduğunu tartışmaktadır. Bu çalışmada Suriye'nin İran kendi güvenliği sağlamak için ne kadar önemli bir konumda olduğu ve bunu korumak isteyen İran'ın Suriye'deki faaliyetlerine değinilmektedir. Bu çalışma İran'ın Suriye krizine müdahil olmasını hegemon amaçlar ile yayılcı bir anlayışla değil statükonun korunması ve güvenliğini sağlamak için yapıldığını açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Defansif Realizm, Ofansif Realizm, İran, Suriye, Güvenlik, İttifak

ABSTRACT

In this thesis we have tried to reveal the relations between Iran and Syria specifically after the Iranian revolution. We have briefly discussed Iran's unwavering support of the Assad regime in the Syrian crisis within the framework of defensive and offensive realism. With this research we gave different arguments to understand why Iran which is isolated with sanctions in the region, gives its support to the Assad regime which is its only ally in the region. We have explained the alliance of Iran and Syria after the revolution in Iran chronologically as the stages of development. We also discussed whether the reasons that bring Iran and Syria together can be seen as an aggressive/offensive approach or whether the alliance between the two countries is a defense-based struggle for survival. We also mentioned about the importance of Syria to Iran in ensuring its security and Iran's activities in Syria. This research attempted to explain that Iran's involvement in the Syrian crisis was neither for hegemonic purposes nor with an expansionist approach, but in order to protect and secure the status quo.

Keywords: Defensive Realism, Offensive Realism, Iran, Syria, Security, Alliance

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİK	: Arap İşbirliği Konseyi
AL	: Arap Ligi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DEAŞ	: Devlet'ül Irak ve's Şam
DMO	: Devrim Muhafızları Ordusu
HTŞ	: Heyet Tahrir el-Şam
İDMO	: İnan Devrim Muhafızları Ordusu
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
İLSA	: İnan ve Libya Yaptırım Bildirgesi
KG	: Kudüs Gücü
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistan
PYD	: Partiya Yekitiya Demokrat
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
YPG	: Yekineyen Parastina Gel
YSG	: Yerel Savunma Güçleri

GİRİŞ

Savaşlar ve çatışmalar bölgesi Ortadoğu, 2010 yılı itibariyle yıllar sürecek yeniden yapılanma sürecinin başlangıcına şahitlik ediyor. Nitel bir çalışmanın parçası olan bu tezde Suriye ve İran'a odaklanılmıştır. Tunus'ta başlayıp birçok ülkeye yayılan değişim dalgası Suriye'ye yansması sonrasında pek çok uluslararası ve bölgesel aktörü ayrıca pek çok devlet dışı aktörü içine katan bir duruma dönüştü. Bölgesel dinamikler Suriye'de farklı boyutlar kazandı bununla birlikte ittifak anlayışları cephesel bir role evirildi. Suriye pek çok uluslararası aktör için farklı stratejik çıkarların bulunduğu bir bölge haline geldi. Suudi Arabistan, Türkiye ve Katar için Suriye eylemleri ilk zamanlarda farklı önem taşıırken, İran için daha farklı bir stratejik önem taşımaktaydı. İran ekonomik, askeri ve jeopolitik açıdan önemli bir güce sahip olması nedeniyle bölgesel liderlik iddiasında olan bir devlettir. Bütün bu çerçevede Suriye, İran'ın tehdit algılaması ve güvenlik endişesinden kaynaklı olarak stratejik açıdan önemlidir.

İran'ın bölgesel ve uluslararası tehdit algılaması 1979 yılında İslam devrimi ile başlamış ve sürekli devam etmiştir. Afganistan'ın SSCB tarafından işgali ve Irak'ın İran'a saldırması yeni bir güç dengesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yine aynı dönemde Mısır'ın İsrail ile anlaşmaya gitmesi ve Sovyetlerin Suriye'ye olan desteğinde azalmalar Suriye'yi bir karar vermeye itmiştir. Ya diğer Arap ülkelerinin destek verdiği Baas rejimin iktidarda olduğu daha güçlü Irak'a destek verecek ya da hem Irak'ı hem de İsrail'i dengelemek için İran'ın yanında yer alacaktı. Suriye'de Hafız Esad karşıtlarının saldırıları, İsrail tehditleri ve Irak'ta daha baskın olan Baas rejimi Suriye'yi İran'ı desteklemeye itti. İki ülke arasında ideolojik farklılıklara rağmen ortak düşmanlar ve çıkarlar yeni bir ittifakın doğmasına neden oldu. 1990-2001 yılları arasında İran Suriye ilişkileri inişli-çıkışlı bir seyir ile devam etti. Ancak 11 Eylül saldırısı sonrası İran'ın çevresel kuşatılmışlık hissine neden olan ABD'nin önce Afganistan müdahalesi ve ardından Irak işgali, İran'ın içinde bulunduğu bir grup ülkeyi "Şer Ekseni" olarak anması (Suriye'de daha sonra bu ülkeler arasında anılmaya başlamıştır) İran'ın sürekli güvenlik arayışını ortaya çıkarmıştır. Esad'ın reformist iddialarla iktidara gelişi bir nebze de olsa olumlu hava yaratsa da durum öyle olmadı. Irak işgali de iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran bir unsur olarak ortaya çıktı. İran'da bu

dönemlere kadar batı ile ikili ilişkiler kurma girişimleri ve ılımlı tutumları karşılık bulamadı bununla birlikte İran'ın nükleer çalışmaları ortaya çıkınca yaptırımlar dönemi başladı. Bu yaptırımlar İran'ın ekonomik olarak zorlamış ABD'nin tehditleri radikal muhafazakar güçlenmesine neden olmuş 2005 yılında Ahmedinejat iktidara geldi. Ahmedinejat daha çok ulusal çıkar kapsamında ilişkiler kurma eğilimde bir politika takip etti.

İki ülke arasındaki ittifak İran Devriminden günümüze kadar devam etmektedir. Suriye'de 2011 yılında ortaya çıkan eylemlerin ilk döneminde Ahmedinejat Suriye'ye reform çağrısında bulunup politik destek vermiştir. Ancak durumun Esad'ın aleyhine ilerlemesi özellikle Devrim Muhafızlarının askeri desteği artırma kararı almasına neden olmuştur. İran Suriye'yi "Direniş Eksenin Altın Zinciri" olarak görmekte bundan dolayı Esad'ın karşında yer alan muhaliflerin Suudi Arabistan, ABD, Türkiye ve Batı destekli olması İran'ın ulusal ve bölgesel güvenliği/çıkarları için olumsuz tablo oluşturacaktır. Buna engel olmak ve uzun zamandır var olan müttefiklik ilişkilerini korumak isteyen İran Suriye'ye askeri müdahalede bulunmuş ve ittifakı güçlendirmek için Rusya'nın desteğini almıştır.

Güvenlik anlayışları devletlerin tutum ve davranışlarını belirleyen en önemli faktörlerden biridir. Devletler güvenliklerini koruma yolunda farklı politikalar uygulayabilir tek ya da çoklu ittifaklar kurabilirler. Devletlerin çıkarları, uluslararası konjonktür, dış politika ve tehdit algılamaları gibi nedenlerle ittifak oluşturabilir veya dahil olabilir. Böylece devletler kendilerinde daha güçlü devletlere karşı denge oluşturabilirler. Ancak bu dengeleme politikası saldırı nitelikli olmaktan ziyade genellikle savunma anlayışıyla oluşturulmaktadır. İran Suriye İttifakı bu doğrultuda değerlendirilecek ve iki ülke arasındaki ittifak savunma temelli mi saldırı maksatlı oluşturulduğu açıklamaya çalışılacaktır.

Bu çalışmanın amacı İran'ın Suriye politikasının Ofansif Realizm ve Defansif Realizm açısından değerlendirip iki ülkenin yıllardır sürdürdüğü ittifakı açıklamaktır. Bu yaparken öncelikle neorealizmin varsayımları verip ardından neorealizmin yapısal açıklamaları temelinde ortaya çıkan güç ve güvenlik kavramlarına yaklaşımları ile ayrılan defansif ve ofansif realist anlayışı açıklamaktır Kenneth Waltz, Robert Jervis ve Stephan Walt gibi Defansif Realizme katkı sağlayan araştırmacıların ve Ofansif

Realizme katkı sağlamış John Mearsheimer'ın ortaya koyduğu görüşlerden yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın temel olarak küresel ve bölgesel nedenlerle değişen uluslararası sistemde İran'ın Suriye politikasının güvenlik kaygılarıyla kendi güvenliğini sağlamak için Suriye'ye destek verdiği ortaya koymaktır. Yani İran'ın Suriye politikasını defansif realist paradigmaya uygun olduğunu kanıtlamaya çalışılmaktadır. Ayrıca ek olarak aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

- İran güvenlik endişesi neden kaynaklanmaktadır ve tehdit algılaması nasıldır?
- İran'ın Esad'a verdiği desteğin mezhepsel/ideolojik/çıkarsal amaçtan mı oluşmaktadır?
- İran dış politikası oluşturulurken Devrim Muhafızları nasıl bir etki oluşturmaktadır?
- Suriye'de İran Rusya ilişkileri hangi boyuttadır ve ilişkilerin oluşmasında etkili olan unsurlar nelerdir?

Bu çalışma temel olarak Defansif Realist paradigmayı İran dış politikası ortaya koyması bakımından hipotezleri şu şekildedir:

1. İran, Suriye'de iç savaşının uluslararası ve bölgesel aktörlerin var olan statükoyu bozmaya çalıştıklarını ve bu durumun İran'ın güvenliğine tehdit oluşturacağını iddia edip Suriye savaşında statükonun korunması ve İran'ın güvenliğine karşı oluşan tehditleri Suriye ile kurulan ittifakın devam ettirilmesi sonucunda etkisizleşeceğine inanmaktadır.
2. İran var olan güç dengesini korumak ve İran Devriminden bu yana gelen Suriye ittifakını devam ettirmek istemesinden statükodan yana olmasından dolayı Suriye'ye iç savaşına müdahil olmuştur. Savaş sırasında ortaya koyduğu askeri stratejiler ofansif nitelikli gözükmesine rağmen kapasitesi yeterli değildir.
3. İran'ın Suriye'de ortaya koyduğu mücadele revizyonist niyetli hegemonya kurup güç maksimizasyonu sağlamak maksatlı değildir. İran Suriye'de yıllardır var olan ittifakı sürdürüp güvenliğini sağlayacak defansif politikayı devam ettirmektedir.

Bu çalışmada nitel bir araştırma yöntemi kullanarak vaka çalışması yapılmak istenmiştir. Bunu yaparken kitap, makale, dergi, gazetelerden yararlanılmıştır. Bu

çalışmada açıklayıcı bir dil kullanılmış olaylar kısaca ifade edilmiştir. Böylece bu çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm teorik çerçeveyi oluşturmaktadır. Burada öncelikle Neorealizm temel varsayımları ortaya koyulmuş ve açıklanmıştır. Bu çalışmada Klasik Realizm açıklanmasına ihtiyaç duyulmamış genel olarak Neorealizm açıklanırken Klasik Realizm ile olan farkları ifade edilmiştir. Neorealizm açıklandıktan sonra Defansif ve Ofansif Realizm açıklanmış ve argümanları ifade edilmiştir.

İkinci bölüm İran devriminden sonra İran Suriye ilişkilerine odaklanmış böylece İran Suriye arasındaki vazgeçilmez işbirliği anlaşılması sağlanmak istenmiştir. Bunu yaparken İran Suriye ilişkilerinin Goodarzi'nin ifade ettiği dönemsel evrelerle açıklamıştır. Bu evrelerin iki ülke ilişkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı nedeniyle kullanılmıştır. Bununla birlikte İran'ın bölgesel çıkarları için uyguladığı politikasına yer verilmiş ve bu politikanın İran için neden önemli olduğu açıklamak istenilmiştir. Ayrıca ikinci bölümde İran dış politikasının oluşmasında etkili olan faktörler verilmiş burada İran dış politikasında Devrim muhafızlarının rolü ortaya konulması istenmiştir.

Üçüncü bölümde İran'ın Suriye İç Savaşı sırasında oluşan Suriye politikası verilmiş ve bu politikaların defansif realist argümanlar çerçevesinde açıklayıcı bir şekilde yapılmıştır. Bu bölümde İran'ın Suriye'de güç arttırımı için değil güvenlik endişelerinden dolayı Suriye politikasını oluşturduğu ifade edilmiştir. Bununla Suriye ile olan ittifakın İran için önemine değinilmiştir. Ayrıca Rusya ile kurulan ittifakın güç dengesi sağlamak amaçlı olduğu ifade edilmektedir.

Bu çalışmanın sonuç bölümü teorik argümanlar ile İran'ın Suriye'deki eylemleri ve milis güçlerinin kanlı faaliyetleri her ne kadar saldırgan nitelik olsa bile İran'ın Suriye iç savaşına dahil olmasındaki maksadın hegemonik bir girişimden kaynaklı olmadığı aynı zamanda güvenlik endişelerinden dolayı güç dengesini koruyarak statükodan yana bir tavır aldığını tartışarak kanıtlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. NEOREALİST TEORİ

1979 yılında Afganistan'ın SSCB tarafından işgali ve İran'da gerçekleşen İslam Devrim'i ile ABD'nin küresel alanda güç ve saygınlık kaybetmesi, uluslararası sistemin yeniden sorgulanmasını beraberinde getirmiştir (Doğan, 2008:s.30). Klasik Realist Kuram'ın yeniden yorumlanmaya başlandığı bu dönemde, sistemik unsurlara daha fazla ağırlık veren çalışmalar geliştirilmiştir (Balcı, 2016:s.133) Bu çalışmalar içerisinde en dikkat çeken Waltz'ın 1979 yılında kaleme aldığı "Uluslararası Politika Teorisi(Theory of International Politics)" adlı eseridir. Bu eserle Klasik Realist Kuram'ı bir adım öteye taşıyan Waltz "Yapısal Realist Kuram" olarak da bilinen Neorealist Kuram'ın temellerini atmıştır. Buna göre, Neorealist Kuram Klasik Realist Kuram'ın öngördüğü hiyerarşik bir dizgenin varlığını kabul ederek, devletlerarası bir yapı benimsemiş ve bu yapının da anarşik sistem olduğunu öne sürmüştür. Dolayısıyla, uluslararası sistemin anarşik yapıda olduğunu kabul eden Neorealist Kuram, güç olgusunu onaylamakla birlikte, mevcut kavramları yeni bir bakış açısıyla incelemiştir.

Bu genel çerçeveden hareketle, Neorealist Kuram'ın temel varsayımlarına bakılacak olursa, dikkat çeken noktalardan ilki anarşi üzerinedir. Buna göre, anarşi bir kaos ortamını ifade etmemekle birlikte, uluslararası sistemin anarşik yapıya sahip olduğunu vurgulaması bakımından önemlidir. Uluslararası sistemin anarşik yapısında, güç dağılımı sistemin istikrarını belirtmekte ancak istikrarın sağlanmasında önemli bir faktör olan güç dağılımı insan doğasına bağlanmamaktadır (Necefoğlu, 2017:s.18).

Neorealist Kuram'ın bir diğer dikkat çeken varsayımı ise devletlerin temel aktör olmasına ilişkindir. Buna göre, Neorealist Kuramda tıpkı realizm de olduğu gibi devletlerin sistemdeki en önemli aktör olduğunu vurgulamakta, ancak klasik realizimden farklı olarak çok uluslu örgütlerin ve şirketlerin de uluslararası sistemde etkinliğini kabul etmektedir. Bu noktada çok uluslu örgütlerin ve şirketlerin rollerini de hesaba kattıkları içinde Neorealistler, Klasik Realistler tarafından eleştirmektedirler (Necefoğlu, 2017:s.18).

Neorealizmin diğerk bir varsayımı ise devletlerin niyetleri hakkında hiçbir zaman emin olunamayacağı hususudur. Daha açık bir ifadeyle, Neorealistler, bir devletin uluslararası sistemde dengeyi değıştirmek veya yeniden kurmak isteyip istemediğine ilişkin niyetinin kesin olarak bilinemeyeceğini ifade etmektedir (Necefoğlu, 2017:s.18). Neorealist Kuram'ın temel varsayımları arasında devletlerin varlıklarını korumak istemesi de yer almaktadır. Burada devletler için öncelikli olan kendi bağımsız karar alma ve uygulama hedeflerini korumaktır (Necefoğlu, 2017:s.18).

Son olarak devletlerin rasyonel olması da Neorealist Kuram'ın temel varsayımları arasında yerini almaktadır. Buna göre, devletler de hayatta kalmak için sağlam stratejiler ortaya koymakta, ancak devletlerde tıpkı insanlar gibi hata yapabilmektedir (Necefoğlu, 2017:s.18).

1.1.1. Uluslararası Sistem Üzerine Varsayımlar

Devletlerin ve beşeri varlık olan insanın içgüdüsel olarak gelen özelliklerine odaklanarak Klasik Realist düşünürlerin tersine, Neorealistler, uluslararası sistemin yapısı açıklarken/incelerken dikkat ettiği noktalardan önemlilerinden biri devletlerin davranışlarını anlamak olduğuna dikkat çekmişlerdir. Burada Neorealistler, uluslararası sistemi açıklarken sistemin yapısına vurgu yapmaktadırlar. Bu vurgu yapılırken de Neorealistler, iki önemli hususa dikkat çekmektedirler. Bunlardan ilki uluslararası sistemde baskın bir otorite olmadığı için düzenleyici ilke olan “anarşi”dir. İkincisi ise uluslararası sistemin anarşik yapısının bir sonucu olarak gelişen “öz-yardım/kendini koruma kabiliyetini”(self-help) arttırma girişimidir (Elman, 2007:13).

Neorealist Kuram'ın temellenmesinde oldukça etkin olan Waltz, “uluslararası sistemin yapısını organizasyon ilkesi, birim farklılığı ve kapasite dağılımı ilkesi” olmak üzere üç açıdan incelemiştir: İlk olarak, Waltz, organizasyon ilkesini açıklarken iki türlü sistemin mümkün olduğunu vurgulamıştır bunlardan ilki hiyerarşik sistem ve bu sistemde bir düzen vardır. Waltz ikinci olarak anarşik sistemden bahsetmekte bu sistemde bir düzen olmadan kurulmuş bir yapıdan söz etmektedir. Buna göre, *“hiyerarşik bir sistemde, farklı türde birimler, açık bir otorite çizgisi altında organize edilirken; anarşik bir sistemde, benzer nitelikte olan birimler, çok farklı yeteneklere sahip olsalar bilebirbirleriyle olan ilişkilerini karşılıklı olarak yürütebilmektedirler.*

Hiyerarşi ile anarşi arasındaki bu ayrım, Waltz için oldukça önemli bir ayrıntıdır. Bu bağlamda, mevcut her iki düzen ilkesinin de her çeşit toplumu anlamak için gerekli olduğunu iddia etmiştir. Waltz'un, mevcut uluslararası sistemin anarşik olduğunu ve kökenlerinin geç ortaçağa kadar dayandığını” açıkça savunduğu gözlenmektedir (Necefoğlu, 2017:s.20-21).

İkinci olarak, Waltz uluslararası sistemde var olan birimlerin fonksiyonel yapılarının egemen devletler ile benzer olduğu ise birim farklılığı konusunda ileri sürmüştür. Bu noktada, uluslararası sistem hükmedici bir otorite olmadığından anarşik bir düzene sahiptir. Uluslararası sistemin anarşik yapısı ise birimler arasındaki işlevsel farklılıkları ortadan kaldırmaktadır. Dolayısıyla birimler (devletler) anarşik ortamda “öz-yardım/kendini koruma kabiliyetini”(self-help) esas aldıklarından benzer davranışlar sergileyebilmektedirler (Waltz, 1979:107). Gelinek noktada, devletler arasında ortaya çıkan fark işlevsel değil, güç ve yetenekle ilgilidir. Bu noktada, Waltz'a göre, bahsi geçen üç özellikten ilk ikisi olan organizasyon ilkesi ve birim farklılığı sabittir (Waltz, 1979:96-97).

Organizasyon ilkesinin ve birim farklılığın sabit olduğu bir durumda, tek yapısal değişken ise kapasite dağılımıdır. Buna göre, “uluslararası siyasal yapılar, sadece güç ve yeteneklerin dağılımı açısından” farklılaşmaktadır. Waltz, gücün birimler arasındaki dağılımının, uluslararası sistemde meydana gelen önemli durumları anlamada temel önem taşıdığını ifade etmektedir (Waltz, 1979, 116). Bu çerçeveden bakıldığında, kapasite dağılımı uluslararası sistemin hem çok kutuplu hem de iki kutuplu yapısının temel nedenini teşkil etmesi bakımından oldukça önemli görülmektedir (Donnelly, 2012:56).

Waltz, uluslararası sistemi daha somut düzeyde açıklamak adına, ulusal ve uluslararası sistemleri karşılaştırmakta ve bu noktadan hareket ederek çeşitli varsayımlar sunmaktadır. Buna göre, bir devletin üyesi olan bireyler, toplum içerisinde kendilerini güç kullanarak savunmak zorunda kalmamaktadırlar. Çünkü devletler, vatandaşlarının güvenliklerini sağlamak adına gerekli olan tüm tedbirleri almaktadır. Dahası devletler, vatandaşlarının güvenliklerini sağlamak için yasal olarak güç kullanma hakkına sahiptir ve dolayısıyla güç kullanma tekeli yalnızca devletlere aittir. Bu bağlamda, ulusal sistemlerde, sistemin üyesi olan bireylerin kendini güç kullanarak koruması söz konusu olmamakta ve bu durum ulusal sistemler açısından hiyerarşik bir

yapı arz etmektedir. Buna karşılık, uluslararası sistemde durum oldukça farklıdır. Uluslararası sistemin üyesi olan devletler çıkarları doğrultusunda hareket etmekte ve bu durum anlaşmazlıkların yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Gelişen anlaşmazlıklar neticesinde, devletler kendilerini korumak zorunda kalabilmekte ve devletler her an çatışma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Nitekim devletler, uluslararası alanda kendilerini koruma hususunda serbestçe hareket etme yetisine sahiptirler. Bu doğrultuda uluslararası sistem anarşik bir yapı arz etmektedir. Anarşik sistemde ise devletler fonksiyonel olarak benzerlerdir ve benzer davranışlarda bulunurlar. Diğer bir ifadeyle, uluslararası sistemin anarşik yapısı altında devletlerayını işlevi yerine getirirler ve aynı şekilde hareket ederler. Kısacası, devletlerin işlevsel açıdan benzerlik göstermesi anarşik yapının temel bir sonucudur (Waltz, 1979 s. 103-104).

1.1.2. Savaşların Sebebi Üzerine Varsayımlar

Waltz, 1959 yılında yayınladığı “İnsan, Devlet ve Savaş (Man, the State, and War)” isimli çalışmasında Realist Kuram başta olmak üzere uluslararası ilişkiler disiplininde kuramsal düşüncelere eleştirel yaklaşmış ve farklı sonuçlara ulaşmayı hedeflemiştir (Knutsen, 2006:s.329). Bu çerçevede Waltz, disiplinde yer alan teorilerin sorunlara ulaşabilmek için kapsamlı sorular sorması gerektiği üzerinde durarak, mevcut sorulara verilen cevapların da detaylı bir biçimde analiz edilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Waltz sistemde yer alan sorunların tespiti adına savaşlarının nedenlerinin ne olacağı sorusunu sormuş ve bu soruya sistem, farklı devlet yapıları ve insan bağlamında olmak üzere detaylı analizler yapmıştır (Waltz, 2009:s.12). Buna göre, Waltz ilk olarak bu soruya pek çok açıdan cevap verilebileceğini ancak öncelikle insan doğasına bakmanın yararlı olacağını düşünmüştür. Buna göre, insan doğasını temel alarak açıklayan Realist Kuram açısından savaşın temel sebebi insan doğası ve insan doğasının kötü olmasıdır. Buna göre insanın doğasından kaynaklanan bencillik, çıkarıcılık ve duyguların yanlış dürtülenmesi hali devletleri savaşlara sürüklemektedir. Realist teorinin insan doğasına ilişkin öne sürdüğü bu bakış açısına karşı olan kesim için ise psikolojik alan başta olmak üzere insan değerinin artırılması ya da geliştirilmesi ile savaşlara engel olunabilmektedir. Bu görüşü savunanlar, insan doğasının doğuştan kötü olmadığı savını ileri sürmekte ve uygun ortamın oluşması

halinde insan doğasının da iyilikle buluşacağı düşünülmektedir. İnsan doğasının iyiye doğru değişebileceğini savunanlar, insanlığın gelişiminin sürekli ileri doğru, tek yönlü ve olumlu olarak gerçekleştirilebileceğini iddia ederken; bu durumun tam aksini savunanlar ise insanlığın gelişiminin sadece iyi yönde ve olumlu olmasının mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Ancak uluslararası alanda meydana gelen savaşların tamamını insan doğası üzerinden açıklamaya çalışmak kolaycı bir yaklaşım olarak görülmektedir. Bu noktada, insan doğasının kötülüğü veya iyiliği devletler arasında savaş ve barış hallerini açıklamada yetersiz kalmakta ve bu minvalde karşılıklı ilişkilerin devam ettirilmesini açık bir biçimde izah edememektedir. Dolayısıyla salt insan doğasının üzerinden sosyal ve siyasal olayları açıklamaya çalışma hatalı bir yaklaşımdır. Ancak, bu durum sosyal ve siyasal olayları açıklarken insan doğasının dikkate alınmaması gereken bir olgu olduğu anlamına gelmemelidir. Burada vurgulanmak isteyen, insan doğasının tek başına kullanılacak bir ölçüt olamayacağıdır. Sonuç olarak, Waltz realizmin öne sürdüğü, savaşların en önemli sebebinin insan doğası olduğu varsayımını, söz konusu sorunun cevabını tam anlamıyla veremediği için yetersiz bulmaktadır (Waltz, 2009:s. 12-40).

Diğer taraftan Waltz, savaşların oluşma evrelerini açıklarken iki noktaya bakarak savaşların meydana nasıl geleceğini açıklamak istemiştir. Bu noktada ilk olarak devletlerin yapısına bakarken, ikinci olarak toplumların oluştukları ortama bakmaktadır. Buna göre, ilk düzeyi yani insan doğasının etkisinin olduğunu savunanteorisyenlerin, insanların iyi veya kötü olarak var olduğu bu sistemde devletlerin de aynı şekilde iyi veya kötü insanların yönettiği bir yapı söz konusunu olduğunu ileri sürmeleri gibi, bu düzeyin öncülüğünü yapan araştırmacılar hükümet tiplerine göre devletlerin iyi veya kötü olabileceklerini iddia ediyorlardı. Diğer taraftan, Waltz, iyi devlet tanımı konusunda bir ortak bir kararın verilemeyeceğini ortaya atmıştır. Bu noktada, “kimi bireyler/gruplar için iyi devlet tanımı demokrasileri içerirken, kimilerin de monarşiler veya sosyalist yönetimler öne çıkmaktadır” (Waltz 2009:s120). Bunun yanı sıra, Waltz, iyi devlet tanımında ortak bir karara varılsa bile, tıpkı iyi insanlar gibi, iyi devlet yapılarının da her zaman savaşa başvurulabilme ihtimali olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Waltz, savaşların kaynağını, devletlerin sahip olduğu yapılar olarak gören yaklaşımı, teorik çerçevede istenilen sonuçlara ulaşmada yetersiz olduğunu için kabul etmemekte ve bu düşünce üzerine kurgulanmış teorileri de eleştirmektedir. Daha açık bir ifadeyle, Waltz, devletleri iyi

ve kötü olarak ayırmanın anlamsızlığına vurgu yaparak, iyi devletlerin barış yanlısı, kötü devletlerin ise savaş taraftarı olduğu varsayımını şüpheli kabul etmektedir. Bunun yanı sıra, devletlerin iyiye doğru dönüşebileceği anlayışını da reddetmektedir. Diğer taraftan, devletlerin ortak bir yapı sergilemesine yönelik geliştirilen örgütsel, hukuki ve siyasal düzenlemelerin yeterli kurumsal donanıma sahip olmaması nedeniyle başarısız olacağını iddia etmektedir. Bu çerçevede, özellikle demokratik yönetim ve anlayışın devletlerarasında yaygınlaştırılarak küresel barışın sağlanabileceğini ileri süren anlayışa şiddetle karşı çıkmaktadır (Waltz, 1959:s.77-122).

Waltz'a göre, uluslararası alanda faaliyet gösteren aktörler arasında meydana gelen anlaşmazlıkların çözümünü sağlayacak etkin bir mekanizma yani bir üst otorite bulunmamaktadır. Bu çerçevede Waltz, savaşların sebebini Rousseau'nun "savaşların engellenemeyeceğini çünkü engelleyebilecek bir üst otorite ya da güç yoktur" sözü ile açıklamayı tercih etmektedir (Waltz, 1959:s.188). Burada bir üst otoritenin olmaması, sistemin anarşik bir yapı arz etmesine sebep olmakta ve bu yapı içerisinde yer alan devletler arasında bir uyumun sağlanması da mümkün olamamaktadır. Nitekim sistemin birer parçası olan bazı devletlerin, çıkarları tarafından yönlendirilen amaçlarına ulaşmak için güç kullanmaktan kaçınmayacakları bir geçektir. Bu noktada eğer bir devlet ya da devletler topluluğu, amaçları doğrultusunda güç kullanma seçeneğini kullanırsa, karşısındaki devlet ya da devletler topluluğunun da bu duruma aynı şekilde karşılık vermesi kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla sistem içerisinde yer alan tüm devletler kendi yeteneklerine güvenmek zorundadırlar. Bu noktadan bakıldığında, Waltz'un düşüncesinde, uluslararası sistemin yapısının, devlet davranışı üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kısaca Waltz, savaşların meydana gelmesinde rol oynayan en önemli faktörün uluslararası sistemin yapısı olduğunu öne sürmekte ve devletlerin dış politika davranışları üzerinde kapsamlı değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu değerlendirmelerin bir sonucu olarak da devletlerin izlemiş oldukları politikalar üzerinde uluslararası sistemin belirleyici bir etkisi olduğunu vurgulamıştır. Böylece, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde geniş çaplı ve geçerliliği yüksek bir teorik açıklamanın yolunu, uluslararası sistemin genel yapısının dikkate alma olarak açıklamaktadır. Sonuç itibarıyla, uluslararası sistemde yaşanan gelişmeleri tam anlamıyla açıklama amacı güden teorilerin, insan, devlet ve uluslararası sistemin karşılıklı ilişkilerini de göz önünde bulundurması gerektiğini ifade eden Waltz, mevcut gelişmeleri tek bir olgu üzerinden açıklamaya çalışan

kuramsal çalışmaların eksik sonuçlar sunacağını öne sürmüştür (Waltz, 2009:s.153-216).

1.1.3. Devletlerin Amacı Üzerine Varsayımlar

Waltz, anarşik yapıdaki uluslararası sistemde devletlerin hayatta kalma amacıyla hareket edeceklerini ve bu amaca yönelik temel politikanın da gücün maksimizasyonu olacağını savunmuştur. Devletler arasındaki işbirliğinin ise sadece hegemonyanın söz konusu olduğu durumlarda mümkün olacağını iddia etmiştir (Arı, 2014:s.14). Bu noktada Waltz'a gücü değerlendirirken aslında bir araç olarak görmektedir. Yani gücü devletlerin varlıklarını devam ettirmeleri için bir araç olarak kabul etmektedir. Bu sebeple aklında ve realist görüşü benimseyen rasyonel/akılcı devlet adamlarının, güç olgusuna yeterli miktarda güce ulaşmaya çalıştıkları gözlenmektedir. Dolayısıyla kritik durumlarda, devletlerin nihai kaygısı iktidar elde etmek veya pekiştirmek değil, güvenliği aklamaya yöneliktir (Waltz,1989:s.616). Yani Waltz'ın dikkat çektiği nokta güvenlikleri sağlamak için güç maksimizasyonuna değil güvenlikleri azami seviyede yükseltmeleri gerektiğidir. Gücü sürekli arttırmaya çalışmak istenilen sonuca ulaşmak için en uygun davranış olmadığını vurgulayan Waltz bu durumun oluşması halinde dengeli bir karşı devlet koalisyonunun tetikleneceğini öne sürmektedir. Burada Waltz'ın dikkat çekmek istediği nokta devletlerin gücünü maksimize etmek yerine, dengelemesi gerektiğidir. Ayrıca, devletlerin rekabetçi bir yapıda olmadığını, aslında daha çok çekingen bir tavır içerisinde olduklarının altını çizmiştir (Waltz, 1979:s.127).

Mevcut güç kapasitelerine dayanarak hareket etmesi gerektiğinin farkına varan devletler, güç kapasitelerini arttırma yanlısı hareket ederken; bu durumu göz önünde bulundurmayan devletler ise herhangi bir faaliyet içerisinde bulunmamaktadır. Bu noktada, güç kapasitesini arttırma taraftarı olmayan devletlerin genellikle askeri açıdan kendisinden daha güçlü olan komşu devletler nezdinde varlıklarını sürdürmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Dolayısıyla, daha önce de vurgulandığı gibi, uluslararası sistemde sürekli bir savaş halinin var olması söz konusu olmamakla birlikte, tüm devletlerin, güç kullanma yönünden kendi başına karar verebilme yeteneğine sahip olması her an savaşın meydana gelme olasılığını gündemde tutmaktadır. Buradan hareketle, uluslararası sistemde kurulacak her iletişim barış ve

istikrarı temin edebileceği gibi, çatışma ve şiddete de neden olabilmektedir (Waltz, 1959:s.102). Özetle, anarşik bir uluslararası düzende kendi başının çaresine bakabilme, devletlerin varlıklarını devam ettirebilmesi açısından oldukça önemli bir prensiptir (Waltz, 1959:s.111).

1.1.4. İnsan Doğası Üzerine Varsayımlar

Neorealist Kuram'da insan doğası, uluslararası siyasete ilişkin bir açıklama kaynağı olmaktan çıkmakta ve yerini anarşik sistemin belirleyiciliğine bırakmaktadır (Kaya, 2017:s.38). Neoralistler, devletlerin güç konusundaki istekleri ile insan doğası arasında herhangi bir ilişki söz konusu olmadığını iddia etmektedir. Bu noktada, devletlerin güç kazanmasında etkili olan, uluslararası sistemin yapısıdır. Uluslararası sistemde bir üst otoritenin bulunmayışı, her devletin bir saldırı anında kendisini koruyabilecek kadar güçlü olmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, Neorealistler devletlerarasındaki yapısal farklılaşmaları göz ardı etmektedirler. Diğer taraftan, Waltz, insanların içinde bulunduğu sosyal ilişkilerin insan doğasından daha fazla savaş olasılığını etkilediğini belirtmektedir. Burada Waltz'un vurgulamak istediği olgu, iyi insanların, kötü sosyal örgütlerde kötü davranışlar sergileyebileceğidir. Buna karşılık, kötü insanların, iyi yapılanmış sosyal örgütlerde kötü davranışta bulunmasının önüne geçilebilmektedir. Bu noktada, insanlar gibi devletlerde kötü bir sosyal örgüt içinde yer aldıklarında çatışma başlatabilirler. Waltz uluslararası ilişkilerdeki bu kötü sosyal örgütü, anarşik sistem olarak ifade etmektedir (Necefoğlu, 2017:s.35).

Neorealizm insan doğasının kötü özelliklerinin yanında iyi özelliklerinin de var olduğunu vurgulamaktadır. Waltz'a göre uluslararası sistemde gerçekleşen kötü olayları insan doğasındaki kötülüğe bağlamak kolaya kaçmaktır.. Dünyada var olan savaşların hepsini insan doğasına bağlamak yersiz bir tutumdur. Bu bağlamda, klasik realizmin birey düzeyindeki açıklamalarına sistemin etkisi eklendiği takdirde, uluslararası politika doğru olarak anlaşılabilir. Dolayısıyla, Neorealizm, sistemin, eylem ve sonuçları nasıl etkilediğini vurgularken, "insan doğasının bitmek bilmeyen güç iştahının savaşların meydana gelmesine sebep olduğu" varsayımını reddetmektedir (Kaya, 2017:s.39)

1.1.5. Güç ve Güç Dengesi Üzerine Varsayımlar

Neorealist Kuram uluslararası ilişkilerde gücü önemli bir unsur olarak kabul etmekle birlikte amaç olarak değil yalnızca bir araç olarak görmektedir (Yılmaz, 2012:s.147). Neorealist teori uluslararası sistem içerisindeki güç dağılımına vurgu yapmaktadır. Bu doğrultuda neorealizm, uluslararası alanda faaliyette bulunan devletlerin güçlerini artırma yönünde hareket ettiklerini iddia etmektedir (Pınar, 2014:s.59). Neorealist yaklaşım açısından devletler, uluslararası sistem içerisinde en güçlü olma eğilimi göstermektedirler (Ateş, 2009:s.309). Çünkü uluslararası sistem devletlerin yapısına bakmaksızın devletleri güç mücadelesine zorlamaktadır (Linklater, 2012:s.129). Neorealizm, uluslararası sistemde devletlerin eşit statüye sahip olduklarını kabul etmekte ancak devletlerin sahip oldukları kapasiteler yani güç düzeyleri açısından birbirlerinden farklılaştıklarını ileri sürerek uluslararası sistemin yapısının devletlerin sahip oldukları güç düzeylerinde meydana gelen değişikliklere paralel olarak değişeceğini varsaymaktadır (Büyükbaş, 2014:s.248-249). Ayrıca neorealizm, uluslararası sistem içerisinde yer alan devletler arasında düzenin sağlanmasını sağlayacak üstün bir otoritenin bulunmadığını, bu nedenle sistemin birer parçası olan devletlerin güvenlik sorunlarıyla karşılaşmalarının kaçınılmaz olduğunu vurgulamakta ve her an güvenlik endişesi yaşamakta olan devletlerin “başka hiçbir güce güvenmeden yalnızca kendi güçlerine dayanarak kendilerini korumaları gerektiğini” belirtmektedir (Kurubaş, 2012:s.23).

Uluslararası ilişkiler disiplinde birçok tartışma ve farklı yoruma konu olan kavramlardan birisi de güç dengesidir (Sönmezoğlu, 1990:s.156). Güç dengesi, devletler veya ittifaklar arasındaki güç yeteneklerinin herhangi bir dağılımı anlamına gelebileceği gibi yalnızca nispeten eşit bir dağılımı da ifade edebilir. Bununla birlikte güç dengesi, bir devletin bütün bir bölgeyi ele geçirmesini önlemek için geçmişte tekrar tekrar oluşturulan karşı dengeleme koalisyonlarının oluşum sürecini ifade etmektedir (Goldstein, ve Pevehose, 2015:s.95) Klasik realizmde nasıl ki “güç” olgusu önemli bir ilke iken, neorealizmde de “denge” temel ilkedir. Burada, “*klasik realistlerin aksine, neorealistler, devletler arasındaki güç dengesinin büyük oranda sistemin yapısı tarafından belirlendiğine inanmaktadırlar. Böyle bir sistemde de uluslararası işbirliğini zayıf bir ihtimal olarak*” değerlendirmektedirler (Necefoğlu, 2017:s.). Her ne kadar, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanan

güvensizlik duygusu devletlerin birbirleri arasında işbirliğini sekteye uğratsa da hakim olsa da karşılıklı bağımlılık devletler arasındaki işbirliğini kolaylaştırıcı etki sağlamaktadır. Ancak mevcut güvensizlik ortamında, karşılıklı bağımlılık olgusunun devletlerin, diğer devletlere aşırı bağımlı olma ihtimalini de ortaya çıkarabileceğinden, bu konuda neorealistlerin ciddi endişeleri de söz konusudur. Dolayısıyla, içinde bulunulan bu durum şunu şekilde ifade edilmektedir. Devletlerin “selfhelp” ve kontrolleri ellerinde tutma isteğini açıklamaktadır (Neceoğlu, 2017; Mingst, 2003:s70).

Diğer taraftan, Neorealist görüşü benimseyenler güç olgusunu, anarşi ve güç konusundaki dağılımı ortaya koymak için temel olgu olarak dikkate almaktadır. Daha açık bir ifadeyle, devletlerin geleneksel yönetim anlayışı, yazılı olmayan normları, ve ne tür bir yönetim tarzıyla yönetildiği, hükümet tarzının ne olduğu uluslararası politik yapıyı anlamak için önemli olamadığı ifade edilmektedir (Necefoğlu, 2017). Bundan kaynaklı olarak devletlerin hangi yönetim anlayışına sahip olduğunun bir önemi yoktur. Bu bakımdan devletler ister demokratik yönetim tarzı, ister otokratik bir yönetim tarzına sahip olsun bir önem arz etmemektedir (Waltz,1979:s98-100).

“Neorealizmin temel kuramsal çıkarımı, anarşik uluslararası sistemde devletlerin başka devletlerin peşine takılma (bandwagoning) yerine, dengelemeyi (balancing) seçtiğini söylemesidir. Bu perspektiften hareketle, hiyerarşik politik düzenlerde aktörler, herhangi bir kaybetme halinin güvenliklerini tehlikeye atmayacağını düşündüklerinden, öncü adayın ya da yeni galibin peşine takılmaktadırlar”. (aktaran:Necefoğlu,; Waltz, 1979:s.126). “Peşine takılanlar (bandwagoners), güçlü tarafın yanında olarak kazançlarını arttırabilir ya da kayıplarını azaltabilir. Bununla birlikte, anarşik sistemde ise bir devlet, kendisine karşı dönmesi muhtemel bir başka devleti, peşine takarak güçlendirebilir. Bu anlamda, özellikle büyük olan, başka devletlerin gücü kendisini koruyacak bir üst otoritenin olmamasından dolayı, bir devlet için her zaman tehdit oluşturmaktadır. Bu sebeple, dengeleyenler (balancers), güçlü olan devlete karşı koyarak risklerini azaltmaya çalışmaktadırlar. Uluslararası sistemin dengeleyici yapısal baskısı, uluslararası ilişkilerin önemli, ama aynı zamanda şaşırtıcı özelliğini ortaya koymaktadır. Bu duruma verilebilecek en uygun örnek, SSCB ile ABD arasında yürütülen ilişkidir. Buna göre, ABD’nin, Sovyet Devrimi’ne karşı geldiği ve uzunca bir süre SSCB’ye

karşı düşmanca tutum sergilediği bilinmektedir. Diğer taratan, ortak bir düşman olan Hitler Almanya'sı ise İkinci Dünya Savaşı'nda ABD ile SSCB arasında bir ittifak yaratmıştır. Bu iki ülke arasındaki büyük farklılıklara ve birbirlerine karşı besledikleri düşmanlıklara rağmen, ortak bir tehdidi birlikte dengeledikleri görülmüştür. Savaştan sonra ise, ABD ile SSCB yine ittifak öncesi durumlarına dönmüşlerdir. Dolayısıyla, yenilenmiş rekabete, iç ve ideolojik farklılıklar değil, sistemin yapısı neden olmuştur” (aktaran:Necefoğlu; Donnelly, 2005:s.36).

Sistem üzerine yaptığı analizlerin ardından Waltz, güç dengesi yaklaşımına yoğunlaşmakta ve bu konuda belli başlı noktalara dikkat çekmektedir. Waltz'a göre, devletlerin sahip oldukları kapasiteler noktasında farklılaşmaları, bir yandan kendi güçlerini attırmaya yönelik hareket etmelerine neden olurken; diğer yandan karşılıklı olarak birbirlerinin hareket alanlarını sınırlandırma girişimlerinde bulunmalarına imkan sağlamaktadır. Bu doğrultuda, uluslararası sistem içerisinde yer alan devletler, ekonomik ve özellikle askeri açıdan kendi iç dinamiklerini geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunurlarken, uluslararası alanda kendilerinden daha güçlü olan devletleri dengelemek amacıyla ittifak arayışları içerisine de girebilmektedirler (Görentaş, 2009s.48-49). Dolayısıyla, uluslararası sistemin birer parçası olan devletler, bu sayede sistem içerisinde yükselerek öne çıkan bir gücü dengeleme eğilimi göstermektedirler (Aydınlı ve Mathews, 2008:s.173.) Bu açıdan değerlendirildiğinde, sistem içerisinde yer alan büyük devletlerin güçlerinin birbirlerine yakın olması, sistemsel açıdan istikrarın sağlanmasına katkı sağlamaktadır (Şatana ve Özpek, 2010, s.82-83.)

Diğer taraftan, Waltz'a göre, uluslararası arenada boy gösteren büyük güçlerin sayısı sistemsel açıdan son derece önemlidir. Sistem içerisinde sahip olduğu kapasite ile diğer devletlerden ayrılan iki veya daha çok devlet olabilmekte ve bu bağlamda uluslararası sistem iki veya çok kutuplu bir yapı arz edebilmektedir (Aktürk, 2012s.78). İki kutuplu sistemde kapasite açısından birbirine yakın ve birbirlerini dengeleyen iki büyük devlet bulunurken; çok kutuplu sistemde büyük devletlerin sayısı üç, dört, beş ya da daha fazla olabilmektedir. Bununla birlikte, iki ve çok kutuplu sistemler birbirleri ile karşılaştırıldığında, iki kutuplu sistemin daha istikrarlı bir yapı oluşturulduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise çok kutuplu sistemlerde büyük güçler

arasında yapılan ittifakların, dengeyi bozucu bir nitelik taşımasından ileri gelmektedir (Donnelly,2004, s.107-130)

Sonuç olarak, neorealizme göre güç dengesi uluslararası sistemin yapısal dinamiklerinin ve özellikle devletlerarası güç dağılımının bir sonucudur. Buna göre, güç dengesi ile savaş ve barış ihtimalini etkileyen temel etken, uluslararası sistem içinde faaliyette bulunan güçlerin sayılarıdır. Neorealizm büyük güçleri merkeze alan bir anlayışa sahiptir. Nitekim neorealizm güç dengesi sistemi içerisinde yer alan kutup sayısı üzerinden büyük güçlerin sayısını tespit etmeye çalışmaktadır (Pınar, 2014:s.60). Neorealist teori uluslararası alanda büyük güçlerin sayısı doğrultusunda oluşabilecek üç olası sistemden bahsetmekte ve bu sistemleri tek kutuplu, iki kutuplu ve çok kutuplu olarak tanımlamaktadır. Tek kutuplu sistemde, sistemin geneline hâkim olan bir tek süper gücün, iki kutuplu sistemde birbirini dengeleyen iki büyük gücün, çok kutuplu sistemde ise güçleri birbirine yakın ikiden fazla gücün sistem içerisinde söz sahibi olacağını belirterek iki kutuplu sistemin uluslararası alanda savaşlara daha az meyilli olacağını ileri sürmektedir (Waltz ve Quester, 1982:s.114).

1.1.6. Güvenlik Üzerine Varsayımlar

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde oldukça sık bir şekilde kullanılan ve büyük önem arz edilen bir diğer kavram ise güvenlidir. Güvenlik, bireylerin, grupların, toplumların ve devletlerin hayatlarını koruma ve devam ettirme yolunda yürüttükleri eylemler ile bu eylemlere yönelik gerçekleşecek olası tehlikeleri bertaraf etmek için kullanılan algılar, araçlar ve yöntemleri kapsayan ve içinde bulunulan mevcut durumda yaşanan değişikliklere göre yeniden şekillenen durumdur (Dedeoğlu, 2004:s.2). Diğer bir ifadeyle, güvenlik “tehlikelerden uzak olmak, güvende olmak, korunuyor olmak anlamına gelen güvenlik, uluslararası ilişkiler açısından en basit anlamıyla ulusal egemenlik ve bütünlüğün korunması” şeklinde tanımlanabilir (Çelebi, 2007:s.70)

Neorealist kuramın üzerinde durduğu en önemli olgu güvenlik konusudur. Güvenlik olgusunu realizmin temel güvenlik çerçeveleri üzerine oluşturulmuş olan ve devletlerarasındaki gerçekleşen münasebetleri uluslararası sistemin temel yapısı üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Neorealistler güvenliğe çok fazla önem

vermektedirler hatta bu şöyle ifade ederler: “Güvenliğin devletlerin sahip olabileceği en önemli amaç” şeklinde açıklar (Karabulut, 2011:s.63). Bu noktada, güvenlik olgusuna devlet temelli bakan Neorealist Kuram, güvenliğe yönelik varsayımlarını bu doğrultuda şekillendirmektedir. Buna göre, daha önce de vurgulandığı gibi, uluslararası sistemde devletler arasında düzeni sağlayacak bir üst otoritenin bulunmadığını ve dolayısıyla bu durumun sistemsel açıdan anarşik bir yapının ortaya çıkmasına neden olduğunu ileri sürmektedir. Devletler bundan dolayı kendilerini tehdit altında hissetmekte ve güvensizlik duymaktadır bütün bunlar ise uluslararası sistemde var olan anarşik yapıdan kaynaklanmaktadır (Arı, 2007:s.21).

Neorealist Kuram anarşik bir sistem içerisinde bulunan devletlerin, güvenliklerini maksimize etmeyi hedeflediğini vurgulamaktadır (Kasım, 2006:s.20). Bu çerçevede, uluslararası sistem içerisinde güvenliklerini en üst seviyeye çıkarmak isteyen devletlerin, bu amacı gerçekleştirmek için yalnızca kendi kapasitelerine, yeteneklerine ve kaynaklarına güvendiklerini ifade etmektedirler (Paker, 2012:s.169). Neorealistlere göre, devletlerin güvenlik dışındaki amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için, geleceğe yönelik güvenlik tehditlerini ortadan kaldırmaları gerekmektedir (Kasım, 2006:s.20). Dolayısıyla Neorealist Kuram, anarşik bir ortamda güvenliğin en üst seviyede önem arz ettiğini belirtmekte ve devletlerin ancak kendi varlıklarını güven altına aldıktan sonra kazanç ve güç gibi diğer hedeflerinin peşinden koşabileceğinin altını çizmektedir (Demiray ve İşcan, 2008:s.151). Bu çerçeveden hareketle Neorealist Kuram’a göre, uluslararası sistemde savaşın yaşanmasını her zaman gerçekleşebilecek bir olay olarak görmektedir. Her ne kadar devletlerin belirli noktalarda işbirlikleri yapmaları söz konusu olsa da bu işbirliklerinin sınırları belirlidir. Buna göre, bahsi geçen bu sınırlar, “herhangi bir seviyedeki işbirliğinin yok edemeyeceği hâkim güvenlik rekabeti mantığına dayanmaktadır” (Baylis, 2008:s.72-73). Bu noktada, mevcut uluslararası sistem içerisinde barışın uzun süreli bir şekilde sağlanması mümkünde değildir. Çünkü devletler hayatta kalma mücadelesi verirken aynı zamanda güç elde etme mücadelesine de girişmektedir. Bundan dolayı barışın devamlılık göstermesi pek mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, devletler güvenliklerini sağlama amacıyla güçlerini geliştirmelidirler (Baylis, 2008:s.72-73).

Diğer taraftan, Neorealist Kuram, devletlerin birbirleriyle yürüttüğü ikili ilişkiler her ne kadar bağımlılık ortaya çıkarsa da devletler çatışma olasılığını hep hesap

etmekte ve çatışma olasılığını hep göz önünde tutup güç kullanabileceği vurgulamaktadır. Bunu yaparken de devletlerin, öncelikli olarak güvenliklerini sağlayacak önlemler almaları gerektiğinin altını çizmektedirler (Açıkmeşe, 2011:s.50). Neorealist Kuram, devletlerin güvenliklerini sağlama ve devam ettirmelerinde askeri gücün önemine özel bir vurgu yapmaktadır. Ancak bunu yaparken, ulusal ekonomik güce yönelik unsurların da güvenlik altına alınması gerektiğini belirtmekte ve bu sayede güvenliğin ekonomik boyutunun da göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmektedir (Mesjasz, 2008:s.142).

1.1.7. Ulusal Çıkar Üzerine Varsayımlar

Neorealist Kuram, devletlerin dış politika davranışlarının incelenmesinde ulusal çıkar olgusunu göz önünde bulundurmaktadır (Pınar, 2014:s.67). Bu çerçevede, Neorealist Kuram, devletlerin karşılıklı ilişkilerinde kendi çıkarlarını gözettiklerini belirtmekte ve bu nedenle ulusal çıkar olgusunun dikkate alınmasının oldukça önemli olduğunu ileri sürmektedir (Ateş, 2008:s.224). Realizmde olduğu gibi Neorealist Kuram açısından da devletler, dış politika davranışlarında bencil davranışlar gösteren ve yalnızca ulusal çıkarları doğrultusunda hareket eden rasyonel birimlerdir (Arı, 2010:s.192). Dolayısıyla, Neorealist Kuram, tıpkı Realizm’de olduğu gibi, ulusal çıkarların devletlerin davranışları üzerinde yönlendirici ve şekillendirici bir etkiye sahip olduğunu varsaymaktadır. Bu bağlamda, Neorealist Kuram’a göre “merkezi bir otoritenin bulunmadığı uluslararası anarşik sistemde faaliyet gösteren devletler, varlıklarını devam ettirmeye odaklı ve tekil öz-çıkların harekete geçirdiği benzer birimler” olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Neorealist Kuram, “devleti, kendi içinde hareket edebilen ve kendi çıkarlarına sahip yekpare bir varlık” olarak tanımlamaktadır (Ülman, Parker ve Ağcan, 2011: s.22-24). Daha öncede vurgulandığı üzere, devletler arasında kapsamlı işbirliklerinin zor olduğunu belirten Neorealist Kuramcılar, olası kısmi işbirliklerinin de ulusal çıkar olgusuna hizmet edeceğini iddia etmektedir. Nitekim, Neorealist Kuram’a göre devletler arasında yapılan işbirlikleri neticesinde oluşturulan teşkilatlar, uluslararası sistem içerisinde yalnızca büyük güçlerin çıkarlarına hizmet etme görevi görmektedir (Sandıklı ve Kaya, 2012:s.147).

1.2. DEFANSİF REALİZM

Neorealistler arasında devletlerin ne kadar güç isteyeceği tartışması görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Buna göre, Waltz gibi Defansif görüşü benimseyen neorealistler, “büyük güçlerin kendi güvenliklerine yönelik olası bir saldırıyı caydırmak için güç unsurlarına gereksinimleri olduğunu kabul etmekte ve bu ihtiyacı karşılamak için aktörlerin yalnızca “yeterli ölçüde güce” ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir (Waltz, 1989:s.616). Burada yeterli miktarda güç ile ifade edilmek istenen olgu, devletlerin kendilerini güvende hissetmek için ihtiyaç duydukları maksimum seviyedir. Burada “devletlerin maksimum güce ulaşmaktan ziyade diğer devletlerin göreceli güç kazanmalarına engel olma arzusu taşıdıkları ileri sürülmektedir (Mearsheimer,2013:s.77-94). Waltz böyle bir durumda devletlerin uygulayabilecekleri iki potansiyel seçenekten bahsetmektedir. Bunlardan ilki peşine takılma siyasetidir (bandwagoining)”. Buna göre, zayıf devletlerin bir savaşı kazanan ya da güç açısından yükselişte olan revizyonist bir devletin peşine takılması olarak tanımlanan (Mearsheimer, 2013:s.77-94). İkincisi ise “dengeleme siyasetidir (balancing)” Dengeleme siyasetine göre, revizyonistin güçlenmesini engellemek için statükoyu savunan devletlerle işbirliğine giderek dengeleme siyaseti gütmektir. Waltz’a göre, ‘bandwagoning’ ileride çatışma ihtimalinin olabileceği revizyonisti güçlendireceği için rasyonel değildir, bu nedenle devletler dengeleme yoluna giderek risklerini azaltılmalıdırlar (Dalkılıç, 2018). Waltz, dengeleme yaklaşımında tek-kutuplu sistemlerin istikrarsız olduğunu ve sistem içindeki baskın ve potansiyel hegemon devletin bir şekilde statükuya değiştirmeye çalışacağını, yani savaşa neden olacağını öne sürmektedir. Ona göre, tek kutupluluk yeni büyük güçlerin ortaya çıkışını kolaylaştırıcı bir işlev görmektedir. Waltz sistem içerisindeki en uygun kutup sayısının iki olduğunu öne sürmektedir (Dalkılıç,2018). Waltz, iki kutupluluğun, çok-kutupluluğa nazaran daha barışçıl olduğunu ve neoliberallerin iddia ettiğinin aksine devletler arasındaki ekonomik karşılıklı bağımlılığın çatışmayı daha olası kıldığını ifade etmektedir (Waltz, 1979:s.212-220). İki kutuplu sistemlerin daha istikrarlı olduğunu öne süren defansif realistlere göre bunun üç nedeni vardır (Waltz, 1979:s.212-220). Birincisi, çok kutuplu bir sistemde doğası gereği ikiden fazla büyük güç olduğundan, bunların birbirleriyle çatışma olasılığı da o kadar fazladır. Oysa iki kutuplu bir sistemdeki büyük güçler, tıpkı Soğuk Savaş’ta olduğu gibi, savaşı tam

olarak engelleyemeseler de sadece birbirlerini dengeleyerek kapsamını sınırlayabilirler. İkincisi, iki kutuplu bir sistemde büyük devletler arasındaki eşitlik eğilimi daha ağır basar. Bunun yanında, çok kutuplu bir sistemde, güçlerden iki veya daha fazlasının bir başka güce karşı ittifak etmesi daha olasıdır. Üçüncü ve son olarak ise çok kutuplu bir sistem içinde yer alan büyük güçlerin birbirlerini yanlış anlama olasılığı iki kutuplu sisteme nazaran daha fazladır. İki kutuplu sistemde her aktör sadece bir büyük gücü hesaba katmak zorunda iken; çok kutuplu sistemde aktörler en az iki devleti hesaba katmak zorundadırlar. Bununla birlikte, çok kutuplu sistemlerin iki kutuplu sistemlere nazaran daha istikrarlı olduğunu öne süren realistler de vardır (Dalkılıç, 2018). Bu realistlere göre, çok kutuplu sistemler caydırıcılık açısından daha etkindirler. Bu noktada, güç açısından baskın bir büyük gücü frenleyebilecek daha çok devletin varlığı söz konusudur. Bununla birlikte, çok kutuplu sistemlerde devletler arasında düşmanlık daha az görülmektedir. Bu durumun nedeni ise bu tür sistemlerde devletlerin birden fazla rakibe odaklanmak zorunda olmalarından ileri gelmektedir. Defansif realistlerin denge açısından öne sürdükleri son argüman ise “saldırı-savunma dengesi” üzerinedir. Defansif realistlere göre, bu denge çoğu zaman savunma lehine işler ve bu anlamda bir denge de barışı sağlamak için önemli bir rol oynar” (Dalkılıç, 2018).

Jervis göre, “devletler gibi uluslararası sistemin temel aktörü olan varlıklar, ulusal güvenliklerini ve savunma politikalarını riske atmayacak şekilde askeri, ekonomik ve teknolojik güce sahip olmakla birlikte, sistemde yer alan diğer aktörleri de yakından takip etmektedirler” (Tüysüzoğlu,2013:69). Waltz, defansif realizmi ortaya koyarken devletlerin güç mücadelelerinin devamlılığından bahsetmekte ve “kendi kendini koruyabilme (selfhelp)” yeteneğinin altını çizmektedir (Tüysüzoğlu, 2013:69). Her ne kadar Waltz, sistemde oluşan güç dengesinin devamlılığını bir ölçüt olarak kabul etse de değişimi bütünüyle reddetmemektedir (Tüysüzoğlu, 2013:69).

Diğer taraftan, Defansif realizm devletlerin güçlerini artırma çabasını, güç dengesinin korunması ile açıklamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, Defansif realistlere göre uluslararası sistemde yer alan devletler varlıklarını devam ettirebilmek ve dolayısıyla güvenliklerini sağlayabilmek için güç arayışını sürdürmektedir. Bu noktada, “devletlerin hegemonya kurmak ve diğer devletleri tehdit etmek için güçlerini maksimize etme amacı gütmeyeceğini ileri süren Defansif realistler, bu tür

davranışların anlamsız bir güç yarışına sebep vereceğinin de altını çizmektedirler” (Doğan, 2017). Defansif realistler, devletler varlıklarını devam ettirebilmek için güç dengeleri kurdularını kabul etmiş ayrıca devletlerin kendilerini güvende hissetmelerinin temel sebebinin anarşiden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Tabiki sadece bununla kalmamışlar ayrıca devletlerin güvenliklerini sağlayabilmek için rakabeti azaltabilecek farklı durumların varlığını da vurgulamışlardır (Necefoğlu, 2017).

Defasif realistlere göre, uluslararası sistemin anarşik yapısı devletlerin güvensizliğinin temel nedeni olarak görülmekle birlikte, bu durum devletlerin güç dengeleri kurarak hayatta kalabilmelerine imkân sağlamaktadır. Diğer taraftan, defansif realistler devletlerin güvenliğinin sağlanabilmesi için rekabetin azaltılmasına yönelik faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedirler. Anarşik olan uluslararası sistemin temel aktörü olan devletlerin güvenliklerini sağlamak için güç bağımlısı olduklarını ifade etmektedir. Defansif realizmin ortaya koyduğu temel sorunun kaynaklarından birini güvenlik ikiliminden kaynaklanan belirsizliktir. “Uluslararası sistemin sıfır toplamlı oyun olduğu varsayımından hareket eden defansif realizm; teknolojik, coğrafi, askeri ve doktriner manada sistemi oluşturan devletler arasında içsel bir dengenin varlığından söz etmektedir. Defansif realizm, ifade edilen bu dengenin muhafaza edilebilmesinin anarşi içerisinde bulunan uluslararası sisteme, göreceli bir istikrar ve güvenlik getirebileceğinden bahsetmektedir” (Tüysüzöğlü, 2013, s.69).

Savaşa neden olan anarşi potansiyelinin zayıfladığını düşünen defansif realistler, modern çağdaki milliyetçilikte olduğu gibi, güçlü grup kimliğinin, diğer grupları etkilemeyi ve onlar üzerinde baskı oluşturmayı zorlaştıracaklarını savunmuşlardır. Burada vurgulanmak istenen, tüm devletlerin güvenliğinin artması durumunda baskı kurmanın zorlaşacağıdır. Benzer şekilde, teknoloji de baskıyı/elde etmeyi zorlaştıran etkenlerden biri olarak görülmüştür. Örneğin, nükleer silahlarla karşılık verme kapasitesine sahip devletler üzerinde etkin olmak ve onu baskılamayı düşünmek bir hayli zordur. Bu nedenle defasnif realistler, Waltz’ın anarşik sistemde güvende olmanın zorluğu fikrini kabul etmiş ve devletlerin diğer devletleri tehdit etmeden de kendilerini savunabileceklerini düşünmüştür (Necefoğlu, 2017:s.31). Ayrıca, defansif realistler, uluslararası sistemin daha fazla barış inşa etme potansiyeline sahip olduğuna

inanmışlardır. Bu açıdan bakıldığında, bir statükocu devletle bir revizyonist devletin, güvenlik ikilemiyle karşı karşıya kalmaları durumunda, defansif realistlere göre işbirliği yapma olasılıkları çok daha düşüktür. Fakat aynı durumda iki statükocu devletin, işbirliği yapma olasılıkları daha yüksektir. Burada, iki statükocu devletin olması şeffaflığın artmasını sağlamakla birlikte, hilenin maliyetli hale gelmesi ve karşılıklılık ilkesinin devreye girmesi, güvenliğin inşasını daha olası hale getirecektir. Böyle düşünen defansif realistler işbirliği seçeneklerinin olasılıklarını göstererek, ofansif realistlerin “rekabetçi önyargılarını” kırmaya çalışmaktadır” (Necefoğlu, 2017:s.31).

Defansif realizm anarşi ve uluslararası sistemin yapısıyla ilgilenirken; hükümetlerin davranışlarını da göz ardı etmemektedir. Buna göre, devletler kendilerine karşı gerçekleşecek tehditler durumunda harekete geçmekte ve gücü genişleme politikası için değil denge ve caydırıcılık için bir araç olarak görmektedirler. Bununla birlikte, Waltz gücün sadece savaşmak ve genişlemek için değil statükoyu korumak içinde önemli olduğunun altını çizmektedir.

1.3. OFANSİF REALİZM

Klasik realistler ile yapısal realistleri birbirinden ayıran en önemli etmenlerden birisi de güç kavramına ilişkin bakışlarıdır. Klasiklere göre güç bir amaç iken, yapısalcılara göre güç bir araç işlevi görür. Bununla birlikte, yapısal realistleri kendi aralarında farklı yaklaşımlar benimsemeye götüren şey de yine güçtür. Öyle ki, Defansif realistler “devletler için ne kadar güç yeterlidir” sorusuna temel olarak “sistemdeki durumlarını muhafaza edecek kadar güç yeterlidir” cevabını verirken; Ofansif realistler bundan farklı olarak devletlerin öncelikli amaçlarının güç maksimizasyonu olması gerektiğini iddia ederler. Ofansif realizmin temelleri John Mearsheimer’in 2001 yılında yazdığı “Türkçesi(The Tragedy of Great PowerPolitics)” adlı eser ile atılmıştır. Ofansif realizm, Defansif realizmin temel varsayımlarının birçoğunu kabul etmekle birlikte, devletlerin tutumlarını değerlendirirken Defansif realizmden ayrılmaktadır. Buna göre, anarşik uluslararası sistemin ortaya çıkardığı güvenlik sorunları, büyük güçlerin revizyonist tutum takınmalarına ve hatta güç dengesini bozacak hamlelerde bulunmalarına yol açabilir. Buradaki amaç ise

devletlerin güçlerini en üst seviyeye çıkarmak ve böylece kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaktır (Alım, 2019, s. 37).

Klasikleri yapısalcılardan ve yine Ofansif realistleri Defansif realistlerden ayıran en temel konu güç olduğu için öncelikle bu kavramın Ofansif realistler açısından ne anlama geldiğinin açıklanması gerekmektedir. Mearsheimer'a göre güç, bir devletin kontrol edebildiği maddi yeterliliklerdir (Mearshaimer, 2013:s.77-94). Bunun yanında, Mearsheimer "örtülü güç" adıyla bir başka güç çeşidi daha tanımlamaktadır. Ona göre örtülü güç, bir devletin refah seviyesini ve nüfus büyüklüğünü ifade etmektedir. Mearsheimer, "devletler neden güç ister" sorusunun cevabına beş temel varsayım üzerinden açıklama getirir. Buna göre, ilk olarak, dünya politikasının temel aktörleri büyük güçlerdir ve bu güçler anarşik bir ortamda hareket ederler. Bu noktada, hem Defansif hem de Ofasnif realistlerin anarşi kavramına yükledikleri anlam aynıdır. Her iki açıda da anarşi, kaos veya düzensizlik değil, basitçe, devletlerin üzerinde düzenleyici bir otoritenin olmaması anlamına gelmektedir. Mearsheimer'ın ikinci varsayımı tüm devletlerin bir askeri saldırganlık kapasitesine sahip olduğuna ilişkindir. Örneğin, Guatemala'nın veya Gambiya'nın da askeri bir kapasitesi olmakla birlikte, bu kapasite büyük güçlere kıyasla çok bir anlam ifade etmemektedir. Üçüncü olarak, devletler birbirlerinin niyetlerinden asla emin olamazlar. Mearsheimer burada, devletlerin niyetlerinin bilinebileceğine ancak bundan kesinlikle emin olunamayacağına dikkat çekmektedir. Hatta bir devletin niyeti bugün için bilinse dahi onun gelecekteki niyetinden yine de emin olunamamaktadır. Ona göre, devletlerin askeri kapasiteleri maddi unsurlardan müteşekkildir ve günümüz teknolojisiyle bunları tespit etmek çok kolaydır. Oysa devlet adına karar alan bireylerin düşüncelerini kesin olarak bilebilmenin bir yolu yoktur. Dördüncü varsayımına göre, defansif realistlerle paralel bir şekilde, devletlerin temel amacı hayatta kalmaktır. Nihayetinde, devletlerin başka bir takım çıkarların peşinden koşabilmeleri için hayatta kalmaları ön koşuldur. Defansif realistler ile defansif realistleri birbirinden ayıran en temel etkenlerden birisi de beşinci varsayımla ilgilidir. Bu varsayımına göre, devletler rasyonel aktörlerdir. Bir başka deyişle, onlar hayatta kalabilmek için tutarlı stratejiler geliştirebilme kapasitesine sahiptirler. Hatırlanacağı üzere, Waltz'ın teorisinin rasyonellik varsayımı barındırmadığını kendisinin de dile getirdiğine yukarıda değinilmişti. Tam bu noktada, Waltz devletlerin rasyonel olmayan eylemler içine de girebileceğini kabul etmekle birlikte, bunun uluslararası sistemin yapısından değil, devletin kendi yapısından

kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu irrasyonellik durumunun açıklanabilmesi içinise ayrı bir dış politika teorisi geliştirmenin önemine dikkat çekmektedir (Mearshaimer, 20113:s.87). Mearsheimer'a göre bu yaklaşım defansif realistler açısından bir avantajdır. onlar devletlerin stratejik olmayan davranışlarının sistemin yapısından değil devletin kendi yapısından kaynaklandığından hareketle ayrı bir dış politika teorisi yardımıyla kendi teorilerinin içsel tutarlılığını koruyabilirler. Ofansif realistlerin ise bu tür durumları açıklamada alternatif yaklaşımları bulunmamaktadır. Çünkü onların yaklaşımı rasyonel aktörler varsayımını içermektedir. Mearsheimer, teorisinin açıklayamadığı bazı durumların olduğunu kabul etmekle beraber, bir teorisinin başarılı addedilebilmesi için uygulandığı olayların %75'ini açıklayabilmesinin yeterli sayılabileceğini vurgular. Mearsheimer'ın da vurguladığı üzere, bu varsayımlardan hiçbirisinin devletlerin güç rekabetine girmeleri gerektiği üzerinde durmadığı görülür. Mearsheimer burada "mixer" analojisini kullanır. Buna göre, bu varsayımlar tek başlarına pek bir anlam ifade etmemektedir. Mevcut varsayımlar bir mikse atıp karıştırdığınızda ortaya çıkan nihai ürün bize nihai açıklama gücünü sunmaktadır. İşte bu nihai ürün, Mearsheimer'e göre, kendisini defansif realistlerden ayıran en temel etkenlerden birine ulaştırmaktadır. Bu da devletlerin neden güçler dengesiyle yetinmedikleri ve neden birbirlerinin aleyhine güç kazanma eğiliminde oldukları sorusunun cevabıdır (Mearshaimer, 2013:s.89). Mearsheimer, bu sorunun cevabının yukarıdaki varsayımların devletleri davranmaya zorladığı belli davranış kalıplarında yattığını öne sürer. Birincisi, büyük güçler birbirlerinden korkarlar. Çünkü diğer güçlerin kapasitelerini bilseler dahi niyetlerinden asla emin olamazlar. Dahası, içinde buldukları anarşik ortamda, devletlerin başları sıkıştığında arayabilecekleri bir acil durum hattı da yoktur. Bu durum onları "kendi kendine yardım/kendi başının çaresine bakmak (self-help)" ilkesine götürür. Dolayısıyla, korkunun egemen olduğu ve devletler-üstü otoritenin bulunmadığı bir uluslararası sistemde, devletler, hayatta kalmanın en iyi yolunun güçlü olmaktan geçtiği sonucuna varırlar (Mearshaimer, 2013:s.90). Mearsheimer "The Tragedy of Great Power Politics" adlı eserinde bu durumu büyük güçlerin "trajedisini" olarak adlandırmaktadır. Mearsheimer'a göre, "kesin bilgilerin olmadığı bir ortamda devletler hayatta kalmak istiyorlarsa, diğer devletlerin niyetleri hakkında her zaman en kötü seçeneği düşünmek zorunda ve bu doğrultuda mücadele etmekten başka yol yoktur". Hiçbir devletin kendi güvenliğini, diğer devletlerin güvenliklerini azaltmadan

artıramadığı sıfır-toplamlı bir oyunda, bir devlet için mutlak güvenlik, diğer bir devlet için mutlak güvensizlik anlamına gelmektedir. Sistemdeki hiçbir aktör mutlak güvenliğini sağlayamayacağına göre, yapabileceği en iyi şey rakiplerine göre nispi güvenliğini artırmaktır. Bu durum ise, Mearsheimer'in da dikkat çektiği gibi, aktörlerin güç maksimizasyonundan başka seçeneklerinin olmadığı süreklileşmiş bir rekabet sarmalının ortaya çıkması demektir.

Mearsheimer, Waltz'ın devlet davranışları hakkında olan anarşi ve hayatta kalma parametreleri üzerine üç temel parametre eklemiştir. Bunlardan ilki büyük güçlerin rasyonel davranan aktörler olması iken, ikincisi saldırgan askeri kapasiteye sahip olmasıdır. Aktörlerin birlerinin niyetlerinden hiçbir zaman emin olmamaları durumu ise üçüncü parametreyi oluşturmaktadır¹ (Mearsheimer, 2001, s.30-32). Mearsheimer'in parametrelerine bir bütün olarak ele alındığında, rasyonel aktörler olarak büyük güçler, saldırgan askeri kapasiteye sahip olan devletler birbirlerinin niyetlerinden emin olamadıkları için, gerekirse güç dengesini bozmak pahasına güçlerini arttıracak politikalar takip edebilecekleri ön plana çıkar. Diğer taraftan devletlerin güçlenmeye çalışmalarının altında yatan temel neden üst otoritenin olmadığı bir sistemde "bir devletin varlığını sürdürme şansının, rakiplerine karşı sahip olduğu güç ile doğru orantılı olmasıdır." Dolayısıyla, büyük güçlerin politikası, statüko yanlısı davranışlar sergilemek yerine fırsatlardan yararlanıp güçlenmeyi kabul etmektir (Alım, 2019:s.37).

Ofansif realizme göre büyük güçlerin, güçlerini en üst seviyeye çıkarmaları revizyonist bir politika izlediklerini göstermesi bakımından dikkate değer bir gelişmedir. Buna göre, güçlerini en üst seviyeye çıkarma arzusu taşıyan büyük güçlerin sınırları, bu minvalde kendilerine dar gelebilmekte ve etki alanlarını sınırlarının ötesine taşıma yönünde davranışlar sergileyerek, hegemon güç olma ihtiyacı hissedebilmektedirler. Ayrıca Ofansif realistlere göre büyük güçlerin yeni güç

¹ Mearsheimer'in Beş Parametresi;

1. Uluslararası sistem anarşiktir.
2. Büyük güçler doğası gereği saldırgan askeri yeteneğe sahiptir.
3. Devletler diğer devletlerin niyetleri hakkında emin olamaz.
4. Hayatta kalma büyük güçlerin birincil hedefidir.
5. Büyük güçler rasyonel aktörlerdir.

unsurları elde etmek için fırsatçı, çıkarıcı ve revizyonist bir politika takip etikleri ifade edilmektedir (Mearsheimer, 2001:s.39-40).

Ofansif realizmde, büyük güçlerin etki alanlarını sınırlarının ötesine taşınması asıl olarak güvenliklerini garanti altına almaya çalışmasıyla yakından ilgilidir. Bu noktada, güçlenmekte olan devletler, güvenliklerini garanti altına almak için çevrelerindeki gelişmelere dâhil olmakta ve güvenliklerini sağlamak için savunmalarını sınırların ötesine taşımaktadırlar. Burada vurgulanması gereken husus, devletlerin sınırlarının ötesindeki gelişmeleri ne kadar yakından takip edeceğidir. Buna göre, gelişmeleri yakından takip eden devletlerin, buradaki gelişmeler üzerinde etki kurması, aynı zamanda kendi güvenliğine yönelik tehditlerle karşılaşma olasılığında da azaltıcı etki sağlayacaktır (Alım, 2019:s.41-42). Bu genel çerçeveden değerlendirildiğinde, saldırgan realizm için bölgesel hegemonya büyük güç politikasında önemli bir hedeftir. Büyük güçlerin bu hedefe ulaşması demek, bölgede kendi güvenliklerini sağlama noktasında yakın bir coğrafya elde etmesiyle eşdeğerdir. Dolayısıyla, istikrarlı bir şekilde gücünü arttıran bir devlet statükocu bir yaklaşım benimsemek yerine revizyonist bir politika izleyebilmektedir.

1.4. İTTİFAKLAR: TEHDİT VE ÇIKAR DENGESİ

Uluslararası ilişkilerde güç ve güvenlik konuları devletlerin hayatta kalma yarışında en önemli öncelikleri olmuştur. Ancak devletler her zaman güç artırıcı politikaları ile güvenliklerini sağlayamamışlardır. Bundan dolayı devlet dış tehlike ya da tehdit hissettiklerinde buna karşı politika geliştirmek isterler. Böyle bir durumda devletler güçlerini maksimuma çıkarmak ve güç dengesini sağlamak isterler. Bu durum güvenlik ikilemini ortaya çıkarabilmektedir. Bu durumda realist ya da neorealist düşünürler daha çok ilgi duymaktadır. Daha tehditlerin dış kaynaklı olduğunu ve uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklandığını savunmaktadırlar. Genel anlamda devletler karşında güç artırıcı politika ile denge sağlamayacaksa saldırı ya da savunmacı bir ittifak için de yer alırlar. Böylelikle ortak hedefler ve menfaatler için bir araya gelen devletler kurulan ittifaka göre davranışlar sergilerler.

İttifaklar genellikle bozulmuş olan güç dengesinin ardından gelecek olan savaş, tehdit veya tehlike durumlarının ortadan kaldırılması için yapılır. Bu ittifaklar dengeyi yeniden sağlayabilir ve savaşların oluşmasını engelleyip barış ortamı sağlar. Ancak bu durum her zaman böyle olmayabilir kurulan ittifak saldırı ittifakıysa savaşların başlamasına neden olmaktadır.

Genel anlamda ittifak devletlerin ortak menfaatleri, çıkarları, tehditler gibi nedenlerle bir araya gelen birden fazla devletin oluşturduğu birlik olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte farklı uluslararası ilişkiler araştırmacısının tanımları da olmaktadır. George Liska'ya göre "ittifaklar uluslararası ilişkilerin tanımlanmasında vazgeçilmez bir öge ve İttifakların olmadığı bir uluslararası ilişkilerin düşünülemez" olduğunu ifade eder. Ayrıca Liska ittifakları ortaya çıkmasında "devletlerin ulusal çıkarları nedeniyle ittifak yaptığı, güç dengesinin sağlanarak tehdidi azaltmak veya yok etmek, devletler tek başına alamayacağı riskleri paylaşarak en çok kazancı sağlamak ister." etkili olduğunu ifade etmektedir (Liska, 1962:s.3).

Schweller ittifakların sadece güç dengesi için yapılmayacağını aynı zamanda siyasi amaçlar doğrultusunda yapılacağını ortaya koymaktadır. Schweller revizyonist devletlerin ittifak oluşturmaya daha yatkın oldukları çünkü statükocu devletler böyle bir tehdidi dengelemek için ittifak içerisine dahil olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca devletlerin güçlü devletle ittifak içine girerek zaferin faydalarından yararlanmak istediklerini ifade eder. Bu durumda "çıkar dengesi" olarak ön plana çıkmaktadır (Palabıyık, 2010:s.152). Schweller devletleri çıkarlarının farklılığına göre analiz ederken 4 farklı figür üzerinden incelemede bulunur. Buna göre "aslan" olarak ifade ettiği devletleri statükodan yana bedel ödeyebilecek olan devletleri, "kurt" olarak revizyonist devletleri ifade eder, "çakal" olarak ifade ettiği devletler ise statükodan yana değiller ancak çıkarlarına göre revizyonistlerden yana olabilecekleri gibi statükocu devletinde yanında olabilirler. Son olarak da "kuzu" olarak nitelediği çıkarlarına göre en az kayıp ile taraf olan devletleri açıklamaktadır. Schweller'e göre devletler elde edecekleri kazanımlara ya da kaybedecekleri çıkarlarına göre "çıkar dengesi" ile ittifak kurmayı seçmektedirler (Palabıyık, 2010:s.152-153).

Walt'a göre "ittifaklar birden fazla devletlerin güvenlik için oluşturduğu askeri işbirliği ilişkisidir". Walt'a göre ittifaklar kurulurken güç dengesizliğin ortaya çıkması

sonrası dengeyi sağlamak için kurulur. Bu durumu da “tehdit dengesi” olarak ifade etmektedir (Walt,1987:s.X). Bununla birlikte Walt devletlerin ittifaka girerken gücün önemli bir etken olduğu ancak bununla beraber tehdit düzeyini 4 faktörle açıklamaktadır. Buna göre “toplam kapasiteler, coğrafi yakınlık, saldırı gücü ve algılanan saldırgan niyetler” durumlarından hepsi eşit ise coğrafi yakınlık tehdidin düzeyini belirler ve yakın olan devletin tehdidinin yüksek olduğunu ifade eder (Walt,1987:s.5). Revizyonist nitelikteki devletler statüko bozma amacıyla olduğu için daha saldırgan davranışlar sergileyecek bu durumda saldırgan niyetli devletleri statükodan yana olan devletlere göre daha fazla tehdit algılanmasına neden olacaktır (Walt, 1987). Walt yukardaki faktörlerden dolayı güce karşı ittifak yapılmasında yanadır. Walt’a göre algılanan niyetler devletlerin ittifaklara dahil olmasında önemli bir faktördür. Bu duruma göre agresif niyetlerine karşı başka devletler ile dengeleme amacıyla ittifak oluşturulur.

Walt devletlerin tehdit algılamasının sadece askeri, ekonomik vb. kaynaklı olmadığını tehdidin algısının da olması gerektiğini öne sürer. Ayrıca Walt, güçsüz devletlerin tehdiye karşı bir araya gelerek oluşturdukları ittifak stratejisine “dengeleme”, güçsüz devletin güçlü devlet ittifakı yapıp kazanç sağlamak istediği ittifakı ise “takip etme” olarak açıklamaktadır. Bu strateji güçlü olan devletin peşine takılarak onun tehdidinden kaçınmak oluşacak zaferden pay elde etmek istemesinden kaynaklıdır (Walt,1987:s.19). Walt ittifakları açıklarken ortaya koyduğu en temel olgu ittifakların tehdidi dengelemek için yapıldığı olgusudur.

Sonuç olarak Walt’ın “tehdit dengesi” olarak ifade ettiği savunmacı realizmin temelini oluşturan faktörler neticesinde devletler tehdit algılamaları durumunda ya bu tehdiye boyun eğme ya da tehdidi dengeleme yolunu tercih ederler. Savunmacı yaklaşıma göre genellikle dengeleme yanı ittifak kurma politikası tercih ederek statükocu bir eğilim gösterirler örneğin tehdit algılanan devletin bütünleştirilmiş gücü belirgin şekilde rahatsız edici boyuttaysa, yakın bir coğrafya da yer almakta ise, saldırı nitelikli gücü büyükse, agresif niyetlere sahip olduğu algılanmışsa dengeleme politikasının uygulanması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu özelliklerden bir veya birkaçını sergileyen bir devlet bundan tehdit algılayan diğer devletlerin bir araya gelerek savunmacı ittifaklar oluşturmasına neden olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. DEVRİM SONRASI İRAN-SURİYE İLİŞKİLERİ VE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

2.1. İran Dış Politikası Belirleyen Faktörler

1979 yılında İran’da meydana gelen devrimle birlikte sadece iç siyasi yapılarda önemli değişiklikler ortaya çıkmadı bununla birlikte İran’ın dış politika ve bölgesel siyasetinde önemli değişiklikler görülmektedir (Özcan, 2004). İran devrimle birlikte dönemin yükselen değerlerinden olan siyasal İslam’ın merkezlerden biri haline gelmiştir (Korkmaz, 2015:s.19). Devrimden sonra İran dış dünya ile gerçekleştirdiği ilişkilerinde “İslami ideoloji ve siyasal maneviyatı” esas almakta (Ruh, 2017:s.17) dış politika olarak “Ne Doğu, Ne Batı sadece İslam Cumhuriyeti” söyleminden hareket eden bir politika benimsemiştir (Gündoğan, 2016:s.174). Humeyni devrimin ilk yıllarında soğuk savaşın iki bloğundan uzak durarak devrim ihracı stratejisini gerçekleştirmek istemektedir. Humeyni Süper güçlerin Müslümanlara karşı bir oluşum olduğunu buna karşı koymanın da Devrim İhracı ile olabileceğini öngörmektedir.

Devrimle beraber İran’ın bölgeye yönelik politikaları artık İslam merkezli bir şekilde belirlenmeye başlanmıştır. Devrim sonrası Humeyni İran’ın temel politik görüşünü oluştururken İslami bir yaklaşımı benimseyeceklerini ayrıca temel görevlerini “İslam Devrimini” diğer ülkelere aktarmak şeklinde bir dış politika olarak belirtmiştir. İran Dini Lideri, “İslam Cumhuriyeti” dış politikasını mustazafların (ezilmiş mazlum halklar) mücadelesi üzerine inşa etmektedir. İran’da gerçekleşen bu devrim toplumsal ayrılıklardan yola çıktığı, baskı altında olan halkların ancak “*İslam Devrimi ile emperyalizmin baskılarından kurtulacağı ve yeni bir toplum modeli oluşturulacağı*” ileri sürmektedir(Adıbelli, 2017:s.46). 1995 Humeyni “İslam’ı, İslam dünyasını ve İslam dünyasının bağımsızlığını her an savunmaya hazırız. Programımız İslam programı, Müslümanların birliği ve İslam ülkelerinin birliğidir” şeklindeki açıklaması İran’ın dış politikasını sadece Şiilik temelli değil İslami bir temelde oluşturulacağını ifade etmektedir (Ruhollah, 1995).

Bu söyleme göre “İran Anayasası, md. 3/16’ya göre İran dışındaki Ümmetin Koruyucusu” şeklinde bir unvanı kendine layık görmüştür. “Bunun gereği olarak rejim ihracı dış politikanın en önemli aracı haline gelmiş nitekim bu ilkeyi rejimin güvenliği ve ihracı olarak da ifade edilmiştir”. Bu doğrultuda İran güvenliğini sadece kendi siyasi sınırları içinde değil sınırlarının ötesinde yer alan kendine karşı politika geliştiren devletleri engellemeye yönelik Lübnan, Suriye ve Yemen gibi siyasi sınırları dışında yer alan devletler ile ilişkileri kurarak sağlamaya çalışmıştır (Marashi, 2007:s.23-24). İran için rejimin güvenliğini sağlamak ve yaymak devrimin korunması için uygulanması gerek en önemli politika anlamına gelmektedir (Şahin, 2007:s.10-19).

Devrimin ilk yıllarındaki İslamcı kadroların devlet içerisinde kesin hakimiyeti sağlama mücadelesi, idealistlerin daha fazla ön planda olduğu bir ortam oluşturmuştu (Yeğın, 2014:s.2). İran-İrak Savaşı’nın gerçekleri ve yeni rejimin devlet sorumluluğunu tüm ağırlığıyla omuzlarında hissetmeye başlamasıyla ise, realistlerin görüşleri değer görmeye başladı (Korkmaz, 2015:s.19). İran da üçüncü dünya ülkeleri ve bağlantısız devletler ile ilişkilerin geliştirmesini isteyen Beheştî, Nebevî ve Recaî’nin gibi devlet adamları devrimci realist görüşü savunuyorlardı. Realistler iki büyük güce karşı olmakla birlikte mutlak izolasyona da karşı çıkıyorlar bununla birlikte islam devrimin yararına olabileceğini düşündükleri pragmatist bir politika geliştirilmesi gerektiğini savunuyorlardı (Korkmaz, 2015:s.19). Devrimci idealistlerin en önemli özelliği, rejim ihracı politikasına sıkı sıkıya bağlı olmaları ve “İslâmî Dünya Düzeni” fikri peşinde koşmalarıydı. Anti-emperyalist söylem, bağlantısızlık politikası ve devrim ihracı ideolojisi, devrim sonrası İran’ın dış politikasını belirleyen en önemli hususlar olmuştur (Korkmaz, 2015:s.19).

Özellikle Rafsancânî’nin cumhurbaşkanlığı ile birlikte devrim ihracı gibi politikalar tamamıyla tedavülden kalkmış, Suudi Arabistan gibi bölge ülkeleriyle ve Avrupa ile ilişkilere önem verilmiştir. Rafsancânî, cumhurbaşkanlığı görevi bıraktığı 1997 yılında İran’ın dış politikasında önceliklerini, “*dış dünya ile uzlaşma, Körfez’de istikrarın temini, küresel ekonomiye eklemlenme, uluslararası ve bölgesel örgütlere daha aktif katılma*” şeklinde yeni rejimin pragmatist bir dış politika anlayışı benimsediği görülmektedir (Sinkaya, 2005:s.31-32). Rafsancânî gerçekleştirdiği

politikalar ile Ali Hamaneyin desteğini alarak sosyal ve siyasal güçler arasındaki denge politikasını iyi kurmuştur (Sanyürek, 2018:s.1023).

1997 yılında cumhurbaşkanı seçilen reformist kanadın adayı Muhammed Hatemî, İran dış politikasına üç ilke getirmiştir. Bunlar, “medeniyetler arası diyalog”, “komşularla iyi ilişkiler” ve “uluslararası örgütlerle işbirliği” şeklindedir (Korkmaz, 2015:s.20). Hatemî'nin önem verdiği en temel politika, İran'a yönelik izolasyonu kırmak ve bölgesel ilişkileri normalleştirmek olmuştur. Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan ile yapıcı bir dış politika geliştirilmeye çalışılırken, özellikle 1997 yılında Tahran'da gerçekleştirilen İKÖ zirvesinde Hatemî'nin İslâm dünyasına yönelik ılımlı mesajları, yeni bir sayfa açıldığı şeklinde yorumlanmıştır. (Korkmaz, 2015:s.20-21). Hatemi reform programının engellenmesinin İran'ın teokratik rejim yapısına zarar vereceğini ve halkın seküler isteklerinin reformlarla yerine getirilmesini ifade ediyordu (Sanyürek, 2018:s.1024).

Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanı olması sonrasında önceki dönemin reformcu söylemlerini ve ılımlı politikalarını elıştirmiş ve yeniden devrimci söylemleri yöneltmiştir (Rakel, 2007:s.172). Batı ile ilişkiler önceki dönemlere bakıldığında daha da kötüleşmiş, ABD “Büyük Şeytan”, İsrail ise “Küçük Şeytan” ilan etmiştir. ABD ve İsraili dünya masumlarını sömürdüğünü ve İran'ın onlarla mücadele edebilmesi için nükleer teknolojiyi geliştirmesi gerektiğini savunmuştur. Ahmedinejad'ın bu dış politikası İran'da muhafazakârlar tarafından destek bulmuştur. Ama bu tavırları yüzünden yaptırımların sıklaştırılması İran'ın ekonomik krizle karşı karşıya kalmasına neden oldu. Ayetullah Homeney'in kendisi üzerinde olan desteğini çekmesi sonucunda reformcu kesimden gelen Hasan Ruhani karşısında seçimleri kaybetmesi kaçınılmaz olmuştur.

ABD'nin yoğun baskılarını dengelemek için Rusya ve Çin gibi Asya güçleriyle ve Almanya ve Fransa gibi önemli AB ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmeye çalışan İran, Türkiye ile de sorunsuz bir komşuluk ilişkisine sahip olmayı önemsemiştir. Irak'ın işgali ile birlikte ABD'nin giderek agresif bir tutum içine girmesi ve İran'ı “Şer Eksenini” ülkelerinden biri olarak tanımlayarak, sürekli İran aleyhinde tezler ileri sürmesi, İran dış politikasının izolasyonu aşma gayretlerine büyük ket vurmuştur. Özellikle Batı'nın İran'ın nükleer faaliyetlerini sürekli gündemde tutması ve ambargoyu genişletme tehditleri, İran'ın dışarıda daima defansif bir pozisyonda

kalmasını getirmiştir (Korkmaz, 2015:s.21). İran'ın gizli tesislerinin açığa çıkması sonucunda kendisine yapılan baskılar İran'ın nükleer programlarını ve uranyum zenginleştirmesini askıya almıştır. İran ABD'nin kendisinin gelişmesini engellemek istediği nükleer gelişmeye karşı olduğu bunun için rejime karşı politikalar oluşturmakta yeni yönetim istemekte ve İran'da ayaklanmaları desteklediği ifade etmektedir (Kibaroglu, 2006:s.22)

Mart 2011'deki halk ayaklanması sonrası patlak veren Suriye'deki iç savaşta tüm gücüyle rejimin yanında yer alan İran, özellikle Ortadoğu'da ciddi bir imaj zedelenmesi yaşamıştır. Bu durum İran'ın İslâm dünyasındaki yalnızlığını artırmıştır. Özellikle Hatemi'nin, İslâm dünyasına yönelik 1997 yılından sonra geliştirmeye çalıştığı ılımlı siyaset, bu kriz sonrası bütünüyle çökmüştür. Türkiye ve Suudi Arabistan başta olmak üzere bölge ülkeleriyle ilişkiler son derece kötüleşmiştir (Korkmaz, 2015:s.21).

İran dış politikası belirlenirken devrim muhafızlarının etkisinin kuruluşundan beri arttığı son zamanların tartışılan durumudur. Sadece dış politikada etkili olması değil aynı zamanda ekonomik kaynaklarının da bu denli güçlü olması devrim muhafızlarının etkinliği ön plana çıkarıyor. İslami Devrim Muhafızları Ordusu (İDMO) kuruluşunda bile İran devletinin bütünsel yapısını değil İran Devrimi sonrası oluşan rejimi korumak için oluşturuldu ve 1982 yılında anayasal bir kurum haline geldi (Cavlak ve Özbilek, 2018.s.134). Geçici bir kurum olarak kurulan İDMO İran-Irak Savaşında Velayet-i Fakih ve Dini Lider için önemini göstermiş ayrıca savaş sırasında deniz, hava, kara unsurları olarak oluşumunu tamamlamıştı. İDMO savaş sonra askeri yapısını oluşturmuş 2000'li yıllarda ekonomik gelişmesini sağladıktan sonra İran siyasetinin belirleyici aktörlerinden biri olmuştur. Son durumda İDMO rejim karşıtı hareketlerin bastırılması, İran askeri anlamda güç arttırımı gibi konularda (Nükleer ve balistik silahların çalışmaları), devlet dışı silahlı aktörlerin desteklenmesi, eğitilmesi ve yönlendirilmesi gibi faaliyetlerin yürütülmesinden sorumludur (Farzam, 2020:s.5).

İDMO'ya anayasal bir hak olarak İran'ın sınırları içinde ve dışında faaliyette bulunma hakkı tanınmıştır. Böylelikle İDMO kontrol ettiği askeri, ekonomik, kültürel vs. unsurlar ile dış politika belirlenmesine müdahil olmaktadır. İDMO dış politika yapım sürecine katılmasındaki etkili olan faktörlerden bir tanesi rehberlik makamına olan yakınlığında kaynaklanmaktadır. Dış politika kararları alınmasında son sözün

Hamenei’de olup olmadığı noktasında tartışmalarında olduğu ön plandadır. Bu konuda Ahmedinejat’ın seçilmesi sırasında Hamenei’nin Kalibaf’ı desteklediği ancak İDMO Ahmedinejat’tan yana tavır alması ve seçimlere kısa süre kalması sonucunda Ahmedinejatın oy oranının daha yüksek olduğu nedeniyle Hamenei’nin görüş değiştirdiği ifade ediliyor. İDMO’nun dış politika belirlenmesinde etkili olduğunu gösteren bir diğer faktör İran siyaseti içindeki nüfuzu ve etkinliği olarak gösterilebilir. İDMO istemediği kararlar gerek meclis içindeki nüfusları gerek medya organları üzerinden baskıları neticesinde istediklerine ulaşabiliyorlar. Bir diğer faktör dış faaliyetleri olarak gösterilebilir özellikle Kudüs Gücünün burada rolü çok önemlidir. Kudüs Gücü, İran’ın Ortadoğu’da yürüttüğü bütün faaliyetleri yapmaktadır. Devlet dışı silahlı/silahsız aktörler ile ilişkiler kurarak devletlerin üzerinde etkinlik kurulmasında ön plandadır. Bütün bunlar İran dış politikası belirlenirken İDMO ne kadar etkili bir unsur olduğu göstermektedir (Farzam,2020:s.8-13).

2.2. Şii Jeopolitiği ve Suriye Nusayriliği

İran ve çevresindeki bölgelerde bulunan Şii demografisi üzerinden oynanan siyasi mücadele “Şii Jeopolitiği” olarak adlandırılmaktadır (Ametbek, 2017:s.48). Tarihsel olarak Şii Müslümanlar Azerbaycan dahil bütün Ortadoğu bölgesine yayılmıştır. Ancak Arap dünyasında bulunan Şii mezhebindeki gruplar İran’a sempati duydukları bilinmektedirler. Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ülkelerde Şiiler “marjinal azınlıklar” olmakla birlikte Bahreyn’de neredeyse hiç değer verilmeyen, varlıkları mezhepsel olarak çoğunlukta olmasına rağmen yok sayılan topluluklardır. Bundan dolayı İran, bu gibi ülkelerde bulunan Şiiler üzerinden aktif dış politika faaliyetinde bulunmaktadır (Ametbek, 2017:s.48). İran dış politikası oluştururken dini temelli bir yaklaşım benimsemiş bundan kaynaklı olarak şiiilerin buldukları yerlerde etkin konumlara gelebilmeleri için dini temelli bir dış politika uygulamaya çalışmıştır. Bu ülkelerde radikal devrimci islamı bir politka takip etmemiştir (Sinkaya,2007:s.55). İran, dini demokrasileri Şiilerin çoğunlukta bulunduğu ülkelerde artış göstermesini istemesindeki neden çoğunlukta olan şiiilerin böylece yönetimde söz sahibi olabileceğini düşünmektedir. İran’ın her ne kadar bu tarz politikalar yürütmüş olsa bile

Suriye’de olduğu gibi çıkarlarını korumak için silahlı müdahalede bulunmaktan çekinmeyeceğini göstermiştir (Ametbek, 2017:s.48).

Suriye’de 70’li yıllarda iktidarı ele geçiren Baas rejimi iktidar mücadelesinde Arap milliyetçiliği iddiası ile hareket etmiştir.. Başta yönetimi ele geçirmek için mücadele veren bazı siyasi grupların etnik ve inanç faktörlerinden kaynaklanan bazı sorunlar meydana gelmiştir. Bu sorunlardan ilk inanç meselesi üzerine kuruludur. 1970’li yıllarda Suriye topraklarının büyük çoğunluğu sunni kesim oluşturmaktadır. Ancak sunni kesimi yönetecek kesimin Şii olması ve Nusayri kökenli olmasından dolayı sorunlu bir iktidar mücadelesi sonrası yönetimi ele geçirmiştir (Bilgetürk, 2018:s.405). Böyle bir ortam da İran ve Suriye yönetiminin yakın ilişkilere sahip olmasını yadırgamamak gereklidir. Caferiliğe göre nusayrilik Şii mezhebine ve bununla birlikte İslami mezheplerin hiçbirinde olmayan bir inanç biçimidir. Şii ekolün önemli kişiliklerinden biri olan Musa Sadr, Nusayriliğin inanç olarak Sunni geleneğe göre daha doğru bir inanış olduğunu Sunnilik’in Nusayriliğe göre sapkın bir inanış olduğunu ifade etmiştir. Bu süreçten sonra İran ve Suriye arasında bağlantıyı sağlayan bir rol elde etmiştir. Bunların dışında günümüz şartlarında Nusayriliği batınlığın bir alt grubu olarak görülmesi nedeniyle İran ve Suriye hükümetlerinin yakınlaşmasına neden olmuştur (Bilgetürk, 2018:s.405).

ABD’nin Irak müdahalesi İran’ın çıkarlarına isteyerek ya da istemeyerek olumlu etki ettiği görölmektedir. ABD Irak’a müdahale edip Bağdat yönetimini indirmesi ile oluşan boşluk İran’ın oluşturmak istediği Şii hilali politikasına olumlu etki yaratmıştır. İran, Irak’tan Lübnan’a giden hatta Şii hilalinin bağlantısının bir kısmını oluşmasını sağlamıştır. İran’dan başlayıp Irak, Suriye, Lübnan hattında sağlanan bağlantı Suudi Arabistan için tehdit oluşturmakta ve Suud-İran gelirimini yükseltip rekabeti arttırmaktadır. İran ve Suudi Arabistan’ın kimliksel olarak Şii-Vahabi anlayışlarına sahip olmaları iki ülke arasındaki gerilimi mezhepsel bir gerilim olarak görölmektedir (Ametbek, 2017:s.48). İran, Suudi Arabistan’ın Vahabilikten dolayı İran’ı tehdit olarak gördüğünü ve bu sebepten dolayı Vahabiliği tehdit olarak algılamaktadırlar. Diğer Sunni grupların kendilerine karşı Vahabiler kadar karşı olmadıklarını onlardan daha farklı tutum takındıklarını ifade etmektedirler. İslami cihatçı terör örgütleri Elkaide, Taliban, Deaş gibi selevi ideolojide olanların İran’ı hedef almalarındaki en önemli sebebin Suudi hükümetinin Vahabilik kaynaklı ötekileştirici davranışlardan

olduğunu ifade etmektedir. Bu konuyla ilgili Humeyni İran'lı yetkilere vermiş olduğu vasiyette “Saddam ilişkileri kurabilirsin ancak Suudi ailesi kurmayın” şeklindedir (Keskin, 2007:s77).

İran Şiiliği etkin jeopolitik araç olarak kullanmaktadır. İran'ın Şii politikasının en önemli ayağı Suriye'dir. Çünkü İran Suriye üzerinden Lübnan'ı ve Hizbullah'ı desteklemektedir. Suriye'nin kaybedilmesi, İran açısından bölgenin kaybedilişi anlamına geleceğinden Tahran, Suriye'yi kaybetmemek için elinden geleni yapacaktır. Irak da doğal olarak İran için önemlidir. Ancak bugün gelinen noktada Tahran özellikle Şii nüfusunun yoğun olarak yaşadığı güney Irak'ta kendi varlığını pekiştirmiş görünmektedir (Ametbek, 2017:s.48-49). Şii hilali üzerinden İran düşman olarak nitelendirdiği İsrail'e Lübnan Hizbullah'ı üzerinden müdahale etmektedir. Dolayısıyla bölgede İran'ın nüfuzunun artması bu nüfuzu tehdit olarak algılayan İsrail ve Suudi Arabistan'ı birbirine yakınlaştırmaktadır. Böylece “Şii Hilali”ne karşı İsrail-Sünni Arap koalisyonu oluşmaktadır (Ametbek, 2017:s.49).

Bugün Suriye ve İran, Ortadoğu coğrafyasında birbirlerine açıkça politik destek veren iki devlet konumundadır. Etnik olarak farklı olan çoğunluğu Arap olan Suriye halkı ile Farslılar, politik stratejilerini mezhep kökeninde birbirlerine uyumlu duruma getirmiş ve dış politika uygulamalarıyla da bu vaziyeti desteklemiştir. Suriye ve İran ilişkileri sadece dinsel değil aynı zamanda siyasaldır. İran'ın bölgedeki hegemon devlet olma hedefinde, Suriye'nin etkisi oldukça değerlidir. Çünkü Suriye İran için “Şii Eksen'nin direnişteki altın halkası” bununla birlikte bölgedeki diğer Arap ülkeleriyle müzakerelerinin kilididir. Bu durum Şam'ın İran için jeopolitik ve stratejik önemini göstermektedir. Bu bağlamda Tahran yönetimi, Suriye topraklarına Şii milisleri sevk ederek Şam hükümetinin ayakta durması sağlamak maksadı ile bütün gücüyle gayret göstermektedir (Bilgetürk, 2018: 397). Bölgede yaşanan iç çatışmaların oluşturduğu ortamda İran, ülke içi unsurları ve devlet dışı aktörleri faal bir biçimde kullanmaktadır. İran'ın Bahreyn, Irak, Lübnan, Yemen ve Suriye'de Şii Hilali şeklinde artan faaliyetleri, Hizbullah ve Şii milisler gibi illegal silahlı güçlerle iş birliği sayesinde olmaktadır. İran, müttefiki Suriye'de Esad rejimini koruması için askerî müdahale yerine, vekâlet savaşları taktiğiyle Şii nüfusu barındıran bu bölgede gayri resmi örgütlemiş olduğu Şii milis unsurlarını kullanmıştır.

2.3. Direniş Ekseni ve Suriye

1979 yılında meydana gelen devrim sonrası özellikle Ortadoğu ve Müslümanların sömürülmesinde başat rolü olduğunun düşünöldüğü ABD, İsrail ve Batı yanlısı Arap devletlerine karşı Direniş İıan'ın politikasının bir parçası oldu. 2001 sonrasında ABD'nin Şer Ekseni olarak ilan ettiği ölkelerin içinde yer alan İıan ve Suriye arasındaki ittifak (Kuzu, 2019:s.51) ayrıca İıan ve Suriye'nin, Hizbullah ve Hamas ile yakın ilişkileri ve ABD ve İsrail hegemonyasına karşı duruşları nedeniyle Libyalı gazeteci tarafından Direniş Ekseni olarak adlandırılmıştır (Candan, 2018:s.42).

Ayrıca eksen ideolojik/mezhpsel bir temelde oluşun birliktelikten ziyade ortak düşman politikasına dayanan resmi olmayan bir durumdur (Pollack, 2020:s.3). Direniş eksenin ortaya çıkması planlı bir şekilde değil olay ve olgular sonucunda gerçekleşen işbirlikleri sonucunda ortaya çıkmış bir birlikteliktir. Bu birlikteliğin oluşumu aşığıdaki başlıklarda detaylı şekilde ifade edildiğinden dolayı tarihsel ilişkiler üzerinde ayrıntılı durulmayacaktır. Birlikteliğin oluşmasında İıan-İrak savaşında Suriye'nin İıan'ı desteklemesi önemli bir yer tutmaktadır. Irak'ta Saddam'ın devrilmesi Suriye-İıan ittifakının ortak düşmanlarından birinin ortadan kalmasın ittifakın önemini yitireceği şeklinde yorumlanmış ancak durum tam tersine giderek artmıştır. Irak'ta kurulan Şii hükümetle mezhpsel güç artınca Suriye-Lübnan-İıan üçlü hattında oluşun ittifaka Irak'ın da dâhil edilmesi mümkün olmuştur. Ayrıca, işgal sonrası Suriye ve İıan'ın Irak üzerinde uzun sürece dayana politik hesapları, Amerika işgalinden sonra birden oluşun yeni Irak gerçekliğine iki devleti de hızla yeni konjonktüre entegre konumlar belirlemeye sevk etmiş ve iki eski dostu karşı karşıya bırakıvermiştir. Suriye'nin özellikle Irak Baas'mın üzerinde güç kurma isteği, Suriye'yi el-Kaide gibi grupları destekleme yoluna sevk etmiştir. Bağdat'ta Caferi merkezi hükümetin iktidara gelmesiyle Şam-Tahran iki ayrı kutupta yerlerini almıştır (Vural,2019:s.52). "Bu politik değişikliğin de aslında fazla uzun devam etmediği, Arap Baharı sonrasında Ortadoğu'daki ittifaklara bakıldığında daha görölmektedir" (Vural,2019:s.52). Bu doğrultuda Direniş Ekseni olarak adlandırılan oluşumun her tarafı kendi politik çıkarını gözetmiş, birbirleri üzerinde hegemonya kurmaya çalışmamışlardır (Mohns ve Bank, 2012).

İran politikasının sürdürülebilirliği direniş cephesi ismiyle anılan güvenlik okumasında bulunmaktadır. İran bu politikasında, Batı hegemonyasına ve emperyalizmine karşı Rusya ve Çin'in desteğini nasıl sağlayacağını planlamaktadır. Eğer bu politika gelecekte başarılı olursa, Tahran'ın Şam'da statükoyu koruma gayretleriyle de muhtemel bir "direniş birliği" ekseninde bu ikiliye yarar sağlayabileceği düşünülmektedir (Vural,2019:s.52). İran ilk baştan beri Suriye'deki hadiseler halkın özgürlük ve demokrasi arayışından çok Batılı ülkelerin; İran, Suriye, Hizbullah ve Filistinli direniş gruplarından oluşan "Direniş Cephesini" çökertme operasyonu olarak algılamıştır. Suriye mevzusunda, senelerdir ezilmekte olan halkın isteklerine kulak vermekten daha çok, kendi jeopolitik gereksinimlerine göre bu istekleri nasıl itibarsızlaştırabileceğini düşünen Tahran iktidarı, kendi iç kamuoyunu ve İslam âlemini klasik "Siyonist oyun" senaryosuyla inandırmaya çaba sarf etmiştir. Bu sebeple Hamaney'in eski Dışişleri Bakanı ve dış siyaset danışmanı Velayeti'nin deyimiyile "Şii ekseninin altın halkası" olan Şam yönetiminin muhafazası maksadıyla İran istikrarlı bir tavır takınmıştır. İranlı sorumluların ifadelerinde Esad'a yapılan yardımın sebebine dair iki unsur öne plana çıkmaktadır: İlki, Suriye'nin Siyonizme ve İsrail'e karşı kaybedilmemesi gereken bir ögesi olarak görülmesi, ikincisi ise Suriye'nin İran İslam Cumhuriyeti ile Filistinli direniş örgütleri ve Lübnan Hizbullah'ı arasında ilişki kurulmasını temin eden bir aracı rolü edinmesidir (Vural,2019:s.52; Doğan, 2018: 21). 2010 sonrası Suriye ve Irak'ta yaşanan gelişmeler İran'ın tehdit algılamasına neden olmuştur. DEAŞ'ın ortaya çıkması ve Esad'a karşı yapılan eylemler İran'ın politikalarını etkilemiştir.

2.4. İRAN – SURIYE İLİŞKİLERİ GELİŞME EVRELERİ

1946'da bağımsızlığını elde eden yeni Suriye Devleti, 1970'e kadar bir dizi darbe, iç çalkantı ve yönetim değişikliğiyle atlattığı ilk yıllarından sonra, 1970'te gelen Hafız Esed darbesiyle demir yumruk politikasına dayalı bir siyasî istikrara kavuşmuştur. Buna mukabil binlerce yıllık devlet geleneğine sahip İran ise, özellikle Soğuk Savaş yıllarında edindiği arada kalmışlık ve ebedî sömürge psikolojisini köklü bir devrimle üzerinden atmayı denemiştir. Dolayısıyla, 1970 yılının Suriye için, 1979 yılının da İran için bir milat niteliğinde olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu açıdan

bakılırsa yeşermekte olan ittifakın taraflarının hemen hemen aynı zamanlarda bir siyasî duruş belirlemeye çalışma aşamasında oldukları ve iki tarafın da bu ittifakı doğuracak siyasî atmosfere girişlerinde, ağır politik geçmişe sahip olmamalarının kolaylaştırıcı bir etkide bulunduğu düşünülebilir (Korkmaz, 2015:s.61).

1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam devrimi ile Suriye ile İran arasında olan ilişkiler gelişme göstermiştir. Suriye devrimin gerçekleştiği tarihte Mısırın İsrail ile imzaladığı barış antlaşması ve Irak ile olan ilişkilerdeki gerginlikten dolayı neredeyse yalnız kalmıştır. İran'da şah rejiminin devrilmesi ile yerine gelen rejimin anti-emperyalist ve İsrail karşıtı bir duruş sergilemekte bunun yanında Filistin meselesiyle yakından ilgilenmektedir. Bu durum İsrail'in bölgede Mısır ile antlaşması bölgede gücünü daha arttırmasına karşılık İran'ı devrim ile kaybetmiş ve Suriye için bölgede bir güç dengesi olanağı sunuyordu. Suriye'nin İran ile ortak çıkarları iki yönetimi yakınlaştırmış ve ABD ve Pakistan'dan sonra Suriye İran'da gerçekleşen devrim sonrası kurulan rejimi Arap ülkeleri arasında tanıyan ilk ülke olmuştur. Suriye'nin Dışişleri Bakanı olan Haddam, İran Devrimi'ni İran ile ilişkilerin geliştirilmesi hususunda yaptığı açıklamada "çağdaş tarih içerisindeki en önemli olay" şeklinde ifade etmiştir (Kazdal, 2018:s.2)

İran ve Suriye ittifakının daha iyi anlaşılması için Ortadoğu'da ilişkilerin belirlenmesi konumda olan İsrail gerçeği önemli bir yer tutmaktadır. İsrail günümüzde de Suriye'nin Golan Tepeleri bölgesinde işgalci konumda ve ABD Golan tepelerinde İsrail egemenliği tanınmaktadır (Bağ, 2020). Golan tepelerinin İsrail'in eline geçmesi Şam'ı ve Golan'a yakın Suriye yerleşim yerlerinin İsrail tarafından kontrol edilmesine neden olmuş bu durum Suriye'nin İsrail'e karşı politikalarını olumsuz etkilemiştir (Gürson, 2017:s.83). Bununla birlikte Suriye, Filistin topraklarını da kendi toprakları olarak görmekte, Lübnan'ı ise 2005'e kadar fiilen yöneten ülke konumundaydı. 2005'te askerlerini geri çekmek zorunda kalmakla birlikte, her zaman doğal bir parçası olarak gördüğü Lübnan'ı asla kendi haline bırakmak niyetinde olmadığını her fırsatta göstermiştir. Filistin topraklarını kendi toprakları olarak görmesi bir yana, tek başına Lübnan gibi bir ülkede başat güç olma mücadelesi dahi Suriye'yi yeterince İsrail ile karşı karşıya getirmektedir. Çünkü İsrail de savunmasını Lübnan'dan başlatmayı her zaman stratejik bir hedef olarak benimsemiştir. Suriye'nin ABD ile ilişkilerde bir türlü frekans tutturamamasının başlıca sebebi de İsrail ile olan bu konudaki rekabetidir

(Korkmaz, 2015:s63). İran'a baktığımızda ise bölge siyasetinde önceliğini beklendiği gibi Körfez'e vermekte ancak Levant siyasetinin Körfez siyasetiyle ayrılmaz bir uyumu söz konusu olmuştur. Körfez'de rakibi Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin ABD (ve dolayısıyla İsrail ile) iyi ilişkileri, İran'ı Levant siyasetinde olduğu gibi Körfez siyasetinde de ABD ve İsrail ile karşı karşıya getirmiştir. Dolayısıyla başarılı bir Körfez siyaseti, İran için Levant'tan başlanması gerektiğinin farkındadır (Korkmaz, 2015:s.63).

İran ve Suriye arasında stratejik bölgesel ittifak, öncelikle birbirleri açısından önemli olan Körfez-Levant denklemi üzerine kurulmaktadır. İran ve Suriye bölgede yalnız kalmış iki önemli aktör olmaları nedeniyle ikili ilişkiler kurarak bu yalnızlığı sonlandırmak istemişlerdir. Suriye'nin Levant'a hâkim olması ve Körfez'de kendisine oluşacak tehlikelere karşı güvende olabilmek için; İran'ında aynı şekilde Körfez'de hakim bir konumda olması ve Levant'ta kendisini güvende hissetmesi için birlikteliği geliştirmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde iki ülkenin birbirinden bağımsız geliştirecekleri Körfez ve Levant hâkimiyetleri, Batılı müttefiklerle ve İsrail ile iyi ilişkiler geliştirebilen bölgenin ana akım Arap politik cephesi karşısında, yalnızlığı beraberinde getirecektir (Korkmaz, 2015:s64).

İran ve Suriye, İran devriminden sonra bölgede birbirlerini dengeleyecek konuma sahip olan avantajları yönlerden yani hem askeri unsurları hemde stratejik konumlarının etkisini bir araya gelerek birleştirmişlerdir. İki ülke arasında gelişen ittifak ve ortak çıkarlar Saddam Hüseyin'in Irak'ının bölgedeki güçlü devlet olamayacağını sağlamıştır. Bununla birlikte Lübnan'da bulunan ABD barış gücünün 1984'te Lübnan'dan çıkmasını sağlamış böylece İsrail'in Lübnan üzerinde etki kurması önlenmiştir. Suriye ve İran'ın kurmuş oldukları bu dostane ilişkiler sonuçlarını almış Hizbullah, Hamas ve Filistinli Radikal grupların koruyucusu olmuş ve bunlara destekler vermişlerdir (Kazdal, 2018:s.2-3). Filistin savunusu iki ülke için farklı isteklerden kaynaklanmaktadır. Suriye'ye göre Filistin ayrı bir toprak parçası değil kendi toprağı, İran'a göre ise Levant hâkimiyetinin tesisinde vazgeçilmez konumdaki Suriye ve Lübnan ayağının doğal uzantısıdır (Korkmaz, 2015:s.64).

İran ve Suriye arasındaki ilişkilerin günümüze bu denli güçlü kalmasının birkaç nedeni de iki ülkenin sahip olduğu ortak özelliklerden kaynaklanmaktadır. Ancak her ne kadar ortak özelliklerine rağmen derinden farklı yönleri de bulunmaktadır. Ancak

ortak stratejik hedefler bu farkları geri planda tutmaktadır. İlk olarak iki ülkenin yönetim anlayışa bakacak olursak iki devlette otokratik bir yönetim anlayışına sahiptir. Bununla birlikte batı ile olan ilişkilerinde bağımsız olmalarına rağmen ekonomik ve siyasi baskılar altındadırlar. İran Şii nüfusa sahip şeriat ile yönetilen bir ülke olmasına rağmen Suriye Sunni çoğunlukta arap milletinin çoğunlukta olduğu bir ülkedir. Suriye İran'dan tamamen farklı olarak sosyalist-seküler yapıya sahip yönetimini Nusayrilerde oluşan bir ülkedir. İran, Suriye'ye göre daha dini ideolojiye sahip olması ve kapalı bir ülke yapısına sahiptir. Yaklaşık 40 yıllık ittifak ile birlikte hayatta kalma konusundaki şanslarını arttırmış ve Suriye eylemlerinde de bunu fazlasıyla hissettirmişlerdir (Kazdal, 2018:s.2-3).

İttifaklar kurulurken genelde bir tehdide karşı ya birlikte saldırarak mücadele etmek ya da savunma yaparak birlikte direnmek üzerine kurulmaktadır. İran ve Suriye arasındaki ittifak şunu göstermektedir; İki ülke savunmaya dayalı bir ittifak ile güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Olası tehditlere karşı birbirlerine karşı destekte bulunmuşlar İran, Irak savaşında destek aldığı Suriye'ye; Suriye İsrail tehdidine karşı İran'dan destek bulmaktadır. Saldırı ittifaklarına göre savunma ittifakları sınırlı amaçlara yönelik daha az kırılabilir ittifaklardır. Saldırı ittifakları genelde daha kısa süreli ve karmaşık planlarla kaplı amaca ulaşıldıktan sonra dağılmaya dayalı hatta çıkarların öne çıkması durumunda ittifak içinde çatırdamalar oluşmaya elverişlidir. Türkiye ve Batı ittifakının Suriye ve Libya olaylarındaki tutumları bunu yansıtmaktadır (Kazdal, 2018:s.2-3).

İran ve Suriye arasında oluşan ittifakın bu kadar uzun sürmesi aslında işbirliklerini devam ettirdikleri bölgelerde farklı öncelikler ve amaçlara sahip olmalarıdır. Levant ve Körfez'de, Suriye ve İran farklı öncelikli hedeflere sahiptirler bununla birlikte iki ülkede var olan durumun farkında olması ittifakın kalıcılığını etkilemiştir. İran ve Suriye ittifakı için şunu söylemek gerekli; politika yapmada ve uygulama da bununla birlikte öncelikli stratejik hedeflere ulaşmada birbirlerine destek olmuşlardır. Örnek vermek gerekirse 1985-88 Lübnan'da meydana gelen siyasi anlaşmazlıklar belirli hedeflere ulaşmak için Suriye lehine çözülmüştür. Burada şunu dikkat edilmiş İsrail ile Araplar arasındaki meselelerde Suriye önceliği alırken, körfezi ilgilendiren konularda İran öncelikleri belirlemiştir. Bundan dolayı ittifak içindeki sorunları uzlaşma ve anlaşma yoluyla çözüme kavuşturulması gerektiği ön plana

çıkılmış. Müttefikler birbirlerinin çıkarları ile bütünleşmişlerdir. İran ve Suriye'nin çıkarları her konuda benzer olmamaktadır. Ancak sorunları birbirlerine olan ihtiyaçlarından dolayı görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturmuşlardır (Kazdal, 2018:s.2-3).

Suriye-İran ilişkisinin açıklanırken en önemli ayrıntılardan bir tanesi olan ideoloji kısmı unutulmamalıdır. İki ülkenin ideolojik olarak aynı doğrultuda olduğunu söylemek elbette mümkün değildir. Hatta iki ülkenin siyasi elitleri için aynı şeyi söylemek mümkündür. İdeoloji İran ve Suriye arasındaki ittifakın bu denli uzun ve başarılı olmasında belki etkili olan temel sebeplerdendir. Peki farklı ideolojik yapıya sahip ülkelerin ittifakı nasıl başarılı olur burada Ortadoğu siyasi anlayışı önemlidir. Ortadoğu'da aynı siyasi anlayışa sahip devletlerin ittifak içerisinde liderlik etme isteklerinden dolayı ittifaklar birliktelik ile değil kısa sürede anlaşmazlıklar sebebiyle bozulmaktadır. Bu duruma örnek olarak Arap milliyetçiliği iddiasıyla yola çıkan Irak, Suriye ve Mısır arasındaki rekabet, Mısır ve Suriye arasında kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti ayrıca Baasçı yönetime sahip olan Suriye ve Irak arasındaki rekabet verilebilmektedir. Ortadoğu'da devletlerde olduğu gibi ittifaklarda demokrasi söz konusu değil İttifak içindeki devletler liderlik duygusu, siyasi kimlik üstünlüğüne sahip olduğu düşünüp diğer devletlerin kendilerine biat etmesi istemektedirler. Bundan dolayı aynı ideolojideki ittifaklar rekabete neden olduğu için genelde kısa sürmektedir. İran ve Suriye arasındaki ittifakın uzun sürmesi çıkarlarını savunmaya dayalı ve farklı çıkar ilişkilerinde ideolojik bir beklentiden ziyade çıkarsal yaklaşım ile üstünlük kurup baskılamak yerine uzlaşmaya dayalı bir ittifak olmasıdır (Kazdal, 2018:s.2-3).

İran Suriye bölgesel ittifakını gelişim evrelerini verirken 7 aşamalı dönem şeklinde açıklanması daha doğru olacaktır. Bu aşamalar Goodarzi'nin iki ülke ilişkilerini açıklarken ortaya koyduğu ayrımlardan oluşmaktadır. Bunlar; "İran-Suriye İttifakının Ortaya Çıkışı", "İran-Suriye Gücünün Zirvesi ve Sınırları", "İttifak İçindeki Gerilimler ve İran-Suriye Ekseninin Güçlenmesi", "Saddam Irak'ının Çevrelenmesi", "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde İttifak İşbirliği", "Irak Savaşı Sonrasında İttifakın Yeniden Dirilişi", "Suriye Ayaklanması ve İran'ın Sürece Katılımı" şeklinde değerlendirilecektir.

2.4.1. 1979-82 İnan Suriye İttifakının Ortaya Çıkışı

Suriye-İnan yakınlaşması iki ülkenin de Irak ile olan ilişkilerinin sancılı bir dönemi girdiği 1979-1980 yıllarına denk gelmiştir. Bu dönemde Irak ile Suriye arasında var olan siyasi birlik kurma çabaları hem kendi içlerindeki siyasi çekişmeler hem de Camp David anlaşması sonrası Mısır'ın İsrail karşıtlığına son vermesi sonucu iki ülke ilişkileri bozulmuştur. Bu durum Suriye'nin İsrail karşısında tek başına kalmasına sebep olmuştur (Goodarzi J. M., 2013). Aynı zamanda İnan'da ortaya çıkan devrimci islam anlayışını, Saddam Hüseyin kendi rejimini istikrarsızlaştıracağından çekinirken, diğer taraftan İnan'ın içişlerindeki tartışmalı ortamı güçsüzlük alameti olarak görmüştür. Bu durumu bir fırsat olarak görüp topraklarını genişletmek, islami rejimi devirmek böylece bölgesel güç olmak istiyordu (Goodarzi J. M., 2013). İnan'ın İsrail elçilik binasını kapatıp yerine Filistin elçiliği için tesis etmesi Şam yönetimi ile yakınlaşmayı ortaya çıkarmıştır (Köroğlu, 2012:s.45)

1980 yılında başlayan İnan-Irak savaşı ile Suriye-İnan arasındaki ilişkileri resmileştirmeye başlatmıştır. Suriye yönetimi Irak'ı özellikle Mısır'ın İsrail anlaşmaya varması sonrası ortak düşmana sahip devletlerin birbiriyle savaşını kınamış ve “yanlış zamanda yanlış düşmana karşı açılan yanlış savaş” ifadesini kullanmıştır (Goodarzi J. M., 2013). Suriye, Irak ile yaptığı görüşmeler sonunda Saddam Hüseyin'in İnan ile olan savaşı bitirmeyeceği anlaşılınca, Suriye yönetimi savaşın çehresini değiştirecek askeri ve politik destekleri İnan yönetimine vermiştir. Suriye'nin savaş sırasında İnan'a ciddi destekleri olmuş bunlardan biri Ürdün Kralı Hüseyin 1980 yılında düzenlenen Amman Zirvesinde İnan'a karşı kurulması planlanan Arap Cephesinin önüne geçerek engellemeye çalışmıştır. Suriye Ürdün'ün bu yönde karar verebilmesi için baskı uygulamış hatta “Ürdün sınırında 30,000 askeri birliği toplamış ve toplantıyı boykot etmeleri için yarım düzine Arap Birliği üyesini ikna etmiştir” (Goodarzi J. M., 2013).

Suriye'nin İnan'a yaptığı askeri yardımların yanında silah ulaştırılması için bir kanal işlevi görmüştür. Ayrıca İnan hava kuvvetlerinin saldırı yapabilmesi için hava sahasını açmış böylelikle Irak hava kuvvetlerinin önemli bir kısmının yok olması ile sonuçlanan yardımda da bulunmuştur (Maltzhan, 2013:s.31). İnan ve Suriye arasında 1982 yılında iki ülkenin üst düzey heyetleri tarafından görüşmeler gerçekleştirildi. Bu görüşmelerde askeri, ticari ve petrol gibi stratejik öneme sahip alanlarda işbirliğine

gidilmiştir. Böylelikle İran-Suriye arasındaki ittifak resmi anlamda ortaya çıkmıştır (Goodarzi J. M., 2013). Yine bu dönemde Suriye İran'a desteklemek için Irak'ın Akdeniz'e ulaşmasına engel olmuş bunun sonucunda Irak petrolünde günlük olarak 600 bin varile kadar kayıplar ortaya çıkmıştır. Yaklaşık olarak Irak'a maliyeti günde 17 milyon dolarlık bir kayba tekabül etmektedir (Pelletiere ve Johnson, 1991:s72).

Suriye İran-Irak savaşında İran'a olan desteğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Suriye'nin Irak'ın petrol satışını engellemesi ve Doğu Bloku'na ait silahları kendi adına temin edip İran'a transfer etmesinde Irak'ın savaştan üstün çıkması sonucunda kendine yönelecek tehdidin farkında olmasından kaynaklanmaktadır. Suriye bu yardımlarından dolayı İran'dan bir kısmı karşılıksız olmak üzere ucuz petrol ve maddi çıkar elde etmiştir (Sinkaya, 2011:s.39-40)

2.4.2. 1982-85 İlişkilerin Doruk Noktası

İran-Irak savaşı ve Mısır'ın İsrail ile anlaşması sonucunda bölgede ortaya çıkan zorlukların üstesinden gelebilmek için bu dönemde İran-Suriye arasında kurulan ittifak öne çıkmaktadır (Goodarzi J. M., 2013). İki ülke arasındaki ittifak Irak ordusunun İran'ın işgal edilen topraklarından çıkarılmasından sonra da devam etmiştir. Hatta Irak'ın İşgal edildiği topraklardan çıkarılmasından sonra İran Irak'ta Baas Rejimi devirme amacıyla Irak ile savaşı ettirmiştir. Irak Baas'ın Suriye üzerinde tehdit olmasından dolayı Suriye'de bu dönemde destek vermekten kaçınmamıştır. Ancak savaş Irak'ın İran tarafından işgal edilmesinden sonra yıpratma savaşına dönmüş ve iki ülke de büyük zararlara uğramıştır.

Bu dönem sadece İran Suriye savaşından kaynaklı işbirlikleri iki ülke ilişkileri gelişme göstermemiştir. Ayrıca Arap-İsrail arasında yaşanan çatışmalardan dolayı İran Suriye arasında yaşanan işbirliği ve başarılı destekleme bu kez de Levant'ta kendini göstermiştir. İsrail'in Lübnan topraklarını 1982 yılında işgal etmesinden sonra, İran Suriye'nin kendisine verdiği desteklerin karşılığını vermekten kaçınmayacağını göstermek istemiştir (Goodarzi J. M., 2013). İran 1982'de Hizbullah'ın İran İslam devrimi doktrinine uygun olarak kurulmasında İran'ın destekleri etkilidir. Bu destekler Suriye üzerinde ulaştırılmaktadır (Dursunoğlu, 2006).

Hafız Esad'ın İsrail'e karşı çift taraflı bir strateji benimsemektedir. Bu stratejiyi "kılıç-kalkan" olarak isimlendirmektedir. Bu stratejiye göre ani bir saldırı ile İsrail savunmasını zayıflatılmak istenmiş, bununla birlikte siyasi unsurlar ile ilişkiler kurarak çatışma ve gerginliğin düşürülmesi için görüşmelerde bulunulmuştur. Stratejisinin siyasi temel taşı ise; *"Suriye'nin uluslararası düzeyde Sovyetler Birliği ile bölgesel düzeyde İran ile yerel düzeyde ise Lübnanlı müttefikleriyle kurduğu özel ilişkilere dayanmaktaydı. Saldırı unsuru olan kılıçla, ortak muhalifleri olan Gemayel hükümetine, İsrail'e ve Lübnan'da Çokuluslu Güç'teki ABD'li ve Fransız gruplara karşı terör ve gerilla savaşı ile devirme kampanyası başlatmaları için Lübnanlı Şiiler arasında İran'ın yardımı ve etkisini kullanmak"* olarak amaçlanıyordu (Goodarzi J. M., 2013).

Bununla birlikte İsrail'in olası saldırılarını engelleyip püskürtmek için ve İsrail'e ABD ve Batı tarafından verilen destekleri stratejik açıdan denkleştirmek için Sovyet Rusya'nın desteğini alarak Suriye kuvvetlerini modernize etmek ve yeniden düzenlemek "kalkan" olarak adlandırılan stratejin bir parçasıydı (Goodarzi J. M., 2013).

İran'ın destekleriyle kurulan Hizbullah'ın ilk Fransız ve ABD askerlerine yönelik saldırıları sonucunda birçok kayıp veren ABD ve Fransa kuvvetleri 1984-1985 yıllarında Lübnan'dan çekilmek zorunda kalmıştır. bu saldırılar ve olaylar incelendiğinde en çok dikkat çekenler şöyle sıralanabilir; *"Eylül 1982'de gerçekleştirilen Lübnan Cumhurbaşkanı Beşir Gemayel suikastı; Kasım 1982'de Tire'deki karargâhlarında İsrail Savunma Gücü'nün (IDF) tahrip edilmesi; Nisan 1983'te ABD Beyrut büyükelçiliğine yönelik saldırı; Ekim 1983'te Çokuluslu Güç'teki ABD Deniz Kuvvetleri ve Fransız Paraşütçü birliklerin kışlalarının bombalanması; Kasım 1983'te Tire'deki IDF karargahlarının devamlı tahrip edilmesi ve Eylül 1984'te ABD büyükelçiliğinin Doğu Beyrut'taki binasına yapılan bombalı saldırı. Bu saldırılar Şubat 1984'te ABD birliklerinin geri çekilmesine, Mart 1984'te İsrail-Lübnan barış anlaşmasının sona ermesine ve İsraili birliklerin ele geçirdikleri toprakların büyük bir bölümünden Ocak 1985 ile Haziran 1985 tarihleri arasında yavaş yavaş geri çekilmesine yol açmıştır"* (Goodarzi J. M., 2013).

Lübnan bölgesel güç dengesi için önemli bir konum olarak iki ülke ittifakında yerini aldı. İran Beka'da, Suriye'nin de onayıyla Suriye gönderdiği Devrim

Muhafızları ile İran rejimi tarafından finanse edilen ve desteklenen bir Şii milis örgütü Hizbullah'ı kurdu. Bölgedeki bir diğer Şii milis grubu EMEL Hareketi Suriye tarafından destekleniyordu ve İsrail'e karşı kullanılıyordu. Suriye Hizbullahın varlığına hem EMELİ kontrol edebilmek hem de İsrail'e karşı kullanabilmek için itiraz etmedi. Böylelikle İran Lübnan'da İsrail'den kaynaklı tehditleri dengeleyebilmek adına bir direnç elde etti.

İran-Suriye arasındaki ittifak yine bu dönemde İran'ın Irakla olan savaşını bitirme konusundaki anlaşmazlıkları bununla birlikte ABD ve Suudi Arabistan'ın Körfez savaşında Irak-Ürdün-Mısır birlikteliğine destek vermesi sonucunda ortaya çıkan çatışmalar sonucunda da İran-Suriye gücünün azalmasına neden olmuştur. İran'ın Irak'a karşı yaptığı savaşı kazanma ihtimali ABD'yi tedirgin etmeye başlamıştır. Saddam'ın savaştan yenik ayrılması istemeyen ABD Irak'a istihbarat desteği ve bir takım teçhizat desteğinde bulunmuş ayrıca bu sürecin ilerleyen aşamasında ABD Irak ile diplomatik ilişkileri gelişmesine müsaade etmiştir. İran'ın savaşı devam ettirmesine ve güç kazanmasına karşı olan Fransa ve Rusya'da Irak'a askeri destek sağlamıştır (Goodarzi J. M., 2013).

Bu destekler İran'ın savaşı kazanmasına engel olduğu gibi savaşı yıpratma savaşına dönüşmüştür. Bu yıpranma Suriye-İran gücünün artan etkisine olumsuz etki göstermiştir. Bütün bunların sonucunda İran Suriye ittifakı bölgesel ve uluslararası aktörler tarafından da olumsuz algılandığı ve İran'ın güç arttırımına engel olmak ve ittifakın bölgesel güce dönüşmesini engellemek için diğer aktörler tarafından frenlendirildiği açık bir şekilde ortadadır (Goodarzi J. M., 2013).

2.4.3. İran Suriye Ekseni Gerilimler ve Gelişmeler

Bu dönem ittifak içindeki gelişimin en sorunlu ilişkilerin varlığını temsil etmektedir. Bununla birlikte sağlam bir ortaklığın ortaya çıkması ve ilişkilerin uzun bir zaman diliminde etkili olacağına göstergesi olması bakımından bu dönem önemlidir. Bu dönem iki ülkenin Basra Körfezi ve Levant'ta çıkarsal farklılıklardan dolayı ortaya çıkan görüş ayrılıklarının ortaya çıktığı dönemdir (Goodarzi J. M., 2013). Şam yönetimi İran'ın Saddam'a karşı üstün gelmesi durumunda Irak üzerinde İran ile bir güç mücadelesi olabileceğini ve İran'ın gücünü dengelemek istiyordu. Böylece

İslam İşbirliği Örgütünün Arap İttifakını ilan ettiği toplantılarda yer almıştır (Hunter, 2010:s207).

Suriye'nin İsrail'in güvenli bölgeye çekilmesinin ardından Lübnan iç savaşını sona erdirmeye başarısız olması aynı şekilde İran'ın da Irak ile olan savaşını sürdürmek istemesi iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte İsrail tehdidi azalınca İran ve Suriye'in Lübnandaki tutumları farklılık göstermiştir. İran ve Suriye'nin Lübnan'ın geleceği konusunda farklı siyasi görüşler öne sürmekteydiler. Suriye Lübnan'ın daha seküler-laik bir yapıda reform yapılarak kendi etki alanında olan bir istikrarlı modern bir devlet isterken, İran'ın Lübnan'dan beklentisi kendi devrimci siyasal islami bir model ile teokratik bir sistem ile kurulmuş kendine yakın bir devlet kurmak istemekteydi (Goodarzi J. M., 2013).

Emel hareketini destekleyen Suriye, kökten dinci bir yapıya sahip olan Hizbullah taraftarlarının Emel'e zarar vermesi ve Hizbullah'ın hızlı yükselişi iki grup arasında gerilimlerin yaşanmasına neden olmuştur. 1985-87 yılları boyunca Emel milisleri Filistin mülteci kampını kuşatma altına almıştır. Bu durumun çözülmesi için Suriye arabuluculuk yaparak barışçıl şekilde çözülmesini istemiştir. Ancak hem İran hem de Suriye desteklediği grupların arkasında durmaya devam etmiştir. Yine de çözümün ortaya çıkmasını sağlamak için ortak bir yol arayışı içerisine girmişleridir (Goodarzi J. M., 2013).

İran, Körfez savaşını bir türlü bitirmek istememesi bölgede diğer devletlerin kaygılar duymasına neden olmuştur. Bunun sonucunda Irak'a yapılan destekler her geçen artmış ve İran'a karşı olan ülkelerinde genişlemesine neden olmuştur. Bu durum karşısında İran yönetimi savaşı kazanabileceğine olan inancını yitirmeye başlamıştır. Suriye ise çatışmanın iki ülkeye de zarar vereceğine yönelik tutumlar sergilemiş ve sorunu müzakereler ile uzlaşmaya varılarak çözmeye çalışmıştır (Goodarzi J. M., 2013). Suriye'nin anlaşmazlık bölgelerinde müzakereler yapmaya ilk olarak Suriye-Ürdün, Suriye-Irak görüşmeleri ile barışçıl çözüm aramaya çalışmıştır. Bununla birlikte Lübnan'da kurulan Sünni İslami Birlik Hareketi ortaya çıkması ve bunlarla karşı karşıya gelmesi gibi anlaşmazlık bölgeleri bulunmaktadır (Goodarzi J. M., 2013).

Suriye kendi sorunlarına çözüm ararken İran ile var olan ilişkilerine tamamen son vermemiştir. 1985-88 arası dönemde de iki müttefik yine de çıkarlarını savunarak

farklılıkları çözüme konusunda görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Ortak tehditlerin artması ve bölgedeki istikrarsızlık iki ülke içinde olumsuz etki yaratması işbirliği konusundaki parametreleri tekrar ortaya koyarak ittifakın olgunlaşması ve daha güçlü bir şekilde ilerlemesini sağlamışlardır. İki müttefikin birbirine daha yakınlaşmasını sağlayan diğer faktörlerden diğerlerinde Irak'ın diğer ülkelerden aldığı destek ile yeniden güçlenmeye başlaması aynı zamanda Sovyetlerin Suriye'ye olan desteğini çekmesini yine bu dönemde ABD'nin Ortadoğu'daki etkinliğinin yükselmesi ve son olarak Lübnan'daki problemin çözümlenmesi gerektiği iki ülkenin bu dönemde birbirine daha yakın ilişkiler kurması ve işbirliklerini arttırmasına neden olmuştur (Goodarzi J. M., 2013).

2.4.4. 1988-91 Irak'ın Çevrelenmesi

İran-İrak savaşı İran'ın BM arabuluculuğunu kabul etmesi ile 1988 yılında sona erdi. Ancak Irak'ın savaş boyunca aldığı dış yardımlar Irak'ın askeri anlamda güçlü bir yapıya ulaşmasına nedeniyle İran ve Suriye birbirleri ile olan ittifak arttırarak devam ettirmişlerdir. Irak ordusu savaş boyunca aldığı destekler sonucunda dünyanın en büyük ordu teşkilatlanmasında beşinci sırada yer almış ayrıca bölgesindeki en iyi donanımlı ve savaşla güçlendirilmiş başat güç olmuştur (Goodarzi, 2006:s.287).

İran ve Suriye arasındaki ittifak 1989 yılından Arap İşbirliği Konseyi (AİK) kurulması sonucunda iki ülkenin işbirliğini gerekli bir hale getirmiştir. Yine aynı dönemde Lübnan'lı general Mişel Aun'un Suriye'ye karşı isyan girişimi, Irak tarafından önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve Aun'a silah ve teçhizat desteği vererek Suriye'ye karşı desteklemiştir (Goodarzi, 2013). İran bu dönemde Suriye'ye destek vermiş ve Aun'a karşı Hizbullah'ı ve diğer grupları öne sürmüştür. Ancak İran Körfez'de Irak'a tek başına karşı duracak bir güç değildir. İran bölgede baskılar ve ambargolar ile zayıf bırakılmış ve yalnızlaştırılmıştır. Ancak yine de Suriye ile olan ittifakı devam ettirme çabası içinde olmuştur. Yine bu dönemde Irak; sadece Lübnan ile ilişkiler kurmamış bunun dışında bölgede daha aktivist bir politika yürütmüştür. Bu dönemde Moritanya'ya Senegal'e karşı destek vermiş ayrıca Yemen'in bir araya gelmesi için girişimlerde bulunmuş bununla birlikte İsrail'e karşı saldırgan bir ve tehdit varı bir politika sürdürmüş aynı zamanda Hartum yönetimine Sudan'daki isyanı

bastırmak için yardımcı olmuştur. Irak bu dönemde bölgesel liderliğe yönelik hamleler yaparken aynı zamanda İran ile yapılan müzakerelerde sert bir davranış benimsemiş, Ürdün ile askeri tatbikatlar yaparak gözdağı vermiştir (Goodarzi, 2013)

Yine bu dönemde Irak Kuveyt ile yaşadığı sorunlardan dolayı çatışmaya tutuşmuştur. Ancak İran Irak ile sekiz yıl boyunca verdiği mücadeleden yorgun ayrılmış bu çatışmada tarafsızlığını korumuştur. Ancak Suriye tam olarak böyle yapmamış Saddam'ı devirmek ve Özellikle Bush'un Arap-İsrail konusundaki sorunları çözeceğine yönelik verdiği sözlerden dolayı ABD'nin başını çektiği koalisyonun içinde yer almış kazanan tarafta olup kazançtan pay çıkarmak istemiştir. (Goodarzi, 2013). Bu dönemde her ne kadar İran ile Irak ilişkiler kurma girişimleri olsa da İran Suriye ile olan bağıını bozmak istememiştir. Humayni'nin 1990 yılında ölümü üzerine Esad İran'ı ziyaret etmiş Hamaney ile görüşmesinde İran'ın Irak-Kuveyt krizinde tarafsız olacağı ve Irak'a karşı BM'nin aldığı kararlara uyacağına dair bir garanti almıştır (Hunter, 2010:s.207-209). Ayrıca İran-Suriye ittifakın kurumsallaştırılması ve iyice güçlendirilmesi için ilerleme sağlanmış ve Üst Düzey Suriye-İran İşbirliği Komitesi'ni oluşturarak ikili ilişkiler daha sağlam temelde ilerlemesi sağlanmıştır. Bu komitenin amacı iki ülke arasında görüşmeleri sürdürmek ve ekonomik, siyasi ve askeri anlamda işbirlikleri sağlamaktır (Goodarzi, 2013).

2.4.5. 1991-2003 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde İttifak İşbirliği

Suriye SSCB'nin dağılmasından en çok etkilenen bölge ülkesi olmaktadır. Mısır ABD'den destek alarak gücünü korumakta, Irak ise petrol zenginliğini koz olarak kullanmakta ancak Suriye Ortadoğu'da stratejik gücünü Sovyetlerin bölgedeki en önemli müşterisi olma noktasındaki desteğinden alıyordu (Rubin, 1990:s.137). Sovyetlerin dağılmasının ardından Suriye-İran arasındaki ittifakı başlıca dört nedenden dolayı sürdürmüşlerdir (Goodarzi, 2013). Birincisi; Soğuk savaş sonrası Ortadoğu'daki değişen siyasi gelişmeler ve belirsizliklerin yanı sıra ABD'nin küresel güç olarak dünyanın genelinde ve özellikle bölgede önemli bir aktör olarak varlık göstermesi iki ülkeyi bir arada tutmuş ve önemli stratejik alanlarda işbirliği içine girmesine neden olmuştur. İkincisi; Suriye'nin İran ile olan bağıını, Arap-İsrail ilişkilerinde var olan anlaşmazlıklar ve buna yönelik belirsizlikleri ortadan kaldıracak

çözüm arayışlarını kendi çıkarlarını sağlamak için ittifaklarını geliştirmek istemişlerdir (Goodarzi, 2013). Suriye Lübnan üzerindeki hedeflerini korumak adına Hizbullah üzerindeki etkisi düşünüldüğünde İran'a ihtiyaç duymaktaydı. Üçüncüsü; Her iki ülke için Irak yönetiminde varlığını sürdüren Saddam'ın tehdit oluşturması nedeniyle ittifakın devam ettirilmesi gerekliydi. Dördüncüsü; Suriye-İran arasında yapılan antlaşma doğrultusunda güvenliklerini sağlamak için güçlerini arttırma girişimi ortaya koymuş ve balistik füze üretebilmek için ortak bir program başlatmışlardır (Goodarzi, 2013).

İsrail'in bölgedeki nükleer gücü konusundaki belirsizlikler ve üstün silah kapasitesi, İran ve Suriye'yi bu durumdan doğan güç dengesindeki tehdit algısını ortadan kaldırmak adına kitle imha silahları edinme girişimine yönlendirmiştir. Bu minvalde güçlü ülkelerle ilişkiler kurarak teknoloji transferleri ve destek arayışına girmişlerdir. İran ve Kuzey Kore Suriye'de, "Hama ve Halep'te, füze üretim tesisleri" kurulması için önemli destekler sağlamışlar (Goodarzi, 2013).

1979 yılında İran'da gerçekleşen devrimden günümüze kadar ABD ile olan ilişkileri bir türlü gelişmemiştir. Irak'ın işgali, İran'ın nükleer silah konusundaki çalışmaları her ne kadar sorun olsa da ABD ile ilişkiler devrimden günümüze kadar yaşanan pek sorun vardır. Rehine krizi ve bu olaydan sonra yaşanan birçok sorun ortaya çıktı. Ayrıca 1996 yılında ABD İran ve Libya yaptırım bildirimini (ILSA) devreye aldı bunun dışında İran ve Irak'a yönelik çifte çevreleme politikası ortaya koydu. Bu yaptırımlar ile İran'ı ekonomik ve siyasi açıdan yalnızlaştırmak istemiştir. İran Irak'ın kendine saldırmasının arkasında ABD'nin kısmen etkisi olduğu iddia etmektedir (Köse, 2008:s.16).

2000 yılında ABD-Suriye-İran ilişkilerini bir dizi olayla değiştiren gelişmeler oldu. İlk olarak Lübnan'da Şii milislere yapılan yardım karşılığını verdi 18 yıllık işgalin ardından İsrail bölgeden askeri varlığını geri çekti. Bu durum Suriye ve İran'ın Lübnan'daki varlıklarının zayıflamasına sebep olmuştur (Wallsh, 2013:s.115). Bir diğer önemli gelişme ise Hafız Esad'ın vefatı ve yerine oğul Esad'ın geçmesi olmuştur. ABD'de ise George W. Bush başkanlık seçimlerden galip çıkmıştır. ABD'de Bush yönetiminde bir önceki dönemde izlenen liberal politikaların yerine daha sert bir politikaya geçmiştir. (Wallsh, 2013:s.115). 90'lı yıllar boyunca ABD "ikili bariyer" politikası izleyerek İran'ı yalnızlaştırmak istemiştir. Hamas ve İslamı Cihad gruplarına

Suriye ve İran'ın vermiş olduğu destek politik zorluklar çekmelerinin en önemli nedenlerden sayılabilir. İran'da Muhammed Hatemi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesi ABD-İran ilişkilerinde olumlu gelişmeler sağlayacağı beklentileri sonuç vermemiş. ABD İran'ı terörist destekçisi olarak hedef göstermiştir (Goodarzi, 2013).

2.4.6. 2003 Irak Savaşı Sonrasında İttifakın Yeniden Dirilişi

11 Eylül saldırıları sonrası Afganistan'da giriştiği terörle mücadele özellikle İran tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu müdahaleye İran ve Suriye destek vermekten kaçınmamıştır ancak ABD'nin türlü bahanelerle girdiği Irak'ta durum böyle olmamıştır. İran ve Suriye Irak'ta Saddam'a karşı yapılan bu müdahaleyi desteklemiş ancak ABD'nin teröre karşı savaş olarak isimlendirdiği müdahalelerin kendilerine dönebileceğinden de endişe etmekteydiler. ABD'de yönetimi tarafından Şer Ekseni olarak anılan grubun içinde İran ve daha Suriye yer almaktaydı. ABD'nin Irak'ta kısa sürede elde ettiği zafer iki ülkeyi rahatsız etmekteydi. İran Basra körfezinde ABD filosu, Afganistan ve Irak'taki ABD unsurları ile çevrilmiştir. Suriye ise bir taraftan İsrail diğer taraftan Irak'ta bulunan ABD güçleri tarafından çevrildiği görülmektedir (Goodarzi, 2006:s.293).

İran ve Suriye arasındaki ilişkiler Irak'ın işgal edilmesiyle daha önemli bir hale gelmiş ve ilişkileri artarak devam etmiştir. Öncelikle bölgede ABD'nin varlığının ulusal çıkarlarına tehdit oluşturduğunu bu duruma karşı nasıl bir yol izleneceği konusunda ilk etapta ikilemede kalmışlardır. Ya durumu kabullenip ABD ile birlikte hareket edeceklerdi ya da ABD ye karşı mücadele edeceklerdi. Saddam devrildikten sonra ABD'nin Irak'ta kontrolü sağlayamaması iki ülkenin tehdit olarak gördüğü ABD'ye karşı Irak'ta direniş gösteren grupları desteklemiştir. İran hem Ortadoğu da etki alanı genişletmek hem de ABD'ye karşı olan her gruba, başta Hizbullah Lübnan'ı olmak üzere maddi ve siyasi destek vermektedir (Köse, 2008:s.17). İki ülke ABD'nin Irak'ta başarıya ulaşması sonucunda yeni hedefin kendilerinin olacağını düşünüyorlardı. İran, Irak'ta kendisine karşı bir hükümetin kurulmasını kendisine tehdit olarak gördüğü öncelikle Şii grupları daha sonra Irak'ta direniş gösteren siyasi oluşumlar ve partilere ayrıca direnişçi milis güçlere destekler vermiştir (Gause, 2014:s.12). İran'ın bu tutumu Irak'ta özellikle Nuri el Maliki döneminde başarıya

ulaştı. Suriye, Irak'ta Arap ve Sunni silahlı örgütler başta olmak üzere El Kaide gibi örgütlerin militanlarının Suriye üzerinden Irak'a geçmelerinde destek olmuştur. İran ve Suriye, olası bir ABD saldırısının önüne geçebilmek için bölgedeki terör örgütlerini ve direnişçi grupları desteklemiş böylece ABD güçlerinin bölgedeki dikkatlerini kendilerine vermelerini engellemek istemişlerdir. Bundan dolayı Irak'ta istikrarsızlık ve belirsizlik sürdürme isteği İran ve Suriye'nin politikalarından biri olmuştur (Goodarzi, 2013).

Diğer taraftan Lübnan ABD'nin İran-Suriye ittifakına karşı baskı oluşturmak istediği bir konudur. Suriye'nin Şer Eksenine dahil edilmesi (Özkoç, 2006:s.310-311) ile uygulanan ekonomik yaptırımlar Hariri suikastı ile zirveye ulaşmıştır. Suriye ordusu 2005 yılında Lübnan'daki varlığını geri çekmek zorunda kalmıştır. Hizbullah'ın saldırısı sonrasında 2006 Lübnan Savaşı hakkında söylenmesi gereken en önemli şey *“Savaş başlayınca ABD, BM Güvenlik Konseyi'nde bir aydan fazladır süren anlaşmazlığın hızlı bir şekilde sonlandırılmasına engel olmayı uygun bulmuş, bu kararında da İsrail'in Lübnan'a yönelik haftalar süren kara, deniz ve hava saldırılarının Hizbullah'ı güçsüzleştirerek yok parçalamasını ümit ederek hesaplarını ona göre yapmış, ve dolayısıyla da Washington ve Tel Aviv'e karşı bölgesel güç mücadelesinde en önemli kozlarından biri olan Suriye-İran ittifakını çöktürmeyi”* hedeflemektedir (Goodarzi, 2013).

İran'ın nükleer programı ABD ile anlaşmazlıklar ortaya çıkmasına neden oldu. Ancak yapılan müzakereler ile ABD ve diğer ülkeler ile pazarlık masasına oturulmuştur. Hizbullah'ın iç karışıklıkları, ABD ile yaşanan sorunlar İran karşı askeri müdahale fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ABD dış işleri bakanı Rice yaptığı bir açıklamada Ortadoğu'nun yeniden yapılanma sürecinde olduğunu ve bundan dolayı doğum sancıları çekeği tarzında ifadeler kullanmıştır. Bölge ülkeleri bu Suriye ve İran bu açıklamaların kendilerine karşı olası operasyonları içerdiği gerekçesiyle Lübnan savaşına daha çok önem vermiş ve birlikteliklerini daha da arttırmışlardır (Hürriyet, 2006).

2006 Lübnan savaşında Hizbullah'ın İsrail karşısında güçlü direnişi sonuç vermiş İsrail başarısızlığa uğramıştır. Savaşın ilk yıllarında İsrail üstünlük sağlayacağından şüphe etmemektedir. Hatta yaptığı açıklamalarda esir düşen askerlerinin teslim edilmesi ayrıca Hizbullah'ın hemen dağıtılmasını istemiştir. İsrail

çok kısa sürede istediği zafere ulaşamayacağını anladı. Hizbullah bu dönemde kazandığı başarılar ile Arap dünyasında ün ve destek kazanmıştır. Hatta iki İsrail askerinin cesedinin teslim ederek 199 Hizbullah militanın teslim edilmesini sağlamıştır. Bu durumda Hizbullah için önemli bir zafer sayılmaktadır. Hizbullah'ın bu zaferi kazanmasında İran ve Suriye'nin İsrail'e karşı vermiş oldukları desteklerin önemli etkileri vardır (Goodarzi, 2013). İran ve Suriye'nin Lübnan savaşında verdikleri destek iki müttefikin bölgedeki Arap ülkelerinde destek görmelerine neden olmuştur.

İran ve Suriye ortak tehdit olarak gördükleri ABD ve İsrail'e karşı 2006 yılında işbirliği anlaşması imzalandılar. Bununla birlikte Ortak Savunma Komisyonu (OSK) kurulması üzerine anlaşmaya vardılar. Türkmanî basın açıklamasında, “İşbirliğimiz stratejik bir pakta ve ortak tehditlere karşı birliğe dayanmaktadır. İsrail tehdidine karşı ortak bir cephe kurabiliriz. İranlılarla İsrail'e karşı işbirliğimiz gizli bir şey değildir ve dostlarımızla sürekli bu konuda istişarede bulunuyoruz” demiştir. Aynı şekilde Türkmanî, “ABD'nin İran'a ve Suriye'ye yönelik tehditlerine de birlikte göğüs gereceklerini” ifade etmiştir (Korkmaz, 2015:s.131-132)

2.5. SURIYE KRİZİ VE İRAN'IN YAKLAŞIMI

Arap Bahar'ının başlarında İran gösterileri desteklediğini açıklamış ve isyan dalgası önemli ölçüde otoriter batı destekleri rejimler için tehdit teşkil ediyordu. İran Ortadoğu'da yaşanan isyan dalgasını İslamcı yönetimlerin Otoriter batı yanlısı hükümetlerin yerine geçeceği ve bölge için Panislamcı bir dönemin başladığı ifade etmekteydi Bununla birlikte İran karşıtı hükümetlerin bölgedeki müttefikleri olan yönetimlerin devrilmesini Batı aleyhine bir gelişme olarak değerlendirmekteydi. İran'a göre olayların akışı Batı ve bölgedeki müttefikleri aleyhine yön değiştirmişti. Arap ülkelerinin özgürleşeceği ve Batı prangasından kurtulacağını öngören açıklamalarda bulunmuştur (Oğuzlu, 2011:s.14).

Ancak isyanlar Suriye'de iyice artmasıyla İran'ı ikilemde kaldı: “bunlardan ilki İran yıllardır ittifak içinde olduğu Suriye rejimini destekleyecek olursa Filistin konusunda Arap dünyasında kendisine olan sempatiyi kaybedeceğinin farkındaydı. Ayrıca ikinci olarak Suriye'de olup biteni izleyip Esad rejiminin devrilmesini

bekleyecek ve yeni hükümetin İran ile ilişki kurma isteğinin belirsizliği ile yüzleşecekti ancak İran seçeneklerini kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak rejime destek vermeyi seçmiştir (Goodarzi, 2013). İran için Suriye’de Arap baharı ile Esad rejiminin devrilmesi özellikle İsrail karşısında savunmada en önemli gücünü kaybedeceği anlamına geliyordu. İran için Suriye Hizbullah ve Hamas’ın kontrolü açısından kritik bir konuma sahip Esad’ın devrilmesi kuşatılmışlık anlamına gelmektedir (Oğuzlu, 2011:s.14). İran’ı endişelendiren bir başka durum “Türkiye’nin liberal-Müslüman ve laik-demokratik” yapısıyla değişim sürecine giren ülkelerin rol modeli olmasından kaynaklıdır. Türkiye’yi bölgede rakip olarak gören Esad’ın devrilmesinden sonra yerine Türkiye’ye yakın bir hükümetin geçmesini bölgesel konuma olumsuz etki edeceğini öngörüyordu (Oğuzlu, 2011:s.14). Bütün bu durumların yanında İran karşıtı Suud yönetimin Esad’a karşı isyancılara destek vermesi İran’ın direniş cephesine yapılan bir saldırı olarak hareket etmesini sağlamıştır (Sinkaya, 2012:s.8).

Suriye muhalefeti ilk etapta özgürlük ve demokrasi taraftarı grupların olduğu bir yapıya sahipti. Ancak ilerleyen dönemlerde DEAŞ’ın, El-Kaide gibi örgütlerin bölgede faaliyet göstermesi muhalefet cephesinde radikal grupların oluşmasına neden oldu. Yine rejim taraftarları Iraklı Şii gruplar, Hizbullah, Afgan, Pakistanlı ve İranlı gruplar hem İran hem de Rusya’dan destek alarak varlıklarını güçlendirmişlerdir. Rusya Suriye’ye olası uluslararası müdahale kararlarının çıkmasında önemli konumda yer almaktadır (Cankurt, 2018:s.1106).

İran Suriye’de isyanlar başladığında Esad’a destek sağlayarak kısa sürede bastırılacağını umut etmekteydi. Esad rejimine teknik ve eğitim desteği sağlayarak Suriye’nin isyancı muhalifleri etkisiz bırakmak istemiştir. İran yönetimi Devrim Muhafızları Kudüs Gücü’nün Suriye’de rejime ayaklanmaları bastırmak ve ortadan kaldırmak için tavsiyelerde bulunması için görevlendirmiştir. Bununla beraber telekomünikasyon altyapısı nasıl kontrol altına alacağını ve engelleyeceği konusunda gerekli bilgi desteği sağlamıştır. İran’da 2009 yılında tartışmalı bir seçim olan Ahmedinejad’ın seçildiği cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra gelişen ayaklanmalarda muhaliflerine uyguladığı sert müdahaleler İran güçlerine birçok tecrübe ve bilgi sağlamıştı (Goodarzi, 2013). Devrimi Muhafızları “Kudüs Gücü” İran’ın en etkili silahlı güçlerinde bir tanesi ve İran bu Kudüs Gücü’nden 1000’in üzerinde eğitimli

personeli ayrıca bunun yanında istihbarat desteği de vererek özellikle DEAŞ ve yabancı terörist Sunni İslamcı grupları ve silahlı muhalif grupları etkisiz hale getirmek için Suriye'ye gönderilmiştir (Berni, 2018:s.119-120). Ahmedinejad muhaliflerin yabancı müdahalesine yol açmak için çaba sarf ettiğini ifade etmiştir (Sinkaya, 2012:s.17). İran, Esad'ın devrilmesine sebep olacak dış müdahaleye karşı çıkararak Suriye iç karışıklığında dışarıdan destek vermeye devam etmiştir (Ekşi ve Uzun, 2017:s.17-18).

Suriye yaşanan kriz azalmak yerine artınca özellikle uluslararası aktörlerin bununla birlikte bölgesel güçlerin Suriye özelinden çıkarsal istekleri krizin boyutunun farklılık kazanmasına neden olmuştur. Uluslararası boyutta ABD, İsrail ve AB Şam rejimine baskı uygulamak ve yalnızlaştırmak için güçlerini bir araya getirip BMGK müdahale kararı aldırmaya çalışmışlardır. Ancak bu kararın çıkmaması için özellikle Rusya ve Çin elinden geleni yapıp BMGK bu yönde karar alınmasını engellemişleridir. Bölgesel ölçekte Türkiye, Suudi Arabistan, Katar ve körfez ülkeleri ilk etapta muhaliflerden yana bir tavır almıştır. Ancak ilerleyen dönemde farklı siyasi çıkarlar yüzünden farklı politikalar izlemişlerdir. Bütün bunlar İran'ı ulusal güvenlik kaygısı duymasına neden olmuştur. Çünkü Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri devrimden beri İran'a karşılar ayrıca Türkiye bölgesel güç olma noktasında İran'la bir kapışma içerisindedir. Bütün bunların yanında ABD ve İsrail gibi en önemli düşmanları Suriye müdahale etmek belki de bölmek istemektedirler. İran uzun zamandır ilişki içinde olduğu Arap müttefikini kaybetmek istememektedir (Goodarzi, 2013). Suriye'de muhalifler üstünlük oluşturması İran'a güvenlik tehdit oluşturması İran rejimini Suriye'ye silah yardımı, ekonomik yardım ve petrol yardımları yapıp Esad rejiminin ayakta durmasını sağlayan stratejik kararlar almasına neden olmuştur (Goodarzi, 2013).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İRAN-SURİYE İTTİFAKININ DEFANSİF-OFANSİF REALİZM PESPEKTİFİNDEN KURULUMU

3.1. SURİYE İÇ SAVAŞINA İRAN'IN YAKLAŞIMI VE TUTUMU

İran ve Suriye arasında oluşan ittifak İran Irak savaşına dayanması sebebiyle Ortadoğu'da kurulan ittifaklar arasında belkide en eski olanıdır. Ahmedinejat yönetiminde gerçekleşen Ortadoğu'daki eylemlerin Suriye sıçramasından bu yana İran'ın rejime karşı yaklaşımı daha da önem kazandı. Suriye'de eylemler başladıktan 2014'e kadar yönetimi savunan İran bu tarihten sonra olaylara fiili olarak müdahil oldu.

Deaş'ın Irak ve Suriye topraklarında hızlı yükselişi, Esad'ın durumun belirsizleşmesi İran'ın daha sert bir tavır takınmasına neden oldu. İran'ın, Irak'ta kurduğu Şii egemenliği devrilmemeli ve Esad yönetimi İktidarda kalmalı şeklinde iki temel amacı vardı. Bunun için Arap halklarının Filistin konusundaki tavrı nedeniyle İran'a duyduğu sempatiyi riske atarak Suriye ve Irak'ta çıkarlarını korumak istedi (Akbarzadeh, 2017:s.109-127).

İran bir Şii devleti olarak görülme istemiyor, ancak birleşik İslami ümmet vizyonuna sadık kalmakta zorlanıyor. IŞİD, İran için yetkililerin atlatamayacakları gibi görünen mezhepçi bir gündem belirledi. İran, IŞİD tehdidine yanıt verirken, Suriye'deki Hizbullah operasyonlarını koordine ederken, Şii ağırlıklı Irak hükümeti ve Şii milis gruplarıyla kurduğu ortaklığa bel bağladı. Bu anlamda İran, bölgede gönülsüz bir Şii gücü haline geldi (Muir, 2013). Sadece Sünni Kürtlerle ittifak mezhep mantığına meydan okuyor, ancak Kürtlerin Arap olmayan soyları nedeniyle Arap dünyasında büyük ölçüde göz ardı ediliyor. Arap başkentleri açısından İran, İslam'ın ilk yıllarına ve Araplar ile İranlılar arasındaki çatışmaya kadar uzanan bir fikir olan Araplar arasında mezhepsel bir kama sürmek için çabasını iki katına çıkardı. Şii mezhebiyle İran'ın birleşmesi Tahran'ın sarsılmasının zor olduğunu kanıtıyor. İranlı yorumlar, IŞİD'in aşırılığını reddediyor ve tekfiri terimini IŞİD'in diğer Müslümanları

kafir olarak etiketlemesini küçümseyen bir hatırlatma olarak kullanıyor (Salihi, 2019:s.404). Aynı zamanda, baskın görüş IŞİD ile Sünni İslam arasındaki ideolojik bağlantıya işaret ediyor.

Deaş, kısa sürede önemli bir mesafe kaydettiği ve dünyanın her yerinden militan bulması, kaynak noktaları elde edip ticaret yapması, toprakları elde tutup üzerinde düzen kurması, bölgedeki İran dahil diğer aktörlerin tepkisini kısa sürede göstermesine neden oldu. Özellikle İran Şii mezhebe sahip olması ve Deaş'ın selefi geleneğe sahip kökten dinci bir anlayışla Şiilerin yok etmek isteyen bir tavır takınması İran için daha olumsuz bir durum yarattı. Deaş'ın Irak'ta çok hızlı ilerlemesi Tahran'ın hazırlıksız yakalanmasına neden oldu. Irak'ta şuan daha var olan istikrarsızlık Irak'ın ABD işgalinin etkisi olması kadar Deaş'ın elde ettiği kazanımlardan da kaynaklanmaktadır. Deaş'ın Irak'ta genişlemesi İran'a daha yakın olması İran'ın olaylara katılımını arttırdı. Deaş'ın elde ettiği topraklarda devlet kurması hem Irak Hemde Suriye'nin toprak bütünlüğün bozulmasına İran kararlı şekilde karşı çıkmıştır. İran Dış İşleri Bakanı Zarif, Deaş'ın bölgedeki Irak'ın işgali ile başlayan batı politikalarının bir ürünü olduğunu bölgedeki istikrarsızlığı devam ettirmek istemesinden kaynaklı olduğu ifade etmektedir (Esfandiary ve Tabatabai, 2015:s.6). İran, Deaş ile mücadelede önemli miktarda kaynak ayırmış ve Irak ve Suriye'de öncelikli güvenlik politikası haline getirmiştir (Esfandiary ve Tabatabai, 2017:s.129-146). Ancak bölgedeki İran-ABD gerginliği Suriye'deki belirsizlik Deaş ve PKK gibi örgütlerin faaliyetlerini arttırmasına neden olmaktadır (Uğur,2020).

İran, Irak'tan Suriye'ye yönlendirdiği Şii nilis kuvvetler yeniden Deaş ile mücadele için Irak'a yönlendirildi ancak Suriye'de var olan Devrim Mhafızları Küdüs Gücü ile Hizbullah gibi güçler Deaş'ın Suriye'de ilerlemesine engel olamadı. Rakka'yı ele geçirmesi ve Suriye'de hızlı varlık göstermesi sonucunda Deaş'a karşı Kasım Süleymani ve İran Dışişlerinin yoğun mücadelesi bununla birlikte Irak merkezi yönetimi ve kürt bölgesel yönetimi ile koordinasyon sağlanıp biran önce mücadele edilmeye başlandı. Mayıs 2015'te İran İstihbarat Bakanı Alavi, "deaş'a bağlı çok sayıda hücre yakalandığını ve buralarda bulunan ekipmanlara el konulduğunu ifade etti. Ayrıca Alavi, Deaş'a casusluk hizmeti verildiğini maksatın İran'da istikrarsızlık ve korku ortamı oluşturmak istendiğini söyledi" (Karmon, 2017:s.4)

İran ve Rusya bölgede Esad ile ortak hedefleri nedeniyle birlikte hareket etmiş olsalar bile Deaş konusunda Rusya İran ya da Türkiye gibi mücadele etmemiştir. Sadece belirli hedeflere yönelik hava saldırıları ile müdahalede bulunmuş bunun dışında Deaş ile mücadelede pek bulunmamıştır. İran Suriye’de olduğu Esad’a karşı olanlar mücadele ederken bir yandan Irak’ta deaş ile mücadele etme amacıyla Irak’ta deaş bahanesi ile Haşdi Şabi gibi askeri unsurlar ile aktif rol almaktadır (Oosterveld ve Bloem, 2017).

İran’ın bölgesel müttefikleri Suriye ve Irak’ta ortaya çıkan tehdit İran’ı bölgesel stratejisi ve çıkarları korumaya itti. İran iki ülke üzerinde etkinlik kurarak kendisi karşı olası bir tehdidi engellemek istemektedir. İran, Irak ve Suriye konusundaki değerlendirmesi, Suriye’nin Arap ülkeleri batı yanlısı müttefiki, Irak ise sınır komşusu bu iki devletin mezhepsel ve etnik gruplar olarak bölünmesi ve İran karşıtı kişilerin iktidarı ele geçirmesi İran’ın etki alanını daraltacak ve sonunda hedef İran olacak. İran bu durumda güvenliği sağlamak için Irak ve Suriye ‘ye müdahalede bulunuyor. Irak’ın toprak bütünlüğü ve Esad rejimin devamlılığı İran’ın vazgeçilmez güvenlik meselesidir.

Arap Baharı ilk olarak ortaya çıktığında İran bu durumu Arap halkalarının batı karşı direnişi olarak değerlendirdi. Batı yanlısı liderlerin devrilmesi İran için olumlu bir gelişme şeklinde yorumluyordu. Mısır’da Hüsnü Mübarek’in devrilmesi ile iyi ilişkiler kurmak İran için önemliydi. Ancak isyan dalgaları Suriye’ye ulaştığında İran’ın yaklaşımı değişiklik gösteriyordu (Uğur, 2012:s.19-20). İran’a göre ABD, İsrail ve Suudi Arabistan’ın başını çektiği İran karşıtı Arap devletlerinin, Mısır’da Batı yanlısı Mübarek’in devrilmesine karşılık Suriye’deki isyancı muhalifleri destekleyerek dengeyi kendi lehlerine çevirmek istemektedirler.

İran-Suriye arasındaki stratejik işbirliği İran tarafının Suriye şartsız destek vermesini sağlamaktadır. Suriye İran için sadece önemli bir müttefik değil aynı zamanda savunma stratejisindeki en önemli halkayı oluşturmaktadır. Bunlardan dolayı Suriye’deki muhalif gruplara karşı Esad rejimine destek verip Suriye’de istikrarı korumaya çalışmaktadır (Sinkaya, 2011:s.43-44). İran dışişleri yetkilisi Emirabdullahiyan Suriye halkının reform konusundaki istekleri Esad’ın karşıladığı ve bundan dolayı Esad’ın halk tarafından korunacağını ve ülkede ayaklanmanın destekçisinin ABD ve Siyonist birlikteliğinin olduğunu kavrandığında filistin

halkının yakın destekçisi olan Suriye halkının da Esad'ın yanında yer alacağını ifade etmiştir (Mehr, 2011). İran aslında halkın çoğunluğunun Esad'ın yanında yer alacağını umut etmiştir.

İran Suriye'deki eylemlerdeki isyancıları üç ayrı şekilde kategorize etmektedir. İlk grubun reform isteyen halk hareketi olduğunu ve İran'ında reform yapılması konusundaki önerilerine neden olan gruptur. Bu grubun özgürlük ve hak arayışları yapılan reformlar ile sağlanması halinde halk nezdinde kabul göreceği anlamına gelmektedir. İkinci grup ise Selefi silahlı terörist gruptur. Bu grubun Suudi Arabistan tarafından desteklendiği ve reform isteyen grubunun arasına sızıp Esad'ın devrilmesi için güvenlik güçlerine saldırılar yapmaktadır. Üçüncü grup ise dışarıdan destek olan ve dış müdahale olmasını isteyen gruptur (Sinkaya, 2011:s45). ABD'nin desteklediği (Whitlock, 2011) bu grubun halkı dış müdahaleye yönlendirmek için çalıştığını düşünmektedir.

Ahmedinejat ayaklanmanın ilk zamanlarında otoriter yönetimlere ayaklanan diğer Arap ülkelerindeki isyanlar gibi değerlendirip Esad'a reformlar yapması yönünde telkinlerde bulunmuştur (Sinkaya, 2011:s.44). Devrim Muhafızları isyana "düşman"larının kendilerine karşı bölgedeki en önemli müttefikini devirmek için yapılmış bir girişim olarak algıladı. Devrim Muhafızları Suriye'de gerçekleşen eylemleri İran'ın düşmanları tarafından desteklendiği ve "Direniş Ekseni"nde en önemli konumda bulunması nedeniyle Esad rejiminin hedef haline geldiğini ifade etmekteydi. Bununla birlikte Esad'ın devrilmesi sonucunda Direniş Ekseninde yer alan Lübnan ile ilişkilerde aksamalar yaşanacağı ve Lübnan ile Irak'ta İran karşı harekete geçileceğini öngörmekteydi (Ahmadian, 2016:s.7).

İran yukarıda ifade edilen kaygılar ile Suriye'de revizyonist hareketlerin karşısında yer almış ve var olan durumu korumak istemiştir. İran'ın Suriye politikası şimdiye kadar hep savunma koalisyonu oluşturarak İsrail ve ABD'nin saldırı kapasitesini caydırmak üzerine kurulmuştur. Ancak Suriye'de başlayan isyanların dış devletler tarafından desteklendiği ve üçüncü grupta yer alan aktörlerin elde edeceği kazanımlar ile Esad'ın devrilmesi savunma koalisyonu etkisiz hale gelecek ve İran açık hedef haline gelecekti. İran'a göre, İran'ın Suriye'deki politikası güç maksimizasyonu değil aksine mevcut durumu koruyup statükocu şekilde

ilerlemektedir. İnan Suriye’de Esad rejime destek vermesi İnan’ın hayatta kalma istediğinden kaynaklı olduğundadır.

Suriye’deki isyanın ilk yıllarında Devrim Muhafızları’nın faaliyetleri tavsiye ve eğitim üzerine kuruludur (Cappelletti, 2018:s.65). “Devrim Muhafızları subayları ve danışmanları doğrudan Esad rejiminin askeri sistemini temin etmekte ve teçhizatını sağlamakta. Ayrıca, askeri operasyonlarını da gözetim altında tutarak etkin muhalif gruplarla görüşme faaliyetlerini de kendi tekelinde tutmak istemektedir. Öte yandan, savaş alanlarının yönetimine dair planlama rolünü de üstlenmekte ve süreç içerisindeki bölünme çizgilerini de kendisi çizmektedir. Askeri sahalardaki değişiklikler doğrultusunda askeri birimlerin hareketlerini koordine etmekte, Afgan (Fatime Tugay) ve Pakistanlı Şii unsurlar ile desteklenen Irak (Zeynebiyyün Tugay olarak adlandırılan Hz. Ali’nin kızı Hz. Zeynebin türbesini savunmak için Şam’da savaşın bir parçası olmuşlardır (Rezaei, 2019:s.148) ve Lübnanlı Şii milisler üzerinden alan operasyonlarını yürütmektedir. Bu Şii milisler birkaç farklı cepheye dağılmış olup, örneğin Hizbullah Humus, Şam ve Halep şehirlerinde merkez tutarken, Iraklı milisler daha özel coğrafi bölgelerde dağılmakta ve daha önemli rol üstlenmektedir. Bunların en önemlileri Ebu’l Fadl el-Abbas tugayları, Ehl-i Hak grubu ve Ammar bin Yasir Tugay ve Irak Seyyidu’s Şüheda Tugayları gibi gruplardır. Esad güçleri bu milislere lojistik, hava bombardımanı, topçu atışı ve diğer hizmetlerde destek vermekte, öte yandan bunlara yardımcı olan yerel milisleri oluşturmaktadır” (Tala, 2017:s.8).

2015 yılında Esad’ın güçten düştüğü bir Halep gibi önemli bir şehri kaybettiği günlerde Rusya savaşa dahil oldu. Rusya’nın savaşa dahil olması sadece Suriye için değil İnan içinde önemli bir kazanımdır. ABD ve diğer güçlerin karşısında mücadele eden İnan ve Esad küresel sistemin büyük güçlerinden olan Rusya ile dengeleme yoluna gitmişlerdir. Rusya’nın müdahalesi ile Suriye yönetimine karşı olası bir olası bir kara hareketinin önüne geçilmiş oldu. İnan bu sonrasında daha fazla Devrim Muhafızını Suriye’de savaşmak için görevlendirmiştir. Humeyni 2016 yılında “Suriye’de düşmanlarımız ile savaşmasaydık, kendi topraklarımızda savaşla yüzleşecektik” şeklinde Suriye’deki varlıklarını hayatta kalma savaşı olduğu ifade etmektedir (Özyer, 2019:s.79).

Devrim muhafızları vekalet savaşı vererek yabancı savaşçıları ve Suriyeli gruplar arasında bağlantıyı sağlıyordu. Hizbullah’ın ve Kudüs Gücü asimetrik savaş

kabiliyeti İran için önemli görülüyordu (Gürson ve Gamsız, 2019:s.136-137). ABD'nin Irak'ta askeri gücünün tartışılmayacağı İran tarafından benimsenmiş ancak asimetrik savaş da askeri kabiliyetinin yetersiz olduğu da analiz edilmesi İran tarafının özellikle Hizbullah'ın kabiliyetlerini kullanarak ABD'nin desteklediği grupları dengelemek istediği görülmektedir. Devrim Muhafızları ilk olarak danışmanlık ve eğitim vermek için oradaydı ancak ilerleyen dönemde Kudüs Gücü savaşçıları Suriye'deki çatışmalarda aktif rol almaya başladı (Özyer,2019:s79-80).

Kriz hem bölgesel hem de uluslararası bir boyut kazandı. ABD ve Avrupa Esad'a karşı tavır alırken Rusya Esad yönetimine Sovyetlerden beri Ortadoğu'da silah satışı yaptığı ülke olan Suriye silah desteği vermeye devam etti. BMGK Esad' karşı olası bir askeri müdahale hazırlıklarına karşı Rusya ve Çin tarafından engellendi. 2012 yılında BM ve Arap birliği Kofi Anna ve ardında Lakhdar el-İbrahimi Suriye 'de olayları çözmek için aracılık etmek ve çözmek için özel elçiler olarak atandı. İran ise ABD ve müttefikleri İran'ı müzakerelerin dışında tutmaya çalıştığını öne sürdü. İran kendilerini dışarda tutacak bir diplomatik girişimi kabul etmiyor (Nasur, 2014:s.86) ve 2014 yılında 6 maddelik bir çözüm önerisinde bulundu;

- 1- Çatışmalara karşılıklı olarak son verilmeli
- 2- Tüm tarafların içinde olduğu bir diyalog sağlamalı
- 3- Tüm tarafların katılımıyla geçiş hükümeti kurulsun ve uluslararası denetim altında şeffaf ve adil şekilde seçim yapılsın
- 4- İnsani Krizin yaşandığı yerlere yardımlar ulaştırılsın
- 5- Ayrım gözetilmeden zararları tespit edilsin
- 6- basın sahasındaki gerçeklere erişim sağlansın (Taştekin, 2016:s226-227).

Muhalifler ise Esad'ın iktidardan uzaklaştırılması konusundaki talepleri yerine getirilmediği önerileri reddetti (Nasur, 2014:s.86).

Suriye ve İran tarihsel ve stratejik ilişkisi bölgesel çıkarlarını korumak ve devam ettirmek için birbirlerine olan bağından dolayı giderek güçlendi. Suriye ve İran arasında yapılan askeri ve ekonomik anlaşmaların yanın da ayaklanmanın olduğu zamanda İran gazının Suriye üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması için 10 milyar dolarlık doğal gaz anlaşması imzaladı (Nasur, 2014:s.86). İran Rejime maddi destek

sağlamanın yanında ordusu bölünmüş olan (Vatan, 2016) Suriye'ye silah sağlayarak ve milis kuvvetleri destekleyerek Esad'ın yeni bir askeri varlığını yeniden inşa etmesinde yardımcı bulundu (Nasur, 2014:s.86). Devrim Muhafızları adına açıklama yapan Hassan Abbasi "Esad'ı yok etmeye gelmediklerini ifade ediyorlar, ancak asıl hedef İran ellerini kesmek, böylece Hizbullah zayıflayacak ve İsrail güvence altına alınmak isteniyor. Bundan dolayı Suriye'de Suriye ile değil bizimle savaşmak zorunda kalıyorlar" (Rezaei, 2019:s.148).

İran'ın milis güçleri Suriye'ye sokması ve onları silahlandırması Suriye üzerinde Hegemonik güç kurmak istediği ve bundan dolayı saldırgan bir politika benimsediği söylemine yol açabilir. Ancak Suriye'de Esad'ı desteklemesi ve Suriye'nin bütünlüğüne yaptığı vurgular statükodan yana tavır alması ve buna göre tavır takınması saldırgan tutumunu savunmaya dayalı olduğunu göstermektedir. İran gösterilerin mezhepsel bir savaşa dönüştüğünü bununda Türkiye ve Suudi Arabistan'ın desteklediği Sünni grupların başı çektiğini söylüyordu. Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri İran'ın Doğu Akdenizdeki hedeflerine ulaşmasını engellemek için Suriye ayaklanmasını bir fırsat olarak görüp muhaliflere para ve silah yardımında bulunmaya başladı. (Hatehat, 2019:s.8) İran tüm çabalarına rağmen Esad' rejimi kontrolü kaybediyor Esad'a karşı savaşan kesimlerin ele geçirdiği bölgeler artıyordu. İran bu savaşta tek başına karşı önemli başarılar elde edemeyeceğini öngörüp Kudüs Gücü komutanı Süleymani Moskova'ya gidip Putin'i savaşa dahil olması için talepte bulundu. Ortadoğu da daha etkin olmak isteyen Rusya bu fırsatı değerlendirip DEAŞ ile mücadele adı altında Esad'a karşı olan isyancıları hedef aldı. Rusya'nın savaşa dahil olmasının ardından gidişat kısa sürede Esad lehine döndü (Rezaei, 2019:s.149). Rusya'nın Esad'a verdiği destek ilk zamanlar politik ve ekonomik yöntemler üzerinden gerçekleşiyordu. Ancak İran'ın ve Esad yönetiminin Muhafızların başarılarını engelleyememesi Lazkiye-Tartus hattında başarılar elde etmesi Rusya için Akdeniz'deki varlığına olumsuz etki yapacağını bölgedeki etkinliğini zayıflatacağı anlamı gelmekteydi (İnat, 2019).

3.1.1. İran'ın Suriye'ye Politik Desteği

İran'ın Suriye ile arasındaki stratejik ilişkiler son 30 yıldır Ortadoğu'da sarsılmayan bir işbirliğini ortaya koyuyor. Batının ve özellikle ABD'nin sergilediği

politikalar iki ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır. Her ne kadar iki ülkenin birlikteliğine yönelik eylemler söz konusu olsa da Suriye krizi iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştırmıştır. Bu yönde gerçekleştirilen girişimler tamamen başarısız olmuş iki ülke arasındaki ilişkiler stratejik birliktelik artık döndürülemez bir boyuta taşınmıştır. İran Suriye ilişkileri 2000 yılında Esad'ın iktidarı elde etmesi, Irak Savaşı, 2006 Lübnan Savaşı birbirlerine daha fazla yakınlaşmalarına neden olmuştur. Bununla birlikte Suriye'nin diğer Arap ülkeleriyle ilişkileri etkili bir pozisyonda olamaması iki ülkeyi birbirine daha fazla yakınlaştırmıştır(Al-Moussawi, 2017:s.139-140).

2006 yılında İran ve Suriye arasında İsrail ve ABD'ye karşı ortak tehditler ile mücadele etmek için askeri işbirliği antlaşması imzalanmış. İran Savunma Bakanı Najjar *“Suriye'nin güvenliğini kendi güvenliğimiz olarak görüyoruz. Suriye'ye askeri malzeme ve teçhizat satışının yanı sıra ekonomik yatırımlar yapılacaktır.”* İran bu yatırımların yanında endüstriyel projeler fabrikalar, otomobil montaj hatları, enerji santralleri gibi pek çok alanda destekleri bulunmaktadır. 2013 yılında ABD Suriye'de kimyasal silahlarla ilgili açıklamaları askeri müdahale programına karşı Ruhani *“İran-Suriye İttifakı devam etmektedir”* diyerek askeri müdahale fikrine karşı Suriye rejimine açık destek vereceğini ifade etmiştir (Al-Moussawi, 2017:s.139-140).

3.1.2. İran'ın Suriye Askeri Desteği

Suriye'de İran'ın askeri desteği açık bir şekilde gözükmektedir. Askeri teçhizat ve malzemelerin verilmesinden daha önemli destek Suriye'de görevlendirilmiş Devrim Muhafızları kuvvetleridir. Hem Suriye'de askeri eğitim vermekte hem de çatışmalarda görev almaktadırlar. İran'ın bunların dışında Suriye'de görevli Kudüs Gücü, Suriye savaşında güvenlik istihbarat desteği verdiği bunların yanında demografik değişiklikler de bulunulduğu ifade ediliyor (Al-Moussawi, 2017:s.140).

3.1.2.1. İran'ın Milisleri

Suriye'de Şii grupların varlığı 1963 yılına kadar uzanmaktadır. Bu gruplar Baas yönetimince halk ayaklanmalarını bastırmak için kullandığı bilinmektedir. Suriye iç savaşının başlaması ile İran'ın uğraşları sonucu Şii milisler *“Ulusal Savunma Gücü”*

(USG) adı altında bir araya gelmiş ve İran'ın lojistik destek, eğitim ve teçhizat sağlaması ile muhalif gruplara karşı kullanılmıştır (Bilgetürk, 2018:s.414).

Suriye'de silahlı grupların sayısı 14 civarlarında bulunmaktadır. Bunlar "İmam Hüseyin Tugayı, Hizbullah, Irak Hizbullah'ı, Zülfikar Tugayı, Seyyidu'ş Şüheda Tugayları, Bedir Örgütü (Şehit Muhammed Sadr Güçleri), Ebu Fadl elAbbas Tugayı, Kefil Zeynep Tugayı-Asaib Ehl'il Hak, Hizbullah Nuceba Hareketi, Mehdi Ordusu (Muemmel Tugayı), ElVaat es-Sadık Birliği, Esedullah Galip Tugayı, Fatimiyyun Tugayı ve Afganistan-Pakistan gibi ülkelerden Suriye gelen şii silahlı militanlardır (Bilgetürk, 2018:s.415).

Suriye'nin farklı bölgelerinde bulunan bu grupların Esad'ı ayakta tutmakta başarı olduğu görülmektedir. DEAŞ'ın ortaya çıktığı ve etkinlik kazandığı ortamda geleneksel devlet ordusunun kullanılması ve İran'ın Suriye'ye Ordu göndererek savaşa dahil olması İran'a karşı daha fazla mücadele ortamı hazırlayacak ve İran büyük olasılıkla bu savaştan ağır yenilgi ile ayrılacaktır. Bundan dolayı İran DEAŞ ve Suriyeli muhaliflerle savaşı vekalet savaşı mantığıyla yürütmüş ve bir yerde başarıya ulaşmıştır (Botani, 2020).

Bu örgütlerin bazısı Hizbullah ile bağlantılı gruplardır yani sadece Lübnan'dan gelenler değil aynı zamana Hizbullah tarafından eğitilen ve Hizbullah'a katılanlardan oluşmaktadır. Bunlardan biri Irak Hizbullahı bu grup bölündükten sonra ortaya Seyyidu'ş Şüheda Tugayları ayrıca yönetimini ve komutasını Hizbullahın yaptığı Ebu Fadl elAbbas Tugayı, eğitim verdiği Nuceba Hareketi gibi gruplar Hizbullah olarak lanse edilmektedir. Ayrıca İran tarafında Suriye'de oluşturulan Fatimiyyun Tugayı (Farzam ve Sarı, 2017:267-290). Afgan ve Pakistanlı Şiilerden oluşmakta ve bunları ekonomik sebeplerden dolayı milis oluşumlara katılmıştır. Ancak genel olarak Şii oluşumlar ideolojik etkenlerden dolayı ortaya çıkmıştır (Bilgetürk, 2018:s.413-418).

İran'ın Suriye'deki varlığının en önemli sebebi Suriye'de statükoyu korumak ancak bunu yaparken bir takım araçlar kullanmaktadır. Bunlardan en önemleri şii milislerdir. İDMO bu konuda çalışmalar yapmakta Esad rejiminin korunmasında Şii milisleri eğitmektedir. Bu konuyla ilgili açıklamalarda Kudüs Gücü eski komutanı Kasım Süleymani için "Suriye'de kendisinin Şii grupları eğittiğini ve koordine ettiğini" söylenmektedir. Ayrıca Şii grupların Suriye'ye intikal etmelerinde ve silah

elde etmelerinde İDMO Kudüs Gücü tarafından sağlandığı bilinmektedir (Bilgetürk, 2018:s.413-418).

Kasım Süleymani'nin suikast ile öldürülmesi Şii milislerin etkinliklerinin doruk noktaya ulaştığı bir zamanda yapılması Şii grupların aynı başarıları sağlayacak mı sorusunu akıllara getiriyor. Çünkü Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi El Mühendis Şii unsurların faaliyetlerinde çok önemli bir role sahipti. Bundan dolayı Şii milislerin operasyon kabiliyeti nasıl olacağı ve düzenli bir ordu ile mücadelesi hakkında olumsuz düşünceler bulunmaktadır (Botani, 2020).

3.1.3. İran'ın Suriye Ekonomik Destekleri

İran Suriye arasındaki ilişkiler eskisine göre daha stratejik bir noktada olduğunu söyleyen İranlı Diplomat Sayed Hadi Sayed Afghey ayrıca mevcut şartlarda Suriye verilmesi gereken ekonomik desteğin önemini vurguladı. Suriye krizinin başlangıcından beri Suriye ekonomik ve ticari ekonomik hacminin 2015 itibari ile 800 milyon dolarlara ulaştığını günümüzde ise 6 milyar dolara ulaşacağını ifade etmektedir. Suriye'nin İran'a maliyeti neredeyse kendi ekonomisinin yarısına mal olacak düzeylerde bu kadar yüksek olmasında Suriye'deki milis güçlerin de masraflarının ödemesini ve onların askeri teçhizatlarını sağlamasında etkisi bulunmaktadır. Yani demek istediğimiz İran Suriye yönelik ekonomik desteğini iki aşamada değerlendirmek mümkündür. Birincisi Suriye rejimine doğrudan ve dolaylı destek bunun yanında ikinci olarak İranlı ve İranlı olmayan askeri oluşumların finansmanlığı şeklinde olmaktadır (Al-Moussawi, 2017:s.140-141).

İran'ın ekonomik destek vermesindeki amaç Suriye'nin ekonomik hayatının canlanması ve yerel müttefiklerinin etkisinin güçlenmesi sonucu Şam üzerindeki hakimiyeti sağlamak ancak ittifak içinde olduğu Rusya'nın Suriye'ye destekleri ve çıkarları sebebiyle bunu tam olarak elde edememektedir. İran yönetimi Suriye'de karlı yatırım yapma girişimleri Rusya tarafından bir şekilde engellenmektedir (Hatehat, 2019:s.6-8).

Ancak İran Suriye'de iki yaklaşım benimseyerek Suriye ekonomisinde kendini sağlamlaştırmak istiyor. Birincisi Suriye'de Halep ve Deyrizor'un kırsal bölgesinde yaşayan ve yatırımlardan uzak olan noktalara yatırım yapıyor. Buralarda yaptığı

yatırımlar ile ihmal edilmiş bölge toplulukları üzerinde taraftar bulmak ve etkisini arttırmak istiyor. İkinci olarak İran'ın Suriye'de verdiği kredileri alan şirketleri sınırlı tutup kendisine yakın güçlü bir ekonomik şirketler oluşturmak istiyor. Aslında İran'ın Suriye müdahalesi yeni Pazar alanları açmak değil Finansal yatırımları Suriye'deki güvenliği ve sürdürülebilir stratejik varlığını koruyarak bölgesel hedeflere ulaşmaktır (Hatehat, 2019:s.5-7).

İran Fırat vadisin boyunca Suriye'nin doğusunda olan El-Bakara kabilesinden Necef El Beşir kabilesi gibi yerel aşiret liderleri ile antlaşmalar yapmıştır. Böylece bu tarz yerel aşiretlere hayvancılık, hayvan yemi gibi geçim kaynakları üzerinden destekler verip bölge insanında etkinlik kurmak istiyor. Bunun dışında tıp merkezleri, okullar, rehabilitasyon merkezleri kurmaktadır. Ayrıca Devrim Muhafızlarının etkinliğinden olan Yerel Savunma Güçleri ile (YSG) yerel müttefiklerine taşımacılık ve petrol ticaretinde teşvikler vermektedir. Bununla birlikte Lübnanlı girşimcilere Şam ve Humusta gayrimenkul ve toprak alması için teşviklerde bulunuyor. Ancak bu durum yerel halk üzerinde istenen etkileri vermemekte halkın tepkisini çekmektedir (Hatehat, 2019:s.5-7).

Rusya'nın Suriye'ye yaptığı ekonomik yardımların İran'ın yapmakta olduğu yatırımlar karşısında daha az siyasi ve ekonomik bedelle olduğu görülmektedir. İran'a göre daha seçici olan Rusya kilit sektörlerde yaptığı yatırımlar ile İran'da dengelemektedir. Ancak Esad yönetimi Finansman olan Rusya ve İran'ın sözleşme yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda çekinceli hareket etmektedir. Bu durum aslında Suriye'nin iki ülkeye ne kadar bağımlı olduğunu kanıttır. Ancak yatırımcı olan Rusya ve İran Esad yönetiminin yükümlülüklerini yerine getirememesi sonucu sözleşmeleri fes etmekten çekinmemektedirler. Dolayısıyla şunu İran ekonomik hedefleri ile Suriye yönetiminde sürdürülebilir stratejik çıkarlarını ön planda tutuyor. Ancak bu çıkarları güvenlik tehdidini bertaraf etmek için yaptığı söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü İran Suriye'yi bölgesel hedeflerine ulaşmak ve bu hedefleri koruyacak bir zemin oluşturmak istiyor (Hatehat, 2019:s.5-7).

3.2. SURİYE KRİZİNDE İRAN-RUSYA İLİŞKİLERİ

Rusya'nın müdahalesi sonrasında İran daha fazla Kudüs gücünü Suriye'de konuşlandırmaya başladı. Rusya ve İran'ın yardımlarıyla Suriye'de Esad Rejimi muhalif güçlerin askeri oluşumları ve bunun gibi pek çok yerel milis kuvvetlerinin etkisini kırmayı başardı. Suriye rejimi destekleyen en önemli iki müttefik olan Rusya-İran, Suriye krizine girerek önemli bedeller ödemişlerdir. Suriye'nin ekonomik açıdan toparlanmasını ve bundan faydalanmak istemektedirler. Ancak bu durumun uzun bir zaman dilimi boyunca mümkün olacağı belirsizdir. Hem Moskova hem de Tahran kendi ülkelerinin ekonomik yük yükleyen bu savaşta ağır zorluklar ile karşı karşıyadırlar. Her ne kadar aynı amaç için Suriye'de bulunuyorlarsa da eyalet ve yerel milis güçleriyle ilişkilerde farklı noktalarda bulunmaktadır. İki ülkede ortak amaç Suriye'nin bütünlüğü ve siyasi istikrarı sağlamak bunu yaparken Esad rejimin iktidarından yana bir tavır takılmaktadırlar (Hatahet, 2019:s3). İran Suriye'de ki çıkarlarını korumak için Moskova ilişkilerini iyi tutmak istiyor. Bazı noktalarda farklı stratejiler geliştiriyor olsa da Rusya'nın Suriye'de konumu kurumsallaştırma çabalarına karşı bir şey yapamıyor. Moskova bölgedeki çıkarlarını en iyi dostane otokratik yönetime sahip olan rejimin koruduğuna inanıyor ve yatırımını ona yapıyor. İki ülke bölgede amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını savunmak adına "Rus hava üstünlüğünü kullanıp, İran'ın yerde ki milis kuvvetler, ve Hizbullah savaşçıları kullanıyorlar (Barzegar ve Divsallar, 2017:s.51). Aslında iki ülke için şunu söylemek mümkün iki devlette savaş sonra etki alanları korumak istiyor. Rusya hem Ortadoğu hem de Akdeniz'den dolayı, İran ise Hizbullah ve İsrail tehdidine karşı Suriye'de çıkarlarını korumak istiyor. Suriye İran için kritik bir nokta bundan dolayı bölge ilişkilerinde etkili olması dolayısıyla Esad'ın varlığı önemlidir.

Bölgesel işbirliği açısından Rusya ve İran potansiyel ortaklar ve stratejik müttefikler olarak kabul edilmektedir. İran için Rusya en önemli stratejik müttefiktir. İran bölgede politikasını Suudi Arabistan'ın etkisini Suriye'de ve Arap coğrafyasında var etkisini kırmak istiyor (Faiiazzy, 2012:s.16-20). Rusya için Tahran daha az tehlikeli bir konumda olmasına rağmen, Rusya yine de İran'ın hem Kafkasya da etkisini kısıtlamak hem Suriye'de etkinliğini kontrol altında tutmak istiyor (Snyder, ,2017). İran ne kadar güvelik kaygılarıyla hareket etse de Rusya'nın İran'ı bölgede olası tehdit olarak görmekte ve poltiakalarını yine bu doğrultuda gerçekleştirmektedir.

Neorealizme göre devletler her ne kadar işbirliği içerisinde olsa bile diğer devletlere karşı güvensizlik hisseder ve politikaları daima bu doğrultuda olmalıdır. Rusya, İran ile ilişkilerinde birlikte hareket etse bile onu sürekli dengelemek istemektedir. İran ise İsrail ve ABD'ye karşı korunmak için Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya devam etmektedir.

Rusya ve İran'ın ortak hareket ettiği bir diğer nokta ABD'nin başarısız devlet yaratma girişimi ve o ülkelere karşı askeri müdahale girişimlerini engellemektir. Aynı şekilde iki ülkenin Trump'ın göreve başladığı yıldan beri ortak çıkarları daha da artmıştır. Her ikisi de ABD ile artan gerilimler ve ABD'nin Ortadoğu siyasetinden rahatsız bundan dolayı ABD'nin bölgedeki varlığını ve etkinliği azaltmak istemektedirler. Özellikle Trump yönetimin nükleer anlaşmadan çekilme kararı, jeostratejik mahiyeti açısından önemli bir durumdur çünkü bu karardan sonra İran-Rusya ilişkileri stratejik ortaklığa dönüştürmesi sebebiyle önemli bir durumdur (Buraya kaynak gelecek). İran için bu işbirliği devrimin temelinden gelen "Ne Doğu Ne Batı" ilkesine önemli şekilde karşı olmasına rağmen stratejik ortaklık boyutunda ilişkiye dönüştü. Devrimin ilk yıllarında Müslüman olamayan emperyalist devletlere sonuna kadar karşı olan İran ABD ve Rusya blokları ittifakları reddetmişti. Ancak Suriye savaşında gücünün yetmemesi İran'ı ilk defa Siyasi güvenlik ortaklığı yapmaya itti. Bu işbirliği aslında İran'ın Suriye özelinde ancak genel anlamda da hedef ve amaçlarına varabilmek için akılcı pozisyonlar alıp ideolojik kararlarında esneklik gösterebileceği ortaya koyuyor (BarzegarveDivsallar 2017:s51). Ancak Rusya her ne kadar İran ile işbirliği içinde olsa da İran'ın Esad'ı ağırlayıp Dini lider Khmamenei şükranları ve kişisel bağlılığını sunup Devrim Muhafızlarına saygı ile karşıladığını ifade ettiği gün İsrail başbakanı ile bir araya gelmektedir. Bu durum aslında İran ve Rusya'nın ilişkilerindeki asimetric öncelikleri ortaya koyuyor. Kasım Süleymâni'nin olduğu bir ortamda yapılan bu toplantıda Suriye'de Devrim Muhafızlarının gücünü de daha iyi anlaşılmasını sağlıyor (Duclos, 2019; NationalWorld, 2019).

İran ve Rusya'da bir çok operasyonda birlikte hareket etmişlerdir: Rusya savaş uçakları İran Hamedan şehri yakınlarındaki hava üssünü kullanmıştır. Bu durum her ne kadar İran anayasasına aykırı olan bir durum olsa bile hava üssünü yabancı bir ülkenin savaş uçaklarına açmışlardır. İran ittifak yaptığı Rusya ile olan ortaklığı bir çok açıdan İran'ın ideolojik altyapısında değişikliklere gitmesine neden oldu. Rusya

bu üssü kullanarak Suriye’de bir çok noktada bombardıman yapmıştır (Katzman, 2020:s.14). Aslında şunu söylemekte yanlış olmayacaktır: Rusya bölgedeki varlığını ve etkinliğini kendi konumu sağlamlaştırmak için İran’ı bir araç olarak kullanıyor.

İran Suriye’de, Lübnan tarzı bir yönetim şekli tasarruf ederken, Rusya ise Suriye’nin daha ademi merkezîyetçi ve bölgesel olarak seküler olan bir ülke olarak görüyor. Suriye’nin bölgesel denge konusunda İran’ın ve Rusya’nın farklı fikirlerde olduğu aşıkardır. Bununla birlikte İran’ın Suriye üzerinde özellikle idlip ve kuzeyi hakkında beklentilerin Rusya’dan farklıdır. Bu konuda da farklı politikalar yürütülmektedir. Ancak iki ülke bu durumları ortak menfaatlerden dolayı aşmaktadır (Özel, 2016).

3.3. ASTANA SÜRECİ

Suriye’de çatışmaların arttığı dönemde bir dizi diplomatik girişimle çatışmaların bitirilmesi için görüşmeler yapılmıştır. İlk görüşmeler Arap Birliği, BM, Batılı bazı ülkeler ve Rusya gibi uluslararası aktörlerin başlattığı bu girişimler bölgesel devletlerin olmaması ya da bölgedeki devlet dışı aktörlerin olmaması veya fikirlerinin kabul görmemesi nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2012 yılında BM Özel Temsilcisi Kofi Annan, Rusya ve Şam ile görüşmüş ve 6 md oluşan mutabakata varılmış ancak daha sonra Esad’ın “rejimin ağır silahlarını merkezlerden çekmesi” kısmını tehdit olarak görmesi ile girişim başarısız olmuştur. Kofi Annan’ın bu girişiminin başarısız olması nedeniyle Cenevre I adında ilk uluslararası zirve gerçekleştirildi. Bu görüşmelere BMGK 5 daimi üyesi, AB temsilcileri, Kuveyt, Irak, Katar’ın katılımı ve yine Kofi Annan’ının girişimleri sonucu gerçekleşmiş görüşmeler Suriye’ rejimi ve muhalefetinden kimsenin katılmaması ayrıca ABD ve Rusya arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle başarısız olmuştur. Kofi Annan’ının istifasına neden olmuş ve yerine Lahtar İbrahimi atanmıştır. İbrahimi’nin Cenevre II ve III görüşmeleri için faaliyetlerde bulunmuş. Ancak iki görüşmede sonuç bulamamış ve başarısızlığa uğramıştır. Bu görüşmelerin başarısızlığa uğraması sonrasında Rusya, İran ve Türkiye arasında ateşkes yapılması hakkında mutabakat kabul edilmiştir. Anlaşma “Suriye rejimi ve muhalifler arasında anlaşma, garantörlük

anlaşması ve barış görüşmelerinin yeniden başlaması” hakkındadır. Bu mutabakat sonrasında Astana görüşmeleri başlamıştır (Aksu, 2019:s.10-13).

Türkiye, Rusya ve İran arasında 2017 yılında Kazakistan’da ilk Astana görüşmeleri gerçekleştirilmiştir (Güler, 2020:s.156). Bu görüşmelerde üçlü bir mekanizma kurulması kararlaştırılmış ve toplantılar sonucunda çatışmasızlık bölgeleri ilan edilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak DEAŞ, HTŞ, El-Nusra gibi terör örgütlerinin ayrıştırılarak ve bu gruplar ile mücadelenin sürdürülmesi devam edecek bunun dışında Suriye’deki tüm ılımlı muhalif grupların görüşmelere katılması istenmiştir. İlan edilen çatışmasızlık bölgelerinin garantörleri İran, Türkiye ve Rusya olmak üzere bu bölgeler “İdlib’in tamamı, Lazkiye, Halep ve Hama’nın bazı kısımları, Humus (Rastan ve Talbise) vilayetinin belli bölümleri, Şam (Doğu Guta) bölgesi ve Dera ve Kuneytra vilayetlerinin belli bölümlerini kapsayan çatışmasızlık bölgeleri oluşturulmasına ilişkin Muhtıra imzalanmıştır” (Varlık, 2018:s.2).

İran, Türkiye ve Rusya liderliğinde gerçekleştirilen Astana görüşmeleri Suriye’de siyasi çözüm somut adımlar atılmasını sağlamıştır. Ardında Soçi zirvesinde Suriye’de bulunan yabancı askerlerin ve terör örgütlerinin bölgedeki etkinliklerinin kırılması konusunda adımlar atılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca Suriye’den iç savaş nedeniyle kaçan sığınmacılar ve yerleri değişmiş kişiler dönüşü sağlanması için girişimler hayata geçirilmiştir. İdlib’de yaşanan olumsuz gelişmeler üçlü koordinatörlüğün devamlılığını tehlikeye atmıştır (Aksu, 2019:s.10-13). 2018 yapılan görüşmede “ Suriye’nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü, Nusra Cephesi, DEAŞ ve El Kaide gibi terörist grupların tamamen ortadan kaldırılmasında iş birliği, terörist gruplarla ateşkes rejimine katılmış silahlı muhalif grupların ayrıştırılması, siyasi sürece vurgu, Anayasa Komitesi’nin kurulması, insani yardım, sığınmacıların geri dönüşü, mülteciler ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişiler hakkında uluslararası konferans düzenlenmesi” hakkında kararlar alınmıştır (Aksu, 2019:s.10-13). Ayrıca 2019 yılında Soçi’de yapılan görüşmede “İdlib’te HTŞ’ye (Heyet Tahriri el-Şam) karşı net adımlar ile karşılık verilmesi bununla birlikte kurulacak olan anayasa komisyonu altı yeni isim önerilmesi, terörle mücadele daha somut adımlarla sağlanması ve Suriye’nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığının korunması yönünde ortak düşünceler ifade edilmiştir (Aksu, 2019:s.10-13). Astana süreci her ne kadar şüana kadar başarılı olamamış olsa bile görüşmeler Suriye konusunda atılmış en önemli siyasi adımlardır.

Suriye’de üç farklı görüşe sahip devlet istikrar arayışı içinde olması Suriye krizinin bölgesel anlamda yapılan görüşmeler ile çözüme ulaşacağını göstermektedir.

İran Cumhurbaşkanı yapılan görüşmelerde güvenli bölge kurulması konusuna olumlu bakmadıkları ve Esad yönetiminde olması gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye’nin güneyde terör konusundaki rahatsızlıklarını anlayışla karşıladığı ve Esad ile Türkiye arasında görüşmelerin tekrar başlamasını sağlamak istiyorlar. Bundan dolayı Adana mutabakatına vurgu yapıp Türkiye ve Suriye arasında diyalogun geliştirilmesini istiyorlar (Çalışkan, 2019:s.2).

İdlib’te HTŞ’nin etkinliğini artırma çabaları üç ülke liderlerinde dile getirdiği bir konu olmaktadır. İran bölgedeki terör unsurların temizlenmesini istemekte ve Rusya ile birlikte bu İdlib’te bu örgütlere karşı harekete geçilmesi gerektiğini vurguluyor. Ancak idlib’te yapılacak müdahale sonrası çıkacak çatışmalar sonucunda Suriye’de yeni bir insanı kriz doğacak bir çok insanın olumsuz etkilenmesine sebep olacak ayrıca Türkiye yapılacak müdahalenin bölgesel ittifakları etkileyeceğini vurgulamakta ve rejimin ateşkese uyması gerektiğini ifade etmektedir. Üç ülkede Astana sürecindeki girişimleri ortadan kaldırmak istemediği için sükûnetin sağlanması konusunda anlaşmışlardır (Çalışkan, 2019:s.2-3).

İran ve Türkiye, Suriye’de her konuda anlaşmaları mümkün değil iki ülkenin olaylara yaklaşımı ve çıkarları farklı ancak iki ülkede Suriye’de istikrarın sağlanmasını amaçlamaktadır. Bundan dolayı iki ülkede Suriye’de istikrarın sağlanmasının bölgesel güvenlik ve istikrar için önemli olduğunun farkında bundan dolayı farklı fikirlerde olmalarına rağmen Astana sürecinin işleyişine katkı sağlamaktadırlar. Suriye’nin doğu ve kuzey kesimlerinde DEAŞ ile mücadele yaptığını nedeniyle Rakka’ya giren PYD/YPG hem Türkiye hem de İran için tehdit oluşturmaktadır. İki ülke bölgede ABD kontrolünde bir terör devleti istemediği aşikardır. Bu durum İran’ın müttefikleri ve Türkiye ile olan ilişkilerini Astana sürecinin bozulmaması için çözüm odaklı yaklaşmasına sebep olmaktadır (Golkarian, 2019:s.5).

İran’ın Astana sürecini başarıya ulaşmasını istemesindeki amaç oluşacak istikrar ortamında Irak ve Suriye üzerinden enerji hatlarını Akdeniz’e ulaştırmak ve ekonomik kazanç sağlamak. Bununla birlikte İran’ın İsrail’den tehdit algılaması İsrail’in bölgeyi karıştırmak Kudüs ve daha geniş alanlarda tek yetkili olmak. Bu emellerine ulaşmak için İsrail’in bölgedeki devletleri karıştırıp daha sonra İran’a müdahale edip rejimini

yıkmak. Bundan dolayı İran güvenliği sağlamak için İsrail'i kendi sınırlarından daha uzak noktada durdurmak böylece hareket kabiliyeti kazanmak ayrıca Astana süreci ile Suriye'de oluşacak istikrar ile emperyalist batı devletleri, ABD ve İsrail'in saldırı potansiyelini sınırlayacaktır. Sonuç olarak şunu söylemek gerekli Astana ile Suriye'de oluşacak istikrar ortamı İran'ın Akdeniz'e ulaşmasını böylece ekonomik kazanç sağlayacağı, arka bahçesi olarak gördüğü Suriye üzerinden İran'ın güvenliğini sağlayacağı bununla birlikte üçlü ittifak olarak Türkiye, Rusya ve İran'ın işbirliği ABD'nin bölgedeki faaliyetlerine sınırlama getireceği nedeniyle İran için önemlidir (Golkarian, 2019:s.5-8).

İran'ın ittifak içine girdiği Türkiye ile ilişkileri bozulmaya yakındır. Ancak bölgede iki ülkenin konumu, jeopolitik ve jeostratejik açıdan önemi birbirleri ile ilişkilerin gelişmesi için zaman ve zemine bağlıdır. İki ülke içinde Suriye'de oluşacak istikrarsızlık kendilerine karşı oluşacak saldırıların sığrama tahtası bundan dolayı iki ülke arasındaki ittifak bölgenin istikrar kavuşması için önemlidir.

SONUÇ

Bu çalışmada İran'ın bölgede rasyonel bir aktör olarak Suriye krizinin çatışma haline geldiği ilk yıllardan itibaren güç dengesini sağlamak amacıyla statükonun korunmasını defansif bir politika ile ortaya koymaya çalışıldı. Bu çalışmada İran'ın Suriye'de uyguladığı politikayı pragmatist ve savunma temelli olduğu iddia etmektedir. Öncelikle İran Suriye ittifakı, ABD'nin bölgede "jandarma devlet" rolünden doğan tehditleri ayrıca İsrail'in iki ülke içinde ortak tehdit oluşu ve Irak'tan doğan tehditler farklı ideolojilere sahip iki ülkenin ortak tehdit algısı üzerine kurulmuş savunma temelli ittifakın oluşmasına neden oldu.

İki ülke ilişkileri her zaman ortak çıkarlara sahip olmadılar; Kuveyt İşgalinde, Emel-Hizbullah çatışmasında olduğu gibi ancak birbirlerinin çıkarlarını koruyarak bu anlaşmazlıkların önüne geçmeye çalıştılar. İran, ABD ve İsrail'in hem teknolojik hem de ekonomik olarak kendinden üstün bir konumda olduğunun farkındaydı ve bu farkı kapatmak için silahlanma yoluyla güç arttırımına giderse bölge ülkelerinin güvenlik ikileminden kaynaklı tehdit algısı içine gireceklerini biliyordu. Bundan dolayı dışardan kaynaklı tehditleri savunmacı bir doktrin ile dengelemek istedi.

Suriye krizi oluşmaya başladığı ilk günlerde muhalifler ilk olarak İstanbul'da bir araya gelmiş ardından pek çok toplantı ve görüşme yapmışlardır. Ancak muhaliflerin parçalı yapısı ortak bir tutum içinde hareket edememeleri ve farklı ilişkiler içinde olmaları ayrıca Suriye muhaliflerini destekleyen ülkelerin çıkarsal ayrılıkları İran'ın 40 yıllık müttefiki korumak ve ittifakın devamlığını sağlamak için Suriye'de Esad yönetimine destek vermesine neden olmuştur. İran uzun zamandır oluşmuş olan ittifakın bozulmasını istememekte bundan dolayı statükodan yana bir tavır sergilemektedir.

Defansif realizme göre devletler güvenliklerini sağlamak için güç maksimize etmek yerine yeterli miktarda güç ve dengeleme siyaseti gütmeleri gerekir. İran, Suriye ile olan ilişkileri incelendiğinde bölgede iki ülke güçlerini maksimize etmek içinde değil olası saldırıları dengelemek için ittifak ilişkisi içine girdiklerini görmekteyiz. İran, Irak'ta ABD'nin Saddam'ı devirmesi sonrası sonraki hedefin kendisi olduğu aynı şekilde Suriye'de şer ekseni dahil edilmesi ile olası bir saldırıya maruz kalacağını öngörmekteydi. Ancak güç arttırarak ABD ve İsrail gibi tehdidin ortadan kalkmasının

mümkün olmadığını bilmekteydiler. İki ülke mevcut güçleriyle ittifak ilişkisi içinde ABD ve İsrail'den gelecek tehditleri engellemek istediler.

İsrail'den kaynaklı tehditleri Hizbullah'ın varlığı ile dengelemek için Suriye'nin İran için çok önemli bir konuma sahiptir. Hizbullah'a yapılan destek Suriye üzerinden yapılmaktadır. Suriye'de statükonun değişmesi sonrası İsrail ile ilişkiye geçebilecek bir iktidarın varlığı İran için önemli bir tehdit kaynağıdır. İran, Suriye ile süre gelen ilişkilerini aynı şekilde devam ettirmek istemektedir.

İran Suriye ofansif realist bir politikaya sahip olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Ancak İran'ın Suriye'deki askeri varlığı ve destekleri ayrıca ekonomik olarak bölgedeki halklara yönelik destekleri kendisine bağlı aşiret liderleri yetiştirme isteği ve onları silahlandırıp eğitim sağlama girişimleri İran'ın hegemonya kurmaya yönelik hamleleri olarak okunabilir. İran 1980-88 Irak savaşından bu yana ilk kez İDMO Kudüs Gücü'nü çatışma bölgesine sürerek askeri gücünü konvansiyonel bir hale dönüştürdü. İran hem Suriye'ye askeri destek ve danışmanlık sağlarken hem de kendi milis güçlerini güçlendirmiştir. Böylece Suriye savaşında İran milisler savaşı daha mezhepçi bir hal almasına neden oldu. Suriye'deki istikrarsızlığın artmasına neden oldu. Ancak İran'ın konvansiyonel bir savaş yürütecek bir kapasiteye sahip olmaması Suriye'de vekiller ile bir savaş yönetmesine neden olmaktadır.

İran'ın bölgedeki hegemon güçler ile karşılaştırıldığında işgal amaçlı değil Türkiye gibi ulusal güvenliği tehditlen kaynaklı sınır ötesinde güvenliğini sağlamak istiyor. İsrail bölgede topraklarını genişletip Golan tepelerini işgali, Hizbullah'a yönelik saldırıları gibi yayılcı politik bir amaç taşımamaktadır. İran'ın Suriye'deki askeri varlığı güvenliğini sınırların ötesinde oluşturduğu ittifakı sürdürülmesini sağlayarak gerçekleştireceğine olan inancından kaynaklanmaktadır. İran bölgede hegemon olmak için Suriye'de güç arttırımına gidiyorsa ya da Suriye daha fazla askeri, ekonomik ve toplumsal kaynağa ulaşması gerekmektedir. Şii nüfuzu olan Arap ülkelerine yayılmak Pers emperyalizmini kurmak ve bölge ülkelerini sömürmek için yeterli kapasiteye sahip değildir. İran askeri stratejide geleneksel savaş anlayışından farklı olarak direniş grupları gibi rik savaş yapabilecek düzensiz stratejilere sahiptir. Ancak İran kendi korumak için nüfuz alanları ve devlet dışı aktörlerle olan bağlarını genişletmektedir.

“İttifakın güç dengesi teorisi, bir ittifak ilerlemesinde devletin seçimlerini değerlendirmek ve bilgilendirmek için en çok kullanılan modellerden birini oluşturmuştur. Karar vericilerin işlettiği dış alan Orta Doğu, hegemonyalı küresel güçler tarafından istikrarsız meşruiyet, yayılmış güvensizlik ve sıradışı nüfuzdan ötürü istisnai olarak değişkendir” (Cappelletti, 2018).

Bu noktada İran Suriye ittifakı anlaşılması için güç dengesinde ittifak oluşturulurken devletler kendilerinde daha gelişmiş bir güce karşı koyabilmek adına ittifak kurarlar. Burada güçlü devletlere karşı dengeleme sağlamak için zayıf devletlerin bir araya gelerek müttefik olmaktadır. Bununla birlikte peşine takılma stratejisi yani “bandwagon” nadir olarak görülmektedir.

Güç dengesinde bir araya gelen devletler genellikle benzer amaçlar gütmektedirler. İran ve Suriye ideolojik, etnik olarak pek çok farklılığa sahiptir. Ancak iki ülkenin hedefleri ve tehdit algıları aynı noktada bulunmaktadır. Saldırı amaçlı kurulan ittifaklar genelde uzun ömürlü olmamaktadır. Ancak savunma temelli kurulan ittifaklar saldırı amaçlı ittifaklara göre daha uzun ve tutarlı sonuçlar vermektedir. İran ve Suriye arasında kurulmuş savunma temelli ittifak 40 yıla rağmen devam etmiştir. Bu süreçte her konuda iki ülkenin çıkarları aynı noktada buluşmamış. Buna rağmen ittifakın iki ülke güvenliği için sağladığı imkanlar ortak çıkarlar ve birbirlerinin çıkarlarına destek olarak göstermiş oldukları çaba ittifakın mevcudiyetini devam ettirmiştir.

Suriye’de Esad’ın ayakta kalmasında İran kilit rol oynamıştır. Rusya’nın Savaşa dahil olmasında İran’ın ve devrim muhafızlarının etkisi görülmektedir. İki ülkenin müdahalesi Esad’a ayakta kalma imkanı sağlamış ve ittifakın devam etmesini sağladığı gibi İran ve Rusya Suriye’de ortak hedefler doğrultusunda müttefik olmuşlardır. Bu durum İran’ın Suriye üzerinde hegemonya ve yayılmacı amaçlar gütmemesinin engellerinden biridir. Rusya ekonomik, askeri ve politik destek sağladığı Suriye üzerinde söz sahibi olarak İran’ı görmek istememektedir. Böylece İran’ın statükodan yana olduğu gerçeği daha da ön plana çıkmaktadır.

Bütün bir çerçevede ifade etmek gerekirse İran’ın bölgesel çıkarları ve güvenliği için Suriye oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. İran uzun zamandır var olan ittifakın yıkılmaması için Suriye yani Esad yönetimine destek vermektedir. İran bu desteği sağlarken her ne kadar Suriye’de askeri varlığını arttırıyorsa da bunu

yapmasındaki amaç Suriye’de bölgesel liderliği sağlamak için yayılcı bir tutum ile hegemonya oluşturmak değil. Aksine Suriye’nin Esad ile ayakta kalmasını sağlayarak özellikle ABD ve İsrail’den kaynaklı tehditlere karşı güç dengesi sağlamak. Ayrıca Suriye’de Suudi Arabistan başta olmak üzere Batı destekli güçlerin iktidarı ele geçirmesi sonucunda İran ile Suriye ittifakının geleceğinin belirsizleşmesi ve bu durumun riske atılmayacak kadar önemli husus olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Suriye’nin özellikle iktidarın İran karşıtı bir grubun eline geçmesi İran’ın Hizbullah’a olan desteklerinin ulaşmasında engel olacak bununla birlikte Akdeniz’e ulaşmak isteyen İran’ın yolu kapanacaktır. Bunlardan kadar önemli bir diğer husus Suriye’de İran karşıtı bir hükümet oluşması sonucunda İsrail’in Hizbullah’ hedef alması durumunda İran’dan yapılacak destekler kesileceği için İsrail’i dengelemek ve Suudi Arabistan’ı bir nebze Türkiye’yi dengelemek için oluşturulan “Şii Ekseni/Direnif Ekseni” ortadan kalkacak ve İran bölgede tamamen yalnız ve köşeye sıkıştırılmış hissedecektir.

Son olarak İran ile Suriye ilişkileri geçmişten günümüze değerlendirildiğinde ve Suriye’de revizyonist amaçlar ile hegemonya kurmak ve güç arttırımı içinde olmaması bunun yerine statükodan yana tavır takınması ve güvenlik sağlamak için yeterli miktarda güce sahip olması İran’ın Suriye defansif realist perspektiften okunabileceğini göstermektedir. İran’ın Suriye’de Esad’ın gitmesini isteyen devletlerin saldırı nitelikli gücünden, saldırgan niyetlerinde emin ve coğrafî olarak yakın olmasından kaynaklı tehdit algılaması nedeniyle Suriye ile var olan ittifakını devam ettirmek için Suriye’ye iç savaşına müdahil olmuştur.

KAYNAKÇA

Kitap ve Kitap Bölümleri

Adıbelli, Barış (2017). Pax Persica: İran Jeopolitiği. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ametbek, Dinmuhammed (2017). İran Dış politikasının Jeopolitik Kodları. Ankara: ANKASAM.

Arı, Tayyar. (2010). Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği. Bursa: MKM Yayınlar.

Arı, Tayyar. (2014). Uluslararası İlişkilerde Büyük Tartışmalar ve Postmodern Teoriler. T. Arı içinde, Post-Modern Uluslararası İlişkiler Teorileri (s. 1-49). Bursa: Dora Yayınları.

Balcı, Ali. (2016). Realizm. A. Balcı, & Ş. Kardeş (ED) içinde, Uluslararası İlişkilere Giriş (s. 85-97). İstanbul: Küre.

Çelebi, Özlen. (2007). Uluslararası İlişkilerin Disiplin Olarak Ortaya Çıkışı ve Nitelikleri: Güvenlik. H. Çakmak (Dü.) içinde, Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler. Barış Kitapevi.

Doğan, Nejdet (2008). Global Politika Bölgesel Gelişmeler ve Türkiye. Ankara: Savaş Yayınları.

Donnelly, Jack (2004). Realism and International Relations. New York: Cambridge University Press.

Donnelly, Jack (2012). Realizm. A. Linklater, J. True, C. Reus-Smit, J. Donnelly, M. Paterson, R. Devetak, T. Nardin içinde, Uluslararası İlişkiler Teorileri (A. Arslan, & M. Ağcan, Çev., s. 50-82). İstanbul: Küre.

Elman, Colin (2007). Realizm. M. Griffiths içinde, International Relations Theory for the Twenty-First Century (s. 11-21). New York: Routledge Press.

Goldstein, Joshua (Akbarzadeh, 2017) ve Pevehouse, Jon (2015). Uluslararası İlişkiler. (H. Özdemir, Çev.) Ankara: BB101.

Goodarzi, Jubin. M. (2009). Syria and Iran: Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East. Londra: I.B. Tauris.

Görentaş, İtir A. (2009). Realizm ve İkilem. H. Çomak (Dü.) içinde, Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış (s. 41-67). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Gündoğan, Ünal (2016). İran ve Ortadoğu. Ankara: Adres Yayınları.

Güler, Mehmet Ç. (2020). Türkiye-Rusya İlişkiler. SETA içinde, 2019'da Dış Politika (s. 156-162). İstanbul: SETA.

Gürson, A. Poyraz (2017). Büyük Güçlerin Suriye Planı. Ankara:Kripto

Gürson, A. Poryaz, Gamsız Salih (2019). Büyük Güçlerin İran Planı. Ankara: Detay Yayıncılık

Hunter, Shireen T. (2010). Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order. California: Praeger.

Karabulut, Bilal (2015). Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek. Ankara: Barış Kitapevi.

Kaya, Hulusi E. (2017). Neorealist Kuram Çerçevesinde Uluslararası Nükleer Güvenlik. S. Turan, & N. Ö. Köroğlu (Dü) içinde, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları Ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar, (s. 37-56). London: Transnational Press London.

Knutsen, Torbjon L. (2006). Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi. (M. Özay, Çev.) İstanbul: Açılım Kitap.

Korkmaz, Yusuf (2015). İran Suriye Bölgesel İttifakı ve Arap Baharı Sürecine Yansıması. İstanbul: Matbuat Yayın Grubu.

Köse, Talha (2008). İran Nükleer Programı ve Ortadoğu Siyaseti: Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkanları. Ankara:SETA

Linklater, Andrew (2012). İngiliz Okulu. B. Scott, A. Linklater, R. Decetak, J. Donnelly, T. Nardin, M. Paterson, & C. Reus-Smit içinde, Uluslararası ilişkiler Teorileri (s. 119-149). İstanbul: Küre.

Liska, George (1962). Nations in Alliance. The limits of Interdependence. Baltimore: The John Hopkins Press.

Maltzahn, Nadia Von (2013). The Syria-Iran Axis: Cultural Diplomacy and International Relations in the Middle East. New York: I.B.Tauris & Co.Ltd.

Mearsheimer, John (2001). The Tragedy of Great Power Politics. New York: WW Norton and Company.

Mearsheimer, John (2013). Structural Realism. T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Dü) içinde, International Relations Theories Discipline and Diversity (s. 77-94). Oxford University Press.

Oosterveld, Willem Theo, & Bloem, Willem (2016-2017). The Rise and Fall of ISIS: From Evitability to Inevitability. Den Haag: The Hague Centre for Strategic Studies.

Peker, Evren B. (2012). Küresel Güvenlik Kompleksi Uluslararası Siyaset ve Güvenlik. İstanbul: İletişim Yayınları.

Pelletiere, Stephen. C., & Johnson II, Douglas. V. (1991). Lessons Learned - The Iran-Iraq War. Pennsylvania: Strategic Studies Institute U.S. Army War College.

Sandıklı, Atilla, & Kaya, Erdem (2012). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. A. Sandıklı (ED.) içinde, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri (s. 133-164). İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Sönmezoğlu, Faruk (1990). Uluslararası Politika Dersleri. İstanbul: Filiz Kitapevi.

Taştekin, Fehmi (2016). Suriye: Yıkıl Gir, Diren Kal!: Alacakaranlıkta Ortadoğu. İstanbul: İletişim.

Walt, Stephen, (1987). The Origins of Alliances. London: Cornell University Press.

Waltz, Kenneth (1979). Theory of International Politics. California: Addison-Wesley.

Waltz, Kenneth (1989). The Origin of War in Neorealist Theory. R. Rotberg, & T. Rabb (ED) içinde, The Origin and Prevation of Major Wars (s. 39-52). Cambridge: CAMBRIDGE Universit Press.

Waltz, Kenneth (2009). İnsan Devlet ve Savaş. Ankara: Asil Yayıncılık.

Waltz, Kenneth, & Quester, George H. (1982). Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Sistemi. (E. O. Duran, Çev.) Ankara: Ankara Siyasal Bilimler Fakültesi.

Yeğin, Abdullah (2017). İran'ın Bölgesel Faaliyetleri ve Güç Unsurları. İstanbul: Seta Yayınları.

Yılmaz, Aytekin (2012). Küresel Dünyada Uluslararası İlişkiler Teori-Temel Kavramlar-Gelişmeler. Ankara: Kadim Yayınları.

Makaleler

Akbarzadeh, Shahram (2017). Iran's Uncertain Standing in the Middle East. The Washington Quarterly, 40(3), 109-127.

Akgül-Açıkmeşe, Sinem (2011). Algı mı, Söylem mi? Koppenag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 8(30), 43-73.

Aksu, Barış (2019). Suriye İç Savaşında İran'ın Bölgesel Rolü. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 1-31.

Aktürk, Şener (2010). NATO Neden Genişlerdi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti. Uluslararası İlişkiler, 9(34), 73-97.

Al-Moussawi, Abdullah H. (2019). Iran and the Syrian Crisis. Journal of US-China Public Administration, 14(3), 136-144.

Arı, Tayyar (2007). Türk- Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu mu? Uluslararası Hukuk ve Politika, 4(13), 17-28.

Ateş, Davut (2009). ABD Hegemonyası ve Bölgesel Modelleme Politikası: Kuramsal Çerçeve. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(1), 303-320.

Aydınlı, Erdem, Mathews, Julie (2008). Türkiye Uluslararası İlişkiler Disiplininde Özgün Kuram Poansiyeli: Anadolu Ekolü Oluşturmak Mümkün mü? Uluslararası İlişkiler, 5(17), 161-187.

Barzegar, Kayhan, Divsallar, Andolrasool. (2017). Political Rationality in Iranian Foreign Policy. *The Washington Quarterly*, 40(1). 39-53

Baylis, John (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 69-85.

Berni, Hazal M. (2018). Iran's Security Dilemma in The Middle East: A Neorealist Approach to Iran's Foreign Policy In Syria. *İran Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 115-139.

Bigetürk, İrem (2018, December). İran'ın Suriye Politikası Bağlamında Şii İlişkiler ve Şii Milisler. *ANKASAM | Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 398-438.

Büyükbaş, Hakkı (2014). Kimlik, Güç ve Dış Politika: 1912-13 Yıllarında Rusya'nın Balkan Politikası Üzerine Bir Analiz. *Akademik İncelemeler Dergi*, 8(1), 245-276.

Candan, Mehmet (2018). İran'ın Ortadoğu Politikasında "Direniş Eksenini" Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Iranian Studies*, 42-65.

Canyurt, Dilek (2018). Kazanılmayan Savaş "Suriye İç Savaşı" Neden Bitmedi, Barış Nasıl Gelebilir?. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(4), 1103-1120

Cavlak, Hakan, Özbilek, Ümmiye. (2018). Konstrüktivist Perspektiften Devrim Sonrası İran Siyasal Sistemi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 129-137.

Çalışkan, Burak (2019). Suriye'nin Siyasal Çözümü ve Soçi Süreci. *İnsamer*, 1-3.

Dedeoğlu, Beril (2004). Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine. *Uluslararası İlişkiler*, 1(4), 1-21.

Demiray, Muhittin. (2008). Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(21), 141-170.

Doğan, Soner (2016). Türkiye-İran ilişkilerinde Suriye faktörü: Risk Üçgeninde İstikrar Arayışı. *İNSAMER*, 1-4.

Esfandiary, Dina, Tabatabai, Ariane (2015). Iran's ISIS policy. *International Affairs*, 91(1), 1-15.

Esfandiary, Dina, Tabatabai, Ariane (2017). Cooperating with Iran to Combat ISIS in Iraq. *The Washington Quarterly*, 40(3), 129-146.

Faiiazzy, Abdol Naser (2012). Iran-Russia Relations Within The New International Space. *Turan-Sam*, 4(13), 16-20.

Farzam, Rahimullah (2020). İran Dış Politikasında Devrim Muhafızları Ordusunun Artan Etkisi. *İram*, 1-20.

Farzam, Rahimullah ve Sarı, İsmail (2017). Fatimiyyum: İran'ın Afgan Milisleri. *USAD*, (6), 267-290

Gause, F. Gregory. (2014). Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War. Doha: Foreign Policy At Brookings, Brookings Doha Center Analysis Paper, 11.

Hatahet, Sinan (2019). Russia and Iran: Economic Influence in Syria. Middle East and North Africa Programme, 1-20.

Humeyni, Ruhullah (1995). İmam Humeyni. Tahran: İmam Humeyni'nin Eserlerini Düzenleme ve Yayınlama Enstitüsü.

Jervis, Robert (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. World Politics, Cambridge University Press. 30(2), 167-214.

Karmon, Ely (2017). ISIS and the Sunni Separatists Aim Fire at Iran. ieee.es, 1-12.

Kasım, Kamer (2006). 11 Eylül Sürecinde Kafkasya Güvenlik Politikaları. Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları(1), 19-35.

Katzman, Kenneth (2020). Iran's Foreign and Defense Policies. Congressional Research Service, 1-54.

Kazdal, Melih (2013). İran'ın Arap Baharı Sonrası Suriye Politikasını Anlamak. Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, 1(1), 1-15.

Keskin, Arif (2007). Şii Jeopolitiği ve İran. Avrasya Dosyası, 13(3), 65-10.

Kıbaroğlu, Mustafa (2006). İran'ın Nükleer Güç Olma İddiası ve Batı'nın Tutumu: Şah'a Destek, Mollalara Yasak. Akademik Ortadoğu, 1(1), 1-28

Köroğlu, Uğur (2012). İran'ın Suriye Politikası. (B. Akgün, Ed.) Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler, 44-53.

Kurubaş, Erol (2012). Uluslararası İlişkiler Düşüncesi ve Dünya Politikasında Değişimi Anlamak. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(1), 9-34.

Marashi, İbrahim El (2007). Şii Hilali Mitini İnşa Etmek: İran Devriminden 2003 Irak Savaşına. Avrasya Dosyası, 13(3), 7-36.

Mesjasz, Czeslaw. (2008). Ekonomik Güvenlik. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(18), 125-150.

Nasur, Nader Ibrahim (2014). Syria-Iran Relations (2000-2014). International Journal of Humanities and Social Science, 4(12), 80-88.

Oğuzlu, Tarık (2011). Arap Baharı ve Yansımaları. Ortadoğu Analiz, 3(36), 8-16.

Özkoç, Özge (2006), Kronik: Lübnan Savaşı Üzerine, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(3), 309-316

Palabıyık, Mustafa S. (2010). Sadabad Paktı (8 Temmuz 1937): İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme. Ortadoğu Etütleri, 2(3), 147-179.

Rakel, Eva P. (2007). Iranian foreign policy since the iranian islamic revolution: 1979–2006. (M. Amineh, Dü.) The Greater Middle East in Global Politics:

Social Science Perspectives on the Changing Geography of the World Politics(106), 147-175.

Rubin, Barry (1990). Reshaping the Middle East. *Foreign Affairs*, 69(3), 131-146.

Salihi, Emin (2019). Işık, Şiddet ve Propaganda: En-Nebe Dergisi İncelemesi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 399-411.

Sanyürek, Mehmet B. (2018). Devrim Sonrası İran: Siyasi Gelişmeler. *Social Mentality And Research Thinkers Journal*, 4(14), 1017-1029.

Sinkaya, Bayram (2005). Devrimden Günümüze İran Dış Politikası'nın Dönüşümü. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 247(5-6), 26-36.

Sinkaya, Bayram (2007). Şii Ekseni Tartışmaları ve İran. *Avrasya Dosyası*, 13(3), 37-63.

Sinkaya, Bayram (2011). İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı. *Ortadoğu Analiz*, 3(33), 38-48.

Sinkaya, Bayram (2012). Arap Baharı Sürecinde İran'ın Suriye Politikası. *SETA Analiz*(53), 1-37.

Şahin, Mehmet (2007). İran Dış Politikasının Dini Retoriği. *Akademik Orta Doğu*, 2(4), 10-19.

Şatana, Nil, Özpek, Burak (2010). A.B.D ve Türkiye'de Geçmişten Günümüze Güvenlik Çalışmaları. *Ortadoğu Etütleri*, 2(2), 75-114.

Tala, Maan. (2017). İran'ın Suriye'deki Askeri Politikası. *İRAME*, 6-12.

Uğur, Hakkı (2012). İran ve Arap Baharı. İstanbul: Seta Analiz.

Uzun, Özüm S., & Ekşi, Muarrem (2017). Continuities And Changes In Iran's Foreign Policy: Analysis Of Syrian Case. *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 205-228.

Ülman, Burak, Balta-Peker, Evren, Ağcan, Muhammed (2011). Uluslararası Fikri, Epistemolojik Yanılgı ve Eleştirel Gerçekliğin İmkânları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(30), 15-41.

Varlık, Ali B. (2018). Astana-Soçi Görüşmeleri, Çatışmasızlık Bölgeleri ve İdlib'de Gerginliği Azaltma Kontrol ve Gözlem Noktaları. Ankara: Merkez Strateji Enstitüsü.

Wallsh, David (2013). Syrian Alliance Strategy In the Post Cold Era: The Impact Of Unipolarity. *The Fletcher Forum of World Affairs*, 37(2), 107-123.

Waltz, Kenneth (2000). Structural Realism After The Cold War. *International Security*, 25(1), 5-41.

Elektronik Kaynaklar

Bağ, Mustafa (2020). euronews: <https://tr.euronews.com/2020/01/28/iscal-altindaki-golan-tepeleri-neden-onemli-nerede-ve-kimler-yasiyor> 20.05.2020

Bank, Andre, Erik Mohns (2012). Syrian Revolt Fallout: End of the Resistance Axis? Washington, DC: Middle East Policy Council. <https://mepc.org/journal/syrian-revolt-fallout-end-resistance-axis> 8.06.2020

Bashar Al Assad visits Iran to thank Ayatollah Ali Khamenei. (2019) The National World: <https://www.thenationalnews.com/world/mena/bashar-al-assad-visits-iran-to-thank-ayatollah-ali-khamenei-1.830333> 07.09.2020

Botani, Hussam (2020). İran Şii Milislerinin Rolü Azalıyor mu? tarihinde İRAM: <https://iramcenter.org/iran-sii-milislerinin-rolu-azaliyor-mu/> 16.11.2020

Dalkılıç, Levent (2018). Uluslararası İlişkilerde Yapısal Realist Yaklaşımlar: Bir Savunmacı Realizm-Saldırgan Realizm Karşılaştırması. https://www.academia.edu/33411331/ULUSLARARASI_%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0LERDE_YAPISAL_REAL%C4%B0ST_YAKLA%C5%9EIMLAR?email_work_card=title 17.11.2020

Doğan, Sercan (2017). Medium. <https://medium.com/@srcndgn/uluslararası-%C4%B1-g%C3%BCvenlik-teorileri-realizm-f21cdb06e99d> 06.08.2020

Duclos, Michle (2019). Letter from Tehran - Tense Climate in Iran. Institut Montaigne: <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/letter-tehran-tense-climate-iran> 06.09.2020

Dursunoğlu, Alptekin (2006), Lübnan Savaşı, Stratejik Hedefleri ve Sonuçları. http://www.ydh.com.tr/YD109_lubnan-savasi-stratejik-hedefleri-ve-sonuclari.html 20.11.2020

Golkarian, Ghadir (2019). Suriye Krizi Bağlamında Astana Süreci. Academia: https://www.academia.edu/34930498/SUR%C4%B0YE_KR%C4%B0Z%C4%B0_BA%C4%9ELAMINDA_ASTANA_S%C3%9CREC%C4%B0 15.11.2020

Goodarzi, Jubin M. (2013). Suriye ve İran: Değişen Bölgesel Ortamda İttifak. Orsam: <https://orsam.org.tr/tr/suriye-ve-iran-degis-en-bolgesel-ortamda-ittifak/> 06.07.2020

İnat, Kemal (2019). Rusya'nın Suriye Politikası ve İkilemleri. Kriter, <https://kriterdergi.com/dis-politika/rusyanin-suriye-politikasi-ve-ikilemleri>. 10.07.2020

Mehr. (2011) Mehrnews. Merh Haber Ajansı: <https://tr.mehrnews.com/news/1388799/Amerika-Suriye-yi-diren%C3%A7-ekseninden-koparmaya-%C3%A7al%C4%B1C5%9F%C4%B1yor> 20.08.2020

Muir, J. (2013). Hizbullah ve İsrail, Suriye, İran bağlantısı. BBC Türkçe: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/02/130215_hizbullah_analysis 10.11.2020

Özcan, Mesut (2004). Anlayış: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=16&makaleid=3742> 02.08.2020

Özel, Soli (2016). The Crisis in Turkish-Russian Relations. Center for American Progress: <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2016/05/10/137131/the-crisis-in-turkish-russian-relations/> 08.09.2020

Esad'ın ordusu 66 parça (2016). <http://www.gazetevatan.com/esad-in-ordusu-66-parca-1016865-dunya/> 20.05.2020

Rice: Yeni bir Ortadoğu'nun zamanı geldi. (2006). Hürriyet: <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/rice-yeni-bir-ortadogunun-zamani-geldi-4810107> 16.08.2020

Snyder, Xander (2017). What Russia's Middle East strategy is really about. Business Insider: <https://www.businessinsider.com/russia-middle-east-strategy-explained-2017-10> 06.11.2020

Spencer, Richerd (2011). Telegraph. Iranian Officials Meet with Syria Opposition: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8889824/Iranian-officials-meet-with-Syrian-opposition.html> 07.11.2020

Uğur, Hakkı (2020). DEAŞ Saldırıları Neden Artıyor? İRAM: https://iramcenter.org/deas-saldirilari-neden-artiyor/?send_cookie_permissions=OK 09.11.2020

Whitlock, Craig (2011). The Washington Post. U.S. secretly backed Syrian opposition groups, cables released by WikiLeaks show: https://www.washingtonpost.com/world/us-secretly-backed-syrian-opposition-groups-cables-released-by-wikileaks-show/2011/04/14/AF1p9hwD_story.html 17.09.2020

Yeğin, Abdullah. (2014). Devrimin 35. Yılında İran Dış Politikası. SETA: http://file.setav.org/Files/Pdf/20140213180028_devrimin-35.-yilinda-iran-dis-politikasi-pdf.pdf 19.10.2020

Tezler

Alım, Eray (2019). Saldırgan Realizm ve Büyük Güçler: Ukrayna Krizinde Rusya. Yıldız Teknik Üniversitesi, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı Doktora Tezi.

Cappelletti, C. (2018). Dynamics Of The Iranian Role In The Syrian Civil War. Middle East Technical University, The Degree Of Master Of Science In The Department Of Middle East Studies.

Necefoğlu, Ali (2017). Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Anlayışının Neorealist Perspektiften Analizi. Tobb Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Pınar, Latif (2014). Neorealist Kuram Çerçevesinde Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (2002-2012). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Kuzu, Varol (2019). Suriye İç Savaşında Etkisi Olan Faktörler ve İran'ın Suriye Politika'sının Etkisi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özgeçmiş

Davut Yeşil;

1994 yılında Muş'ta doğdu. 2002 yılında Manisa'da yaşamına devam etti. İlk okul ve liseyi Manisa'da okudu. Üniversite eğitimini Trabzon'da Karadeniz Teknik Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler bölümünü tamamladı. 2017 yılında mezun olup Kocaeli Üniversitesinde yüksek lisansa başladı. Farabi öğrenci değişiklik programı ile İstanbul Üniversitesinde iki dönem bulundu. Aynı yılda TSK mülakatlarına katılıp Kara Kuvvetleri Hava Savunma Subaylığına kabul aldı. Ancak daha farklı kariyer hedefleri nedeniyle hava savunma subaylığını kabul etmedi.